magazin istoric

ANUL X Nr. 12 (117) DECEMBRIE 1976

magazin istoric

Revistă de cultură istorică
Anul X - Nr. 12 (117)
decembrie 1976

Redactor şef
CRISTIAN POPIŞTEANU

Redactor şef adjunct
NICOLAE MINEI

Colegiul redacţiei
DUMITRU ALMAŞ
CONSTANTIN ANTIP
ADOLF ARMBRUSTER
VIRGIL CĂNDEA
NICOLAE COPOIU
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
DINU C. GIURESCU
ŞTEFAN PASCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIŢA
ŞTEFAN ŞTEFĂNESCU

COPERTELE NOASTRE

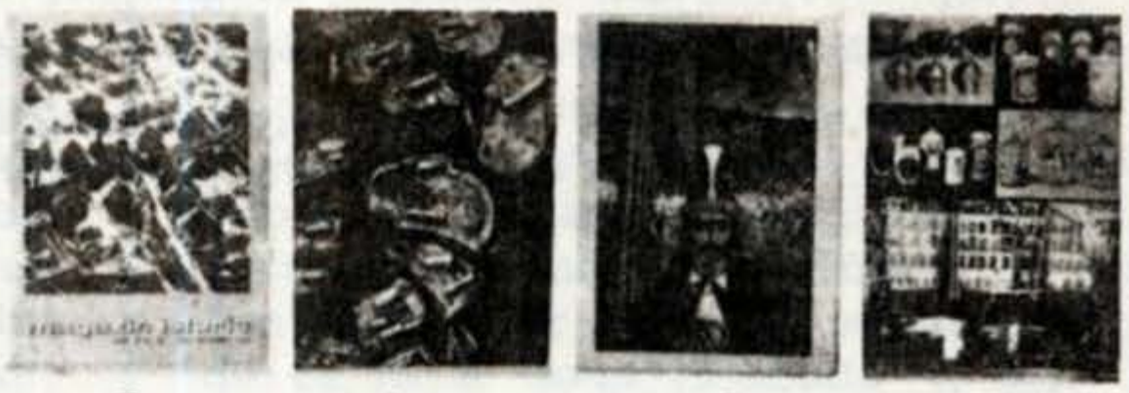

① ④ ② ③

① Sat nigerian. Locuinţele, ingenios construite, sînt grupate în incinte înconjurate de garduri care delimitează casele aceleiaşi familii. Împrejmuirile, din ţăruşi de lemn şi trestie, au şi un rol de protecţie împotriva animalelor sălbatice. Dealtfel, în Africa Neagră, casa rotundă cu acoperiş conic este locuinţa tipic rurală, perpetuînd vechile tradiţii ale unei îndelungate experienţe de viaţă în comun.

④ În Irak, la confluenţa Tigrului cu Eufratul, adăposturi construite pe... plauri. Casele sînt făcute din trestie împletită şi au aceeaşi textură ca şi insuliţele pe care au fost ridicate. Astfel de tipuri de locuinţe au o vechime mai mult decît milenară **(Satul pe stîlpi şi casa-fortăreaţă,** p. 55)

② Vlad Ţepeş. Pictură de Gheorghe Pătraşcu **(Viteazul principe al Ţării Româneşti,** p. 5)

③ În 1573 a luat fiinţă prima farmacie clujeană, care a funcţionat fără întrerupere pînă în 1949, cînd a fost transformată în muzeu, ale cărui piese ilustrează evoluţia practicii farmaceutice în ţara noastră din cele mai vechi timpuri **(În secolul XVI, un clujean — medic de faimă europeană,** p. 27)

SUMAR

Republici strămoşeşti la români: VIRGIL CÂNDEA 2
Viteazul principe al Ţării Româneşti. Un istoric francez din secolul XVII despre Vlad Ţepeş: CONSTANTIN REZACHEVICI 5
Aprilie-mai 1866. Evenimentele din Principatele Unite Române în dezbaterile Conferinţei de la Paris: N. COPOIU 8
Un destoinic luptător pentru libertate — Simion Mehedinţeanu: ILIE CEAUŞESCU 15
Serdarul Toma Brătianu în atenţia poliţiei habsburgice: V. ŞIMANDAN 18
Istoriografie românească în Italia. Interviu cu editorul italian Roberto Bonchio 20
Jocul vieţii şi al morţii: JACQUES CHABAN DELMAS, CRISTIAN POPIŞTEANU 22
În secolul XVI, un clujean — medic de faimă europeană: AUREL D. PETRESCU 27
Un document inedit de la Mihai Viteazul: IONEL GAL, MANOLE NEAGOE 28
Dicţionar istoric: neamuri şi triburi tracice 29
Sighetul — cetate a dacilor şi aşezare a românilor: MIHAI MARINA 30
Nouă dorobanţi şi cu sergentul zece: FLORIAN TUCĂ 33
De la Giurgiu la Panaghiurişte: CONSTANTIN N. VELICHI 34
1241. Voievodatele române îşi afirmă independenţa: MANOLE NEAGOE 36
Un vultur s-a smuls din colivie — Tadeusz Kościuszko: MILICĂ MOLDOVEANU 39
Mohenjo-Daro — vestigiile unei civilizaţii străvechi: MARCEL BRION 43
Februarie 1898. Explozia de pe cuirasatul „Maine": NICULAE KOSLINSCHI .. 47
Misiunea „doctorului" Kersten: JOSEPH KESSEL 50
Satul pe stîlpi şi casa-fortăreaţă: EUGEN ANASTASIU 55
● **Poşta** Magazin istoric... **58** ● **Sumarul sumarelor...60**

Odată cu înlăturarea monarhiei și proclamarea Republicii, la 30 decembrie 1947, România a intrat într-o etapă nouă a dezvoltării sale. Cucerirea întregii puteri politice de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimea muncitoare și celelalte categorii de oameni ai muncii și instaurarea regimului de democrație populară marchează trecerea la înfăptuirea sarcinilor revoluției socialiste.

(Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism)

REPUBLICI STRĂMOȘEȘTI LA ROMÂNI

VIRGIL CÂNDEA

Căutarea vechimii conceptului de republică[1] în cugetarea și viața noastră politică ne duce cu cîteva secole înapoi în istoria ideilor românești și ne dezvăluie două înțelesuri ale cuvîntului. Este sigur că cea dintîi formă a acestui termen, pe care au cunoscut-o înaintașii noștri, a fost cea latină de respublica, **obișnuită în cancelariile medievale în accepțiunea de treburi publice, guvernare, administrație și, în general, stat, denumind într-un înțeles mai larg întreaga lume europeană unită prin aceleași forme de civilizație, de gîndire și prin aceleași interese, apărate adesea prin coaliții împotriva primejdiilor din afară, cum a fost, timp de cîteva secole, presiunea otomană. Este limpede că în aceste întîi înțelesuri, introduse de umaniști în terminologia politică medievală, cuvîntul** republică **era folosit indiferent de forma de stat; așadar nu ne miră frecvența lui în documentele poloneze cînd este vorba de „afacerile republicii" sau expresia „Respublica christiana", prin care se înțelegea Europa. Așa se și explică, deci, juxtapunerea ce ni se pare astăzi curioasă în adresa scrisorii din 1684 a boierilor moldoveni către „regele Poloniei și întreaga răspublică", scrisoare redactată de Miron Costin. Tot „răspublică" numea cronicarul moldovean în a sa** Istoriie de crăiia ungurească **statul venețian, pe care îl compara cu republica romană cîrmuită de senatori.**

Rădăcinile unei tradiții

Miron Costin avea, din istoria romană, și o viziune a republicii ca formă de stat. După răsturnarea lui Tarquinius Superbus, scrie Costin în **De neamul moldovenilor,** „au jurat [Roma, în sensul de romanii] cum să nu mai sufere craiu asupra sa [...]. Și atuncea s-au cîrmuit aceea împărăție tot supt sfatul senatorilor, cum vedem acum că să cîrmuiești Veneției [...], 500 și mai bine de ani. De mirat lucru că această împărăție la cîtă putere și lățime au venit, tot într-acele 500 de ani, de supt cîrma sfetnicilor au crescut. Și alegea ei din an în an cîte doi mai mari, cărora cu numile boieriii le zicea **consules,** adică capetile sfatului". Cronicarul a înregistrat și cunoscut mișcarea socială cu caracter antifeudal și antimonarhic de pe pămîntul românesc, aceea a lui Gheorghe Doja, din 1514, cînd scrie: „s-au oștit țărănimea împotriva domnilor și a stăpînilor săi". Semnificația socială a acestui război țărănesc, subliniată de Engels care nota că Doja „a proclamat republica, desființarea nobilimii și suveranitatea poporului", nu a fost surprinsă, însă, de cronicar pentru care Doja a fost numai un „crăișor", apelativ popular dat, mai tîrziu, și lui Horea.

[1] Vezi și **Magazin istoric,** nr. 9/1967, 8-12/1972, 12/1973, 12/1974.

Urmărind ideea de republică în gîndirea românească, întîlnim la Dimitrie Cantemir convingerea că pe pămîntul Moldovei au existat din cele mai îndepărtate timpuri teritorii sustrase autorităţii domnului, cîrmuindu-se după legi proprii şi alcătuind, cum spunea marele cărturar, „un fel de republică". În **Descriptio Moldaviae,** Cantemir vorbeşte despre trei ţinuturi ai căror locuitori „nu sînt nobili, totuşi nu ascultă de nici un boier". Primul era Cîmpulungul, în ţinutul Sucevei, care cuprindea cam cincizeci de sate; toate îşi aveau legi şi judecători proprii. Uneori primeau şi doi vornici trimişi de domn, dar nu rareori, dacă jigneau pe ţărani, aceştia îi izgoneau. „Plătesc un bir anual, nu cît vrea domnul, ci cît făgăduiseră ei mai înainte [...] Dacă domnul ar vrea să se poarte mai aspru cu ei şi să le impună poveri noi, nu stau mult la tocmeală, ci refuzînd cu totul birul, se retrag în văgăunile munţilor...". A doua republică în Moldova, mai mică însă, era Vrancea, în ţinutul Putnei, aproape de hotarul ei cu Ţara Românească. Avea douăsprezece sate, număra două mii de gospodării. Tot aşa, locuitorii „se conduc după legile lor şi nu primesc nicicum porunci sau judecători de la domn". A treia republică era Tigheciul, în ţinutul Fălciului, un codru la hotarele cu tătarii din Bugeac, „cel mai puternic parapet al întregii Moldove". Locuitorii „toţi sînt călăraşi [şi] întrec pe toţi locuitorii Moldovei în vitejie". Aşadar, cele trei „republici" româneşti descrise de Cantemir — şi în care cercetătorii de azi văd urmele unor străvechi organizaţii tribale — aveau, pentru învăţatul nostru, următoarele trăsături: erau anterioare întemeierii Moldovei, aveau legi şi cîrmuitori proprii, erau locuite de oameni liberi şi viteji, iscusiţi în mînuirea armelor. Pentru Cantemir, cele trei republici reprezentau, incontestabil, resturile unor formaţii politico-sociale româneşti cu însuşiri superioare.

Evoluţia politică a ţărilor române în a doua jumătate a sec. XVIII a adus mereu mai frecvent ideea de republică în proiectele de aşezare a acestor ţări pe baze social-politice mai drepte. În apusul Europei, destrămarea feudalismului făcea loc noii forme de guvernare, în care suveranitatea aparţinea poporului; republica burgheză fusese realizată în 1789 în Franţa, prin înlăturarea monarhiei şi aristocraţiei. Aceste prefaceri şi-au avut îndată ecouri şi în Europa Răsăriteană.

Printr-o serie de trăsături, sistemul voievodal de cîrmuire a statelor feudale româneşti se deosebea de monarhia de tip occidental. Succesiunea la domnie nu era, la noi, reglementată de ereditate, ca în Apus, ceea ce dădea permanent vocaţie princiară unui mare număr de pretendenţi, iar marea boierime a avut mereu tendinţe să controleze şi să limiteze domnia, impunînd un stat boieresc. Dar domniile fanariote introduse tocmai pentru reprimarea tendinţelor de independenţă ale domnilor pămînteni au adus, pe de o parte, o întărire a concepţiei monarhului absolut şi, pe de altă parte, o reacţie vie împotriva acestei concepţii considerată deopotrivă ca o inovaţie străină şi ca o nesocotire a vechilor rînduieli social-politice. Iată de ce, în a doua jumătate a sec. XVIII, întîlnim în ţările române ideile republicane şi antimonarhice cu nuanţe diferite. Un scriitor revoluţionar transilvănean, Iosif Martin, afirma în 1848 că „înainte încă de a se înălţa, prin prăbuşirea tronului, Republica Franceză, înainte ca în Franţa să răsune puternic semnalul deşteptător pentru întreaga Europă cufundată în somn — «Război palatelor, pace bordeielor» — acest semnal a răsunat în Transilvania din piepturi revoltate". Era vorba de răscoala ţărănimii transilvănene din 1784, condusă de Horea, Cloşca şi Crişan, care a avut, cum ştim, un program politic înaintat, antinobiliar, a cărui realizare ar fi dus la sfărîmarea relaţiilor feudale. Cu cîţiva ani mai devreme, un memoriu românesc redactat de conducători ai mişcării naţionale, adversari ai regimului fanariot, expunea o soluţie politică pentru eventualitatea eliberării Moldovei, ca urmare a războiului antiotoman început în 1768, şi anume suprimarea domnilor străini fanarioţi şi cîrmuirea ţării de către un sfat ales anual sau la trei ani, format din 12 membri răspunzători la împlinirea mandatului lor. Acest proiect, firește, imperfect, deoarece nu era întemeiat pe concepţia suveranităţii întregului popor, avea incontestabil trăsături înaintate, pozitive, fiind îndreptat deopotrivă împotriva domnitorilor străini şi a monarhiei. Aceste idei cîştigau mereu mai mult loc în conştiinţele româneşti, ceea ce explică faptul că **Declaraţia drepturilor omului şi ale cetăţeanului** adoptată de Constituanta franceză la 26 august 1789 a fost cunoscută la Iaşi şi probabil şi la Bucureşti sau în Transilvania, la numai o lună după proclamarea ei.

La vremuri noi, idei noi

În 1802, ideea de republică a fost afirmată în Moldova printr-un proiect redactat de logofătul Dumitrache Sturdza, intitulat **Plan sau formă de obăduire republicană aristodemocraticească.** Republica era definită în acest proiect drept „orînduiala cea mai cuviincioasă pentru fericirea unui loc". Între „divanurile" sau sfaturile care urmau să cîrmuiască statul se prevedea, pentru prima

oară în proiectele de reforme românești elaborate pînă atunci, și un divan format din reprezentanți ai tuturor categoriilor sociale. Dar cel dintîi gînditor român care a afirmat ideea de republică, călăuzit deopotrivă de convingeri antimonarhice radicale și de concepția suveranității poporului, a fost Ion Budai-Deleanu. Monarhul era, pentru gînditorul ardelean, doar „un vierme pus la rădăcina unui copac cu desfătate ramuri", republica fiind înfățișată de Budai-Deleanu ca „o dulce mamă", „o stăpînire unde, precum norodul, așa și cei aleși din norod [urmează] să aibă cuvînt și sfat la trebile țării deobște".

Este un fapt pe deplin demonstrat astăzi că pentru luptătorii revoluționari de la 1848, noul stat trebuia să fie o republică. Eliberarea națională și socială a țărilor române trebuia, potrivit convingerilor lor, să însemne și o eliberare de orice formă a monarhiei, vestigiu anacronic al orînduirii feudale. Pentru Nicolae Bălcescu era de neconceput „ca românii, după ce își vor cîștiga cu sîngele libertatea, căci altfel nu se poate cîștiga libertatea, să meargă de bunăvoia lor să se dea pe vecinicie sau pe viață unui domn, crai sau împărat, care să-i joace, să-i dijmuiască și să-i despoaie după cum i-o fi voia". Programele revoluționare de la 1848 din țările române au exprimat, așadar, aspirația pentru un guvern popular, pentru o conducere integral răspunzătoare față de popor în formele cele mai clare pe care le îngăduia situația internațională de atunci, țările române fiind înghesuite între trei mari imperii și într-o Europă dominată de spiritul ultrareacționar al Sfintei Alianțe. „Domnia — afirma **Proclamația de la Islaz** — nu este un drept de moștenire al nici unei familii, domnia este a patriei". „Domnul nu a fost, nici nu este, domn e tot cetățeanul".

Republica în concepția acestor întemeietori ai României moderne a fost limpede descrisă de Nicolae Bălcescu: „Cuvîntul **republică** este o vorbă veche care va să zică **lucru al tuturor.** Republica este un stat în care oamenii adunați îngrijesc singuri de soarta lor, fără a-și pune stăpîni pe cap, avînd în lucrarea lor drept regulă dreptatea și drept țintă frăția". Și dacă unii dintre ei au cugetat despre cum va trebui și mai ales despre ce ar trebui să fie viitorul stat, alții, precum Avram Iancu, au încercat să pună în practică, în chiar vîltoarea evenimentelor, un mod nou de exercitare și exprimare a puterii și voinței celor mulți, în interesul celor mulți. Situația creată în Munții Apuseni, în anii 1848-1849 a îmbrăcat aspectul unei republici revoluționare.

Statul român unitar, pentru care au militat pașoptiștii, trebuia, așadar, să fie o republică, ceea ce explică și titlul revistei revoluționarilor din surghiun, **Republica Română** și declarația lui C.A. Rosetti în această revistă: „Voim o republică română și o s-o dobîndim îndată ce ne vom uni cu noi înșine", cu alte cuvinte, o cîrmuire emanînd de la poporul suveran. Dar, într-o Europă dominată de presiunile și interesele unor mari puteri (ele însele monarhii), înfăptuirea idealului republican a întîmpinat numeroase piedici. La români, stat mic, afirmarea ideilor republicane a căpătat o puternică încărcătură reformatoare, revoluționară, de afirmare a unor principii noi de organizare a statului, dar și a raporturilor sale internaționale. Iată unul din motivele pentru care literatura antidinastică reprezintă unul dintre cele mai bogate capitole ale scrisului politic românesc al epocii moderne și ea este ilustrată prin semnăturile de prestigiu ale lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, Ioan Eliade-Rădulescu, Simion Bărnuțiu, Alexandru Macedonski, Traian Demetrescu, George Coșbuc, Alexandru Vlahuță, N.D. Cocea, Tudor Arghezi ș.a.

„Pe cînd celelalte națiuni care au avut monarhia se silesc a o goni, afirma Eliade în fața Constituantei din 1866, noi, care n-am avut-o niciodată, ne sîrguim a o introduce. Adoptăm ca bune datini ce alții le leapădă ca rele. Privim înapoi, în loc de a privi înainte [...]. Teamă îmi e să nu pierdem în cîțiva ani tot ce am dobîndit de la alungarea domnilor fanarioți pînă azi".

Idealul republican, preluat de socialiști, a căpătat conținut și valențe noi. Socialiștii, care cereau cu hotărîre schimbarea profundă a întregii organizări sociale, precizau: „Cine zice socialism nu poate să nu înțeleagă și republică". Ei arătau, că sînt „pentru republică socială, în care nu va mai fi nici rege, nici tron, nici jefuitori, nici jefuiți". Într-un număr al organului lor de presă **(Lumea nouă,** din 23 ianuarie 1900), socialiștii români afirmau: „Trebuie să se știe că, fiind socialiști, preconizăm revoluția socială și că sîntem cei mai convinși republicani".

I-a fost dat generației de azi, sub conducerea înțeleaptă a Partidului Comunist Român — moștenitorul celor mai înaintate tradiții de luptă revoluționară și democratică a poporului român — să trăiască triumful acestui mare ideal. La 30 decembrie 1947, poporul român renunța, printr-o impresionantă unanimitate de voință, la o formă anacronică de organizare a statului, ce devenise piedică în calea progresului general al societății: „Crearea republicii — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu cu prilejul împlinirii a 25 ani de la răsturnarea monarhiei — constituie deci o încununare a luptei duse de-a lungul secolelor de poporul român, de forțele sale înaintate, pentru eliberare națională și socială, pentru neatîrnare, progres social și o viață mai bună".

VITEAZUL PRINCIPE AL ȚĂRII ROMÂNEȘTI

UN ISTORIC FRANCEZ DIN SECOLUL XVII despre MAHOMET II.

VLAD ȚEPEȘ

Vlad Ţepeş face parte din personalităţile de faimă europeană care s-au bucurat de un mare prestigiu încă din timpul vieţii. Menţiuni în cronici şi povestiri despre „Dracula" au început să apară chiar din 1462, anul confruntării sale cu Mahomed II; povestirile s-au răspîndit apoi şi pe calea tiparului, care în secolul XV făcea în Europa primii paşi.

În 1681, în timpul Regelui Soare, a apărut la Paris o Istorie a domniei lui Mahomed II, împăratul turcilor, **în două volume. Autorul ei, Georges Guillet de Saint-Georges (1625-1705), era un erudit cu o bogată activitate istoriografică; între lucrările sale, apreciate la vremea aceea, se numără îndeosebi cele privind istoria Greciei şi a Imperiului otoman, din ultima categorie reţinînd şi astăzi atenţia, pe lîngă scrierea despre Mahomed II,** o Istorie a marelui vizir Mahomed Küprülü şi a fiului său **(Paris, 1676).**

Acordînd un spaţiu larg campaniei din 1462 şi acţiunilor lui Vlad Ţepeş, principe „veşnic de veghe şi viteaz", autorul, cunoscător al limbilor greacă şi latină şi al izvoarelor istorice referitoare la veacul XV, a utilizat în scrierea sa operele renumiţilor istoriografi Leunclavius, Chalcocondil, Sansovino, Bonfinius, Münster, Analele sultanilor şi chiar unele povestiri germane despre Ţepeş. În aceeaşi carte, el închină, de asemenea, numeroase pagini lui Iancu de Hunedoara (a cărui origine românească o relevă), Ştefan cel Mare şi Vlad Dracul. Dintre însemnările consacrate lui Ţepeş, reproducem în continuare — renunţînd la punctele de suspensie — cîteva extrase, reprezentative pentru modul în care un istoric francez din sec. XVII a receptat şi a interpretat momente din istoria poporului român. Precizările din parantezele drepte, ca şi cele dintre fragmente, culese cu alt corp de literă, ne aparţin.

Constantin REZACHEVICI

Acest Dracula [Vlad Dracul] a avut doi fii, amîndoi foarte amestecaţi în istoria lui Mahomed. Cel mai mare, numit Vlad — şi, după unii, şi Mircea[1] — trecea drept un prinţ viteaz şi sîngeros, iar celălalt, care se numea Dracula [Radu cel Frumos], ca tatăl său, era un prinţ de o deosebită frumuseţe. Mahomed a pus pe Vlad în domnia Ţării Româneşti.

Crezînd întărită puterea sa, el a hotărît să părăsească supunerea faţă de sultan, mai mult din spirit de împotrivire, decît dintr-un motiv religios, puţin potrivit cu firea sa. Astfel, voind să-i determine pe unguri să sprijine răscoala sa, a luat în căsătorie o prinţesă, rudă a regelui Matias [Corvin]. Sultanul a fost informat şi de complot şi de alianţă; el a arătat o mînie nestăvilită. Dar, înainte de a veni în persoană în Ţara Românească, a trimis aici pe **raiskiutap**-ul, sau secretarul său de Stat, numit Catabolinos, grec de neam, cu alţi cîţiva slujitori ai Porţii, fie pentru a-l determina pe Vlad să vină să ceară iertare, fie, mai curînd, pentru a spiona. În trecere, Catabolinos s-a întîlnit — conform cu instrucţiunile sale tainice — cu Hamza-paşa lîngă oraşul Vidin, al cărui guvernator era. Cata-

[1] Confuzie cu cel de-al treilea frate, mort odată cu Vlad Dracul.

bolinos şi Hamza s-au sfătuit asupra mijloacelor de a-l atrage pe Vlad într-o capcană, pentru a-l trimite [captiv] lui Mahomed, şi hotărîră astfel: Catabolinos, avînd audienţă la acest voievod, să-l determine, pe nesimţite, a-l însoţi la înapoiere, pentru a-l atrage într-un loc unde era pregătită o trupă pentru această cursă. La început, această acţiune a fost condusă destul de bine, şi Catabolinos l-a adus pe Vlad la ambuscada proiectată. Dar voievodul, care era veşnic de veghe şi viteaz şi care mergea cu o escortă puternică, a descoperit pericolul şi, punînd mîna mai întîi pe ambasadorii turci, a înfruntat trupele din ambuscadă cu atîta vigoare, încît le-a împrăştiat şi l-a capturat pe Hamza. După această primă ciocnire, [Vlad] a înţeles că nu mai era nimic de cruţat [în relaţiile] cu otomanii şi a hotărît să-i trateze după obiceiurile lor crude...

A ţintuit turbanele în capetele solilor turci, care nu voiau să şi le scoată cînd s-au prezentat în audienţă, şi a tras în ţeapă prizonierii capturaţi odată cu Hamza-paşa şi Catabolinos, cărora le-a rezervat ţepi mai înalte, pentru a le „distinge rangul".

Apoi, fără a da răgaz otomanilor să-şi revină, [Vlad] a trecut Dunărea cu trupele sale şi a prădat Bulgaria şi Serbia. Mahomed — care pînă atunci dăduse exemple de barbarie, fără să le şi primească de la nimeni — n-a fost niciodată atît de surprins, ca atunci cînd a aflat supliciile ambasadorilor şi nenorocirea supuşilor săi. Se povesteşte că i-a fost atît de greu să creadă aceste veşti încît la prima ştire pe care i-a adus-o beglerbegul Mahmud, l-a tratat pe acesta ca pe un impostor odios, care-i aducea o informare imaginară, şi a pus să fie biciuit.

Cum Mahomed voia să atace Ţara Românească din toate părţile, să-i ia mijloacele de aprovizionare şi folosirea Dunării, a introdus, prin gurile acestui fluviu, o flotă de 25 galere şi alte 100 vase mai mici, în timp ce armata terestră mărşăluia spre Plovdiv. Ţu scopul de a învinge în acelaşi timp pe unguri şi pe români, pregătirile acestei campanii nu au fost deloc mai prejos decît acelea ale asediului Constantinopolului. Numărul luptătorilor se ridica la 250 000 oameni, [cifră] care se verifică prin taxele pe care Mahomed le-a stabilit cînd a ajuns la Dunăre şi era nevoie de vase pentru trecerea trupelor, a convoaielor şi a bagajelor taberei. Perceptorii care au arendat aceste taxe au vărsat în vistieria lui Mahomed 30 miliarde stateri de aur, care, după evaluarea obişnuită, urcă exact la 100 000 ducaţi de aur. Dar nu s-au lăsat pînă nu au făcut din aceasta un cîştig considerabil. Ceea ce presupune o mulţime extraordinară ataşată acestei armate.

Cea dintîi a atacat flota otomană; ea a pustiit ambele maluri ale Dunării, prin numeroase incursiuni şi a prădat Proilavul sau Preslaviţa [Brăila], care era cel mai bogat oraş al voievodului şi care servea ca port pentru tot comerţul ţării. Otomanii l-au incendiat şi focul l-a mistuit cu atît mai uşor, cu cît nu era construit decît din lemn.

Vlad, care aştepta ajutorul ungurilor, punîndu-se în fruntea trupelor sale, s-a aşezat în defileuri şi în locuri înguste, unde călărimea otomanilor nu putea lupta nestînjenită, iar pedestrimea lor nu se putea angaja fără să fie expusă la periculoase ambuscade.

Dar ajutoarele cerute regelui Ungariei nu au mai venit: antrenat în conflicte cu regele Boemiei şi cu husiţii, Matei Corvin a întîrziat trimiterea lor.

Două gravuri care însoţesc cartea lui Guillet: audienţă la Sublima Poartă...

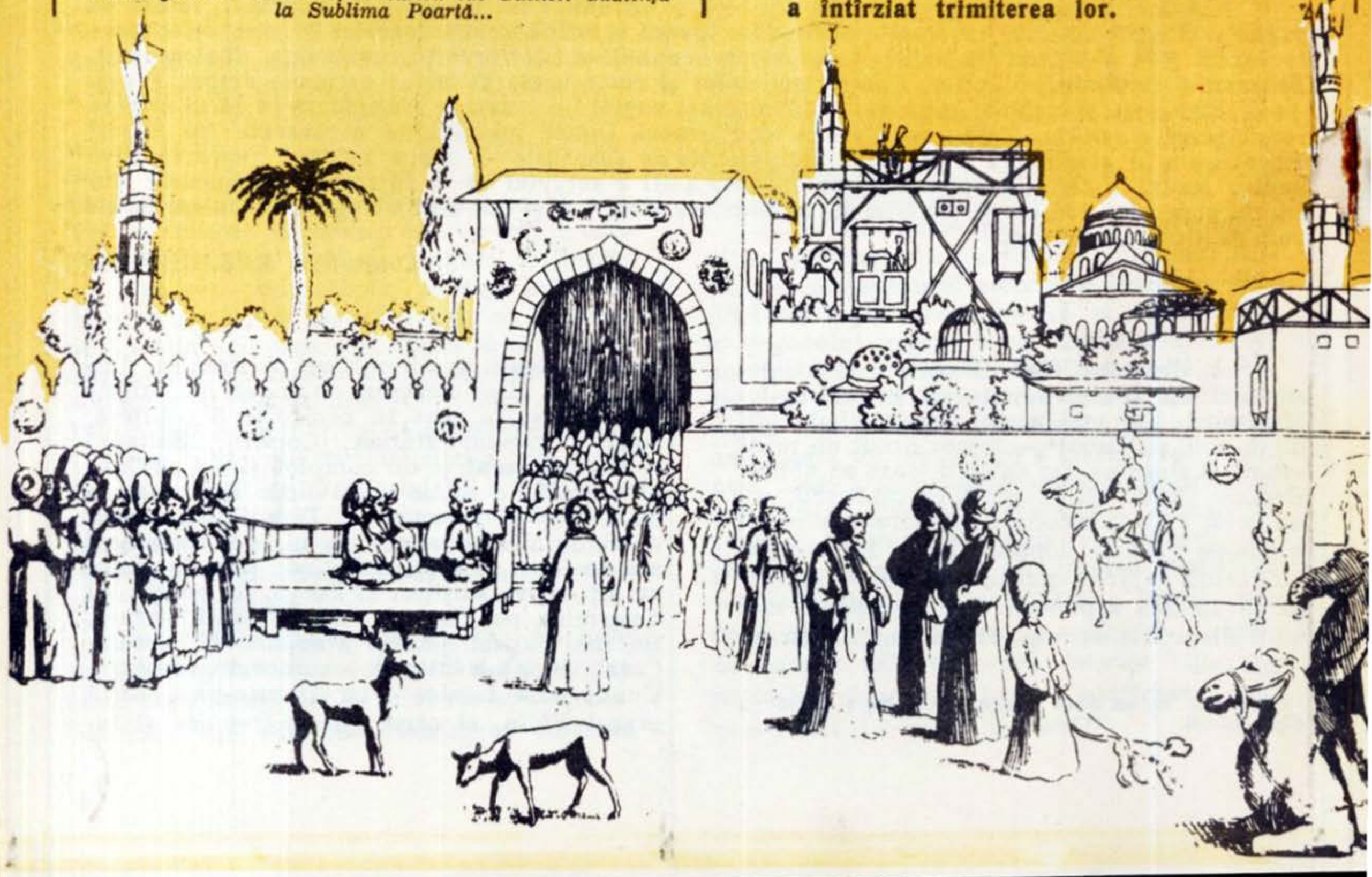

...și o hartă configurînd și teritoriile țărilor române în secolul XV (Detaliu)

Totuși, dacă Vlad a pierdut speranța acestui sprijin, el nu și-a pierdut și curajul, și, la adăpostul pădurilor și strîmtorilor, a continuat să observe mișcările lui Mahomed, hărțuind aripile armatei otomane, deși nu avea decît 8 000 sau 9 000 călăreți. La început, sultanul nu l-a privit pe român decît ca pe un inamic demn de dispreț și un simplu comandant de ceată. Vlad a profitat de acest dispreț, căci, punîndu-și călărimea să facă mai multe incursiuni, ca unul ce-și cunoștea perfect țara, i-a sîcîit pe turci, care nu-l puteau descoperi în aceste diferite schimbări de poziție. Apoi, nemaivrînd să se mențină doar la mici lupte și ușoare hărțuieli, a pătruns cu toate trupele sale, în tabăra lui Mahomed, profitînd de întunericul nopții.

În acest atac de noapte — rămas celebru în istoria armatei noastre — Țepeș a provocat mari pierderi taberei împărătești, pierzînd însă și el pe lîngă cei căzuți o seamă de prizonieri.

Sultanul s-a îndreptat în marș spre Tîrgoviște, orașul principal al românilor. Totodată, devenit prudent, el și-a ținut de aici încolo trupele sub arme cu mai multă stăruință, asigurînd ziua marșul prin cercetași care făceau recunoașteri, iar tabăra de noapte prin întărituri.

Orașul Tîrgoviște fusese părăsit de locuitorii săi, iar otomanii, crezînd că fusese și prădat, nu au mai intrat în el. În împrejurimi i-a întîmpinat spectacolul groaznic al pădurilor de țepi; într-una din ele, sultanul l-a recunoscut pe Hamza-pașa, „îmbrăcat încă în hainele sale de purpură și mătase". S-a ordonat retragerea, în timp ce Vlad continua să hărțuiască flancurile și ariergarda armatei otomane, silind-o să meargă cu multă precauție. Unul din subalternii săi — comandant al unui detașament de 6 000 călăreți — nu a executat însă ordinul dat de voievod, ceea ce a dus la „pierderea Țării Românești". Vlad a trebuit să se retragă, iar regele Matei Corvin l-a arestat și l-a întemnițat în Ungaria, fiind înlocuit la domnie de fratele său, Radu cel Frumos.

Vlad a fost totuși restabilit în Țara Românească, dar apoi turcii prinzîndu-l într-o bătălie, i-au tăiat capul și l-au trimis sultanului[1] [decembrie 1476].

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 12/1969; 6/1970 și 3/1974.

Aprilie-mai 1866:

EVENIMENTELE DIN PRINCIPATELE UNITE ROMÂNE ÎN DEZBATERILE CONFERINȚEI DE LA PARIS

Pentru a înțelege, în continuare, conținutul dezbaterilor Conferinței reprezentanților celor șapte puteri garante[1], este necesară cunoașterea evenimentelor care au avut loc în țară în perioada de la 18/30 martie 1866 — cînd s-a comunicat oficial neacceptarea de către prințul Filip de Flandra de a ocupa tronul vacant al Principatelor Unite — pînă la mijlocul lunii mai.

S-a arătat că Locotenența domnească se bazase, pe lîngă votul unanim al Adunărilor legiuitoare, pe adeziunea populară, larg exprimată în telegrame și scrisori, la ideea aducerii unui prinț străin în fruntea țării. În fața opoziției îndîrjite a unor puteri garante de a accepta principiul „prințului străin", Locotenența domnească a recurs la o formă și mai largă de exprimare a voinței populare — plebiscitul. „Oricare să fi fost activitatea unei viitoare Adunări ieșite din liberul sufragiu — se spunea în acest sens într-un document oficial — totuși acea autoritate n-ar putea să fie deopotrivă cu aceea care conține manifestarea unei dorințe exprimate direct de totalitatea națiunii înseși", socotită a fi totodată o „manifestare în afară de orice idee de influență internă sau externă...". Noul candidat la tronul României, propus de oamenii politici români, printr-o înțelegere tacită cu guvernele Franței și Angliei, a fost prințul Carol Ludovic de Hohenzollern, sub numele de Carol I.

Din cauza opoziției îndîrjite a celor trei puteri vecine față de principiul desemnării unui prinț străin, noua propunere nu a fost divulgată decît atunci cînd s-a cunoscut asentimentul lui Napoleon. La 30 martie/11 aprilie 1866, la propunerea Consiliului de Miniștri, Locotenența domnească a publicat Decretul pentru organizarea plebiscitului prin care „poporul român este chemat a se pronunța prin un plebiscit dacă voiește să suie pe tronul ereditar al Principatelor Unite Române pe principele Carol Ludovic de Hohenzollern sub numele de Carol I". Au fost chemați să voteze „toți românii în vîrstă de 25 de ani, care se bucură de drepturile lor civile și politice și care, prin legea electorală, întrunesc condițiunile de alegători în comunele rurale și urbane". Acesta urma să se desfășoare între 2/14 aprilie și 8/20 aprilie.

Tot la 30 martie/11 aprilie, Locotenența domnească a publicat o Proclamație către popor, care începea astfel: „Români! În curs de zece ani ați dovedit de trei ori în fața Europei, prin actele și voturile voastre, că sînteți o națiune care aveți conștiință de drepturile și trebuințele voastre, că voiți unirea și, ca scut al naționalității voastre, un domnitor străin". În continuare se motivau dezbaterile Conferinței celor șapte puteri cu un argument nu lipsit de semnificație: „... de destinele României sînt legate și interese mari ale Europei și este dovedit pînă la evidență că acele interese nu pot să le lase a permite ca gurile Dunării să fie date unei națiuni dezbinate, truncheate, slabe prin urmare și cu totul departe de a fi bulevardul puternic, pentru ridicarea căruia Puterile garante au vărsat sîngele și comorile lor".

În timp ce se desfășura plebiscitul, guvernul român a primit din partea consulilor străini rezoluția Conferinței din 23 martie/4 aprilie care, de fapt, nu stabilea nimic concret. La 5/17 aprilie, Ion Ghică, președintele Consiliului de Miniștri justifica printr-o Circulară adresată agenților și consulilor străini din București graba organizării plebiscitului: „pentru a tăia

[1] Cîteva dintre primele protocoale ale Conferinței au fost publicate în numărul trecut al revistei.

scurt, cu un moment mai curînd uneltirile şi intrigile de tot felul", pe care „urzitorii acestora, prin numele şi protecţiunea lor, făceau pe cîţiva creduli să le atribuie un sprijin din afară". „Avem ferma convingere — se spunea în Circulară — că Conferinţa de la Paris, chemată să decidă de soarta principatelor, va şti să facă deosebirea între dorinţele ţării întregi şi aspiraţiunile ambiţioase şi vinovate ale răzvrătiţilor izolaţi, care au reuşit să atragă într-o manifestaţiune, respinsă cu scîrbă de toată naţiunea, pe cîţiva nenorociţi, mai toţi străini, în contra cărora la Iaşi a trebuit să se întrebuinţeze forţa armată"[1].

La 8/20 aprilie, Înalta comisiune pentru numărarea voturilor plebiscitului (formată din: primatul României, Nifon; primul preşedinte al Curţii de Casaţie, V. Sturdza; preşedintele Consiliului de Miniştri, Ion Ghica; decanul Facultăţii de drept, C. Bozianu; cinci magistraţi din conducerea celor mai înalte organe ale justiţiei) a comunicat rezultatul scrutinului — 685 969 voturi afirmative, contra 224 voturi negative. Două zile mai tîrziu, la 10/22 aprilie, Ion Ghica a notificat rezultatele acestuia, prin scrisorile trimise lui Drouyn de Lhuys, ministrul de Externe al Franţei, preşedinte al Conferinţei reprezentanţilor puterilor garante, întrunită la Paris, precum şi miniştrilor de Externe ai celorlalte puteri garante.

La 15/27 aprilie, Locotenenţa domnească a transmis prinţului Carol comunicarea oficială cu privire la rezultatul plebiscitului, care îi acorda calitatea de domnitor al României.

Întreaga campanie a românilor pentru aducerea unui prinţ străin nu poate fi înţeleasă fără cunoaşterea poziţiei deosebit de ostile a celor trei puteri vecine cu România. Această poziţie a putut fi contracarată de atitudinea Franţei care a anunţat că „îşi păstrează şi menţine dreptul său de a se amesteca în aceste afaceri [ale Orientului] şi de a participa la rezolvarea lor". Acesteia i s-au asociat delegaţii Angliei şi Prusiei.

Conferinţa s-a încheiat astfel cu o înfrîngere diplomatică a celor care se opuneau aducerii unui prinţ străin (cititorul va descifra desigur, dincolo de limbajul diplomatic al reprezentanţilor celor şapte puteri, faptul că în unele cazuri ei nu exprima deschis poziţiile respective, lăsînd loc chiar unor atitudini ambigui, aparent contradictorii, între cele declarate de participanţi şi manevrele efective ale guvernelor lor).

Protocoalele Conferinţei de la Paris, pe care le publicăm în continuare, sînt reproduse după lucrarea Autoritatea faptului îndeplinit executat în 1866 de cei îndreptăţiţi, de D.A. Sturdza. Din aceeaşi sursă reproducem şi relatarea întrevederii dintre Bismarck şi Carol.

N. COPOIU

Protocolul VII din 20 aprilie/2 mai 1866

Dl. plenipotenţiar al Franţei[2] aminteşte că membrii Conferinţei trebuiau să supună guvernelor lor proiectul de declaraţiune propus în ultima şedinţă şi le cere să binevoiască a face cunoscute instrucţiunile lor.

D-nii plenipotenţiari ai Austriei, Italiei, Prusiei şi Turciei declară că sînt autorizaţi a adera la proiect.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei aderă de asemenea. Cu toate acestea el crede că trebuie să reamintească nota ce a avut onoarea de a prezenta Conferinţei la 4 aprilie şi depeşa principelui Gorceakov din 4/16 ale aceleiaşi luni, pe care a citit-o Conferinţei în şedinţa de la 24. Obiectul principal, pe care acele comunicări îl aveau în vedere, era, adaugă dl. de Budberg, a împrejmui exprimarea dorinţelor populaţiunilor moldo-valahe de toate garanţiile posibile de sinceritate şi independenţă. Acest ţel ar fi fost fără nici o îndoială mai complet atins prin mijlocul convocării a două Adunări deosebite. În lipsa acestei combinaţiuni, s-ar mai fi putut face, fără a suspenda alegerile deja începute, ca să voteze deputaţii moldoveni la Iaşi, unde dînşii ar fi fost puşi în contact direct cu spiritul general al celor ce i-au ales. Declaraţiunea, pe care plenipotenţiarii, în ultima lor întrunire, au fost de părere s-o adreseze consulilor puterilor la Bucureşti, cuprinzînd o menţiune anume despre necesitatea de a îndepărta orice presiune de natură a împiedica libera exprimare a voturilor, dl. plenipotenţiar al Rusiei, asociindu-se pe deplin la această menţiune, aderă în numele guvernului său la proiectul propus Conferinţei.

Dl. plenipotenţiar al Turciei declară că se uneşte cu modul de a vedea exprimat de dl. baron de Budberg.

Dl. plenipotenţiar al Marii Britanii zice că supunînd guvernului său proiectul de declaraţiune, adoptat **ad referendum** de către Conferinţă, şi-a permis a exprima oarecari îndoieli asupra redacţiunei acestui document. Deci, guvernul Maiestăţii Sale britanice crede că e imposibil ca Conferinţa să treacă sub tăcere plebiscitul prin care guvernul provizoriu din Bucureşti a provocat numirea unui principe străin. I se pare mai logic a se explica înainte de a aminti principiul domniei pămîntene. Dl. comite Cowley propune în consecinţă redacţiunea următoare: **Declaraţiune.** Guvernul provizoriu din Bucureşti, provocînd printr-un recent plebiscit numirea unui principe străin, s-a abătut de la Convenţiunea din 19 august 1858, care prin articolul XIII dă Adunării sarcina alegerii de domn. Conferinţa, referindu-se la hotărîrea sa de la 4 ale lunii trecute, decide că grija de a rezolva cestiunea menţinerii Unirii trebuie să fie lăsată Adunării ce are a se întruni. Dacă majoritatea, fie a deputaţilor moldoveni, fie a deputaţilor valahi, ar cere, şi unii şi alţii vor avea facultatea de a vota separat. În caz cînd majoritatea, fie moldovenească, fie valahă s-ar pronunţa în contra Unirii, acest vot ar avea de consecinţă separaţiunea celor două principate. Această cestiune isprăvită, Adunarea va procede la alegerea de domn, care, după termenii articolului XIII al Convenţiunei, nu trebuie să se facă decît dintre pămînteni. Consulii sînt însărcinaţi a vegheа în comun acord la libera exprimare a voturilor şi a semnala imediat Conferinţei orice atingere s-ar aduce acestei libertăţi.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei zice că această redacţiune i se pare mai completă şi că aderă cu totul la ea.

D-nii plenipotenţiari ai Franţei, Austriei, Prusiei o aprobă de asemenea.

Dl. plenipotenţiar al Italiei aderă asemenea, din moment ce ceilalţi plenipotenţiari s-au pronunţat în acest sens.

Dl. plenipotenţiar al Marii Britanii crede că ar fi util a însoţi declaraţiunea cu o instrucţiune sumară adresată consulilor; el a redactat deci un **proiect de depeşă** pe care o citeşte Conferinţei şi care, după cîteva modificări, e adoptată în termenii următori:

„Domnule, Conferinţa instruită despre evenimentele ce s-au petrecut în principate, a socotit necesar a face declaraţiunea anexată la această depeşă, şi pe care sînteţi însărcinat a o remite în copie guvernului provizoriu din Bucureşti. Dorinţa Conferinţei este de a lăsa Principatelor Unite toată libertatea de acţiune compatibilă cu îndatoririle internaţionale ce ea este chemată a face să se respecte. Conferinţa crede că guvernul provizoriu şi populaţiunile vor înţelege intenţiunile sale binevoitoare faţă de ei şi că Adunarea îşi va conforma actele sale în sensul declaraţiunii. Declaraţiunea prescrie linia de purtare, pe care consulii au a urma, şi Conferinţa nu se îndoieşte de zelul ce veţi pune, dimpreună cu colegii d-voastră, a veghea la executarea hotărîrii ce ea vă aduce la cunoştinţă. Veţi binevoi a invita guvernul provizoriu să insereze în ziarul oficial textul documentului aci

---

[1] **Vezi Magazin istoric**, nr. 11/1976.

[2] Sublinierile aparţin lui D. A. Sturdza.

anexat şi a mă informa prin telegraf despre această publicare".

Plenipotenţiarii curţilor garante fiind autorizaţi a adresa direct consulilor respectivi declaraţiunea şi depeşa adoptate de Conferinţă, se ia înţelegerea că transmiterea acestor documente se va face imediat în numele tuturor prin telegraf. Afară de aceasta, fiecare plenipotenţiar le va adresa, cît mai curînd posibil, pe calea ordinară, agentului guvernului său la Bucureşti.

Dl. plenipotenţiar al Turciei atrage atenţiunea Conferinţei asupra utilităţii ce ar fi ca **Poarta să poată trimite în principate un comisar sau delegat, care ar avea misiune a veghea, în înţelegere cu agenţii curţilor garante, ca să asigure libertatea şi sinceritatea voturilor** şi care ar procura în acelaşi timp guvernului otoman informaţiunile directe de care ar avea nevoie.

Dl. plenipotenţiar al Prusiei crede că Poarta trebuie totdeauna să poată fi în măsură de a-şi procura informaţiuni în principate, dar dacă e vorba de o autoritate de exercitat în numele său, atunci e cu totul altceva.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei face observaţiunea că nu poate fi cestiunea despre trimiterea unui comisar otoman, căci ar trebui în acest caz ca curţile garante să trimită delegaţi şi nu este locul de a lua această măsură.

Conferinţa adoptînd acest mod de a vedea, nu se dă urmare propunerii d-lui ambasador al Turciei [...]

Protocolul VIII din 5/17 mai 1866

[...] **Dl. plenipotenţiar al Franţei spune că a primit, ca preşedinte al Conferinţei, o depeşă cu data de 16/28 aprilie de la dl. Ion Ghica, ministrul Afacerilor Străine al guvernului provizoriu din Bucureşti, anunţînd că poporul român a ales, pe calea unui plebiscit, ca suveran al Principatelor Unite pe principele Carol-Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen, sub numele de Carol I; această alegere ar fi întrunit 685 969 voturi afirmative, contra 224 voturi negative. Rugînd pe preşedintele Conferinţei de a aduce această alegere la cunoştinţa colegilor săi, dl. Ion Ghica exprimă speranţa că d-nii plenipotenţiari o vor judeca conform cu stipulaţiunile ce garantează poporului român liberul exerciţiu al dreptului său intern şi vor da aprobarea lor unei soluţiuni, care va pune capăt unei stări de lucruri de natură a aduce turburare în spirite şi a compromite liniştea pe care toate puterile, precum şi principatele, sînt interesate a o menţine.**

Conferinţa, după ce a ascultat citirea acestei comunicări, hotărăşte că răspunsul ce se va face se va referi pur şi simplu la declaraţiunea adoptată în şedinţa de la 2 ale lunii curente, care aminteşte că numirea gospodarului [domnului] aparţine Adunării, şi că ea nu trebuie să aleagă decît un pămîntean; că, în consecinţă, Conferinţa nu poate recunoaşte validitatea numirii principelui de Hohenzollern.

Dl. Drouyn de Lhuys, ca preşedinte al Conferinţei, se însărcinează, după dorinţa exprimată de Conferinţă, a adresa acest răspuns la comunicarea d-lui Ion Ghica.

Dl. plenipotenţiar al Franţei, amintind că întrunirea de astăzi a fost provocată de dl. ambasador al Turciei, **Safvet paşa,** zice că guvernul otoman, animat pentru populaţiunile moldo-valahe de o binevoitoare îngrijire, care niciodată nu le-a lipsit, doreşte să asigure odihna şi liniştea principatelor şi să liniştească spiritele, dîndu-le timpul de a reveni la idei mai sănătoase şi mai conforme cu adevăratele lor interese. În consecinţă, el a fost însărcinat, prin depeşa telegrafică de la 13 ale acestei luni, a face declaraţiunea următoare, cerînd ca ea să fie inserată în protocolul Conferinţei: „Sublima Poartă este şi astăzi pentru un principe pămîntean pe viaţă, dacă Unirea este cerută de Adunare, după ultima hotărîre a Conferinţei. Ca consecinţă naturală a acestui punct de vedere, noi sîntem pentru doi gospodari tot pămînteni, în cazul cînd separaţiunea ar fi votată. Guvernul imperial otoman n-ar face cu toate acestea nici o obiecţiune ca Adunarea să aibă facultatea de a desemna pe un pămîntean, **sub titlul de guvernator sau de gospodar pentru trei, patru sau şapte ani,** — dacă alegerea unui gospodar pe viaţă întîmpină, pentru moment, dificultăţi ce nu se pot înlătura". Safvet paşa adaugă că o altă depeşă telegrafică a fost adresată de ministrul Afacerilor Străine al sultanului, la 15 mai, adică după ce a avut cunoştinţă de votul Adunării în favoarea principelui de Hohenzollern. Acest vot, după depeşă, ar fi pătat de mai multe ilegalităţi, care vor putea fi dovedite la timpul şi locul lor. Guvernul otoman persistă în hotărîrea sa de a nu accepta principiul pe care guvernul provizoriu din Bucureşti pretinde a-l menţine în contra tratatelor şi hotărîrilor puterilor; şi tocmai pentru a sfîrşi toate mijloacele de împăcare ce sînt în puterea sa, **guvernul otoman propune numirea unui guvernator sau principe pentru un termen pe care l-ar hotărî Conferinţa.**

Dl. plenipotenţiar al Rusiei combate această combinaţiune sub raportul oportunităţii. Dacă ar fi fost cerut-o moldo-valahii, Conferinţa ar putea delibera asupră-i; dar ce putinţă este de a fi ascultat, cînd li se oferă un sistem şi mai puţin stabil decît gospodaratul pe viaţă, care, după a lor opinie, nu prezintă destule garanţii de stabilitate? De altminteri, la Bucureşti s-a adus prea destulă atingere tranzacţiunilor existente: rolul puterilor garante şi curţii suzerane n-ar putea fi de a lua iniţiativa unei noi abateri de la dispoziţiunile adoptate în comun acord şi de a slăbi astfel baza pe care stă existenţa principatelor.

Dl. plenipotenţiar al Prusiei observă că dl. ambasador al Turciei a vorbit de ilegalitatea votului Adunării, nu numai în ce priveşte rezultatul, ci şi pentru modul în care s-ar fi petrecut lucrurile. El aminteşte termenii declaraţiunii de-a 2-a a acestei luni, şi întreabă dacă s-a contravenit în acest sens, spre exemplu, dacă votul ar fi avut loc înainte ca majoritatea deputaţilor să fi fost prezentă?

Dl. plenipotenţiar al Angliei răspunde că după informaţiunile ce i-au venit, majoritatea moldoveană a luat parte la vot: prin urmare, în această privinţă nu e nimic de zis.

Cea mai mare parte din membrii Conferinţei aderă la observaţiunea comitelui Cowley.

Dl. plenipotenţiar al Italiei se exprimă în aceiaşi termeni şi întreabă care este sensul comunicării d-lui ambasador al Turciei? Este ea o propunere formală?

Dl. plenipotenţiar al Turciei răspunde afirmativ: prima depeşă ce a primit implica o simplă sugestiune; a doua exprimă o propunere.

Dl. plenipotenţiar al Franţei observă că în propunerea d-lui ambasador al Turciei există o îndoită protestare, una în contra modului în care a fost emis votul Adunării, cealaltă chiar în contra votului. E important a şti mai întîi, dacă a fost un viciu în votare. Dacă votul a fost regulat, numirea principelui străin tot ar fi contrară tratatelor, dar Unirea ar fi un fapt cîştigat, pentru că a fost menţinută de Adunare. Din informaţiunile agentului Franţei la Bucureşti rezultă că procedeurile votului au fost regulate.

Dl. plenipotenţiar al Turciei, invitat să arate ilegalităţile ce ar fi fost comise, zice că ele n-ar putea fi constatate decît prin mijlocul unei anchete la faţa locului şi că pînă atunci Conferinţa ar trebui, după părerea sa, să constate infracţiunea comisă de guvernul provizoriu şi de Adunare.

Dl. plenipotenţiar al Prusiei, observînd că rezultă din ceea ce a spus dl. ambasador al Turciei, că d-sa renunţă a invoca viciile de formă, pentru a nu ataca decît rezultatul însuşi al votului, Safvet paşa zice, că în adevăr Sublima Poartă protestează în contra faptului numirii unui principe străin.

Dl. plenipotenţiar al Franţei aminteşte că, după declaraţiunea de la 2 mai, era de datoria consulilor să denunţe Conferinţei neregularităţile ce s-ar fi produs în vot şi dînşii nu au semnalat nici una. Dealtminteri, nu este nevoie a intra în discuţiune asupra acestui punct, fiindcă dl. ambasador al Turciei nu insistă. Rămîne cestiunea ridicată de comunicarea lui Safvet paşa, aceea a numirii unui gospodar pe timp limitat. După ideea d-lui plenipotenţiar al Franţei, ar fi vorba nu de a impune [principiul] un[ui] gospodar temporar, ci de a lăsa Principatelor Unite facultatea de a-l adopta. Această părere i se pare că are o adevărată valoare. Pentru că populaţiunile pretind că nu există printre ele un om care să ofere în mod învederat garanţiile de dorit pentru a-i da gospodaratul pe viaţă, n-ar fi indicat ca ele să facă întru cîtva o încercare, numind mai întîi un gospodar pentru cîţiva ani? Dacă el ar răspunde la încrederea ţării, s-ar prelungi puterile sale şi s-ar putea confirma pe viaţă, printr-o nouă numire. Dacă, din contra, alegerea s-ar găsi că este rea, n-ar fi mai bine ca alesul să înceteze a domni, prin chiar expirarea mandatului său decît printr-o revoluţiune?

Dl. plenipotenţiar al Turciei aderă la consideraţiunile prezentate de dl. Drouyn de Lhuys.

Dl. plenipotenţiar al Angliei asemenea.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei vede în aceasta inconvenientul de a se întoarce îndărăt către trecut şi de a perpetua provizoratul şi vede pericolul că nu se dă toată importanţa de dorit unei astfel de alegeri; în orice caz, populaţiunile trebuie să ceară, dacă vor, gospodaratul pe timp mărginit, Conferinţa nu are a-l propune. Dacă o asemenea cerere s-ar face Conferinţei, Rusia ar avea să examineze dacă alegerea persoanei ar oferi garanţiile la care, în calitatea sa de putere mărginaşă, are dreptul şi datoria de a veghea.

Dl. plenipotenţiar al Angliei crede că în adevăr Conferinţa poate să dea a înţelege că ar primi numirea unui gospodar pe termen, dar că ea nu trebuie să facă mai mult. Pentru ce Poarta nu ar da ea ideea acestei combinaţiuni la Bucureşti?

Dl. plenipotenţiar al Franţei este de aceeaşi părere; **ceea ce i s-ar**

părea mai nimerit este ca principatele și Poarta să se înțeleagă direct în această privire. O astfel de inițiativă ar fi cu totul în rolul puterii suzerane. Cînd ea va face cunoscută dorința populațiunilor în această privire, Conferința va fi gata a o primi. Rămîne stabilit și aceasta e ceva cert, că Conferința, precum și Poarta, nu ar avea vreo obiecțiune de făcut la această combinațiune.

Dl. plenipotențiar al Italiei, observînd că prin urmare Conferința n-ar avea decît să ia act de comunicarea lui Safvet pașa, lăsînd Porții de a da la București ideea combinațiunii propuse, **dl. plenipotențiar al Franței** adaugă că în adevăr nu e vorba nicidecum de a impune principatelor un gospodar pe timp mărginit, cum s-ar fi putut deduce din declarațiunea prezentată de dl. ambasador al Turciei, ci numai de a-l admite, dacă populațiunile l-ar cere; cît despre calea de urmat pentru a recomanda și a da ideea acestui sistem, Poarta va face așa precum va socoti mai nimerit; rămîne ca ea să se gîndească la acea cale. Cît despre protestarea Porții în contra proclamării de către Adunare a unui principe străin, dl. plenipotențiar al Franței este în obligațiunea de a se asocia la ea, ca și ceilalți membri ai Conferinței. Guvernul împăratului este legat în această privire prin stipulațiunile internaționale pe care le-a subscris. Dl. Drouyn de Lhuys n-are nevoie să spună cu o adîncă părere de rău, că unele puteri continuă a se pronunța în contra principelui străin; mai mult ca totdeauna el este convins de excelența acestei combinațiuni și se va recunoaște fără îndoială că votul solemn, care a exprimat încă o dată dorința țării în această privință, nu este de natură a modifica opiniunea sa. El persistă a crede că această rezistență în o dorință statornică, unanimă și îndreptățită de rațiune, poate provoca un conflict material și poate aduce complicațiunile cele mai grave în Orient. În privința principelui străin, el întreabă dacă vreun membru al Conferinței ar fi în măsură să informeze pe colegii săi asupra adevăratelor intențiuni ale principelui de Hohenzollern. Ar fi interesant de știut, dacă a refuzat formal titlul ce i-a fost conferit.

Dl. plenipotențiar al Austriei consideră această informațiune ca foarte importantă.

Dl. plenipotențiar al Rusiei adaugă că dl. comite de Goltz ar putea, fără îndoială, să informeze Conferința asupra acestui punct.

Dl. plenipotențiar al Prusiei bănuiește, conform cu ceea ce s-a anunțat prin ziare, că demersuri au fost făcute pe lîngă principele de Hohenzollern în numele Principatelor Unite, pentru a obține acceptarea sa. Alteța Sa are, precum se știe, legături cu familia regală a Prusiei; nici o îndoială, prin urmare, ca ea să nu fi înțeles obligațiunea de a se conforma hotărîrii Conferinței, la care Prusia a luat parte. Protocoalele sînt de față pentru a mărturisi că, dacă Prusia a regretat, întocmai ca și Franța, că puterile nu s-au înțeles pentru a recunoaște populațiunilor moldo-valahe facultatea de a numi un principe străin, ea a anunțat întotdeauna intențiunea sa de a observa în această privire respectul tratatelor. Dl. comite de Goltz crede, prin urmare, că poziționea principelui de Hohenzollern a fost aceeași, care rezultă din înseși protocoalele Conferinței.

Dl. plenipotențiar al Franței crede că trebuie să atragă atențiunea Conferinței asupra zvonurilor ce circulă, despre concentrări de trupe în vecinătatea principatelor.

Dl. baron de Budberg zice că aceste zvonuri sînt absolut lipsite de temei, în ceea ce privește Rusia.

Dl. Drouyn de Lhuys adaugă că informațiunea venită din București vorbește în particular despre concentrarea de trupe turcești și amintește cu această ocaziune articolul XXVII al Tratatului de Paris, după termenii căruia Turcia nu poate exercita nici o intervențiune armată în principate.

Dl. plenipotențiar al Turciei răspunde că populațiunile moldo-valahe fiind dedate la oarecare agitațiune, Poarta se găsește firește nevoită să ia oarecari măsuri de precauțiune, dar care nu au nimic neobișnuit.

Protocolul IX din 13/25 mai 1866

Dl. plenipotențiar al Franței invită pe Safvet pașa să facă cunoscut Conferinței obiectul pentru care a provocat întrunirea Conferinței de azi.

Dl. plenipotențiar al Turciei zice că are misiunea de a protesta în contra actelor săvîrșite de curînd în principate și anume contra luării în stăpînire a cîrmuirii de către principele de Hohenzollern. În consecință, prezintă o notă, pe care o citește și care este astfel concepută:

„Conferința, în hotărîrea sa de a face să se respecte tratatele, și în particular Convențiunea de la 19 august 1858, a declarat plebiscitul, provocat de guvernul provizoriu din București, ca să aleagă pe un principe străin la gospodarat, precum și ratificarea acestei alegeri de către Adunare, ca contrare spiritului și literei acestor acte internaționale. Guvernul provizoriu din București și zisa Adunare n-au ținut nici o socoteală, nici de această hotărîre a Conferinței, nici de sfaturile adresate de ea de a rămîne în marginile tratatelor; și, de altă parte, primirea votului Adunării de către principele Carol de Hohenzollern, intrarea sa neașteptată pe teritoriul Valahiei și luarea în stăpînire a guvernămîntului principatelor, sînt o serie de acte nu numai pătate de mai mult de o ilegalitate, ci și o violare a stipulațiunilor tratatelor și a voinței curții suverane și a puterilor garante. În consecință, cred de datoria mea a protesta, în numele Sublimei Porți, și într-un mod formal și solemn, în contra actelor ce am enumerat, declarîndu-le de ilegale, lovite de nulitate și neputînd să aibe nici o tărie și valoare în ochii puterii suzerane. Afară de aceasta, rezerv guvernului Maiestății Sale sultanului dreptul ca, în fața acestor evenimente, să uzeze de facultatea ce i-o dau tratatele, în vedere de a face să se respecte dispozițiunile lor și de a restabili o ordine de lucruri legală și conformă cu intențiunile binevoitoare ale curții suzerane și ale puterilor garante față de Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei".

Partea din această protestare, unde se face mențiune de dreptul de intervențiune rezervat Porții de tratate, dă loc la observațiuni din partea cîtorva plenipotențiari asupra întinderii acestui drept și a condițiunilor în care el se poate exercita.

Dl. plenipotențiar al Franței amintește că aceste condițiuni sînt regulate prin articolele XXVII al Tratatului de Paris și VIII al Convențiunii de la 1858. El citește aceste dispoziționi, după care Turcia, în cazul cînd ordinea ar fi turburată în principate, trebuie să se înțeleagă cu curțile garante asupra măsurilor de luat pentru a o restabili, și nu poate exercita nici o intervențiune militară fără o înțelegere prealabilă. În rezumat, Poarta nu ar putea lucra singură și ar trebui ca mai întîi ea să se adreseze curților garante.

Dl. plenipotențiar al Marii Britanii adaugă că, de fapt, nu există acum în principate nici turburări, nici dezordine. Cazul actual nu este prevăzut de stipulațiunile existente; ar fi deci necesar ca Safvet pașa și ceilalți membri ai Conferinței să ceară instrucțiuni de la guvernele lor respective pentru un caz care este cu totul nou.

Dl. plenipotențiar al Austriei zice că nu este posibil a-și închipui că la Constantinopol nu este voința de a se conforma dispozițiunilor tratatelor; după părerea sa, calea de urmat nu are nevoie de a fi reamintită.

Dl. plenipotențiar al Rusiei crede, și ceilalți plenipotențiari ai curților garante dau semne de aprobare la acest mod de a vedea, că Conferința trebuie, pentru moment, să se mărginească a lua act de protestarea d-lui ambasador [plenipotențiar] al Turciei. Fiecare plenipotențiar ar putea în urmă să ia ordinele guvernului său.

Dl. plenipotențiar al Turciei crede că recursul la guvernele respective nu e necesar, Conferința fiind întrunită și avînd puterea de a aviza. De altfel, nu face nici o propunere.

Dl. plenipotențiar al Rusiei adaugă că suirea principelui de Hohenzollern în principate îi pare că trebuie să motiveze o comunicare a guvernelor către agenții acreditați la București pentru a le prescrie să nu întrețină nici o relațiune oficială cu Alteța Sa. Cu această ocaziune, dl. baron de Budberg ar dori ca dl. plenipotențiar al Prusiei să binevoiască a spune, cum se face că principele de Hohenzollern, aparținînd armatei prusiene, a putut să părăsească serviciul pentru a se duce în principate; dacă a lucrat fără autorizare, s-ar afla în caz de dezertare și atunci guvernul prusian ar crede fără îndoială că trebuie să ia măsuri severe în privința sa.

Dl. plenipotențiar al Prusiei răspunde că principele Carol de Hohenzollern și-a trimis demisiunea de ofițer prusian. Pe lîngă aceasta, tot ce mai știe încă dl. comite de Goltz, este că Alteța Sa ceruse și obținuse un concediu pentru a se duce la părintele său la Düsseldorf, pentru a aștepta acolo ceea ce ar decide puterile în privința numirii sale. De acolo, principele a plecat pe neașteptate în principate. Prusia declină orice responsabilitate în această hotărîre a unui supus prusian, care a lucrat din propria sa pornire și n-a luat sfat decît de la el însuși. În ceea ce-l privește, dl. comite de Goltz își rezervă toată libertatea sa de apreciere ca membru al Conferinței, fără socotință pentru calitatea persoanei. De altminteri se va înțelege că nu e de atribuțiunea sa a discuta aici consecințele hotărîrii principelui de Hohenzollern, în ceea ce atinge de poziționea Alteței Sale în Prusia și de raporturile sale față de rege.

Dl. plenipotențiar al Marii Britanii întreabă — dacă un ofițer prusian este în drept a-și da demisiunea — ar dori să știe de cine a fost acordat concediul principelui de Hohenzollern?

Dl. comite de Goltz răspunde că nu știe ce permit regulamentele în privința demisiunii unui ofițer. Cu privire la concediu știe numai că a fost acordat pentru a călători în lăuntrul țării.

D-nii plenipotenţiari ai Turciei, Rusiei şi Austriei cer să se ia act de ceea ce a spus dl. comite de Goltz.

D-nii plenipotenţiari ai Turciei şi Austriei sprijinesc părerea exprimată de dl. baron de Budberg în ce priveşte oportunitatea unei comunicări de adresat agenţilor rezidenţi în Bucureşti.

Dl. plenipotenţiar al Franţei zice că Conferinţa e chemată, mai întîi ca să ia act de protestarea d-lui ambasador al Turciei şi apoi ca să determine atitudinea pe care agenţii acreditaţi la Bucureşti vor trebui să aibă faţă de principele de Hohenzollern. Acest principe nefiind recunoscut şi poziţiunea sa fiind nelegală, rezultă că raporturile consulilor generali cu guvernul său n-ar putea avea nici un caracter oficial.

Conferinţa decide că o depeşă identică va fi adresată, fără întîrziere, de fiecare plenipotenţiar către guvernul său.

Această depeşă este imediat redactată şi adoptată în termenii următori: „Conferinţa a luat act de protestarea d-lui plenipotenţiar al Turciei în contra luării în stăpînire a guvernului din Bucureşti de către principele Carol de Hohenzollern. Recunoscînd ilegalitatea acestui act, Conferinţa a decis că agenţii care rezidă în Bucureşti se vor abţine de la orice demers care ar implica recunoaşterea principelui Carol de Hohenzollern. În consecinţă, relaţiunile acestor agenţi cu administraţiunea moldovalahă nu vor avea decît un caracter pur oficios".

Dl. plenipotenţiar al Franţei fusese însărcinat, în ultima şedinţă, a răspunde în numele Conferinţei la scrisoarea prin care dl. ministru al Afacerilor Străine al Principatelor Unite anunţase numirea prin plebiscit a principelui de Hohenzollern. El spune că s-a achitat de această sarcină.

După dorinţa Conferinţei, se citeşte acest răspuns, care e astfel conceput: „Domnule! Am primit scrisoarea ce mi-aţi făcut onoarea a-mi adresa la 16/28 ale lunii trecute şi prin care, anunţîndu-mă că poporul român a ales, pe calea unui plebiscit, pe principele Carol-Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen, sub numele de Carol I, exprimaţi speranţa că numirea Alteţei Sale ar obţine învoirea plenipotenţiarilor întruniţi în Conferinţă la Paris. Conform cu dorinţa ce mi-aţi exprimat, am adus comunicarea d-voastră la cunoştinţa reprezentanţilor marilor puteri şi ei au fost de părere că era cu cale de a se referi la declaraţiunea cu data de 2, care aminteşte că atribuţiunea Adunării e de a numi un gospodar şi că ea nu poate să aleagă decît un pămîntean. Conferinţa a decis, în consecinţă, în şedinţa sa de la 17 ale acestei luni, că ea nu poate recunoaşte validitatea alegerii principelui de Hohenzollern şi m-a însărcinat de a vă înştiinţa de hotărîrea sa. Primiţi etc., etc. Făcut la Paris. În 25 mai 1866".

Protocolul X din 23 mai/4 iunie 1866

Dl. plenipotenţiar al Franţei aminteşte că şedinţa de azi are loc după cererea d-lui ambasador al Rusiei.

Dl. baron de Budberg spune că guvernul său, căruia i-a dat socoteală de rezoluţiunea luată în şedinţa de la 25 mai, i-a dat ordin a declara că nu consideră ca îndestulătoare linia de purtare adoptată faţă de luarea în stăpînire a puterii de către principele Carol de Hohenzollern. Instrucţiunile adresate agenţilor la Bucureşti le-au prescris a păstra faţă de principele de Hohenzollern aceeaşi atitudine care fusese luată faţă de guvernul provizoriu, adică de a nu avea cu el decît relaţiuni pur oficioase. Dar între cele două situaţiuni este o diferenţă esenţială, de care e imposibil Conferinţei să nu ţină socoteală. Guvernul provizoriu era produsul necesar al împrejurărilor aduse prin căderea principelui Cuza, pe cînd vreme principele Carol de Hohenzollern, profitînd de pornirea necugetată a moldo-valahilor, nu prezintă Europei decît o putere stabilită cu violarea flagrantă a tuturor drepturilor. Încă de la deschiderea Conferinţei, plenipotenţiarul puterii suzerane protestează dinainte în contra venirei unui principe străin. În cursul deliberaţiunilor, puterile semnatare ale tratatelor au adresat în unanimitate principatelor invitaţiunea solemnă şi repetată de a se conforma stipulaţiunilor internaţionale, care conţin singura garanţie a imunităţilor de care ele se bucură. Prusia s-a asociat la aceste demersuri şi, cu toate acestea, tocmai un membru al familiei regale, un ofiţer din armata sa, a comis această uzurpare de putere. O astfel de stare de lucruri, prelungindu-se, ameninţă liniştea şi prosperitatea principatelor, pentru că menţinerea noii puteri nu poate fi tolerată; ea aduce în acelaşi timp cea mai supărătoare atingere demnităţii puterilor, a căror voinţă a fost nesocotită cu o îndrăzneală, care nu-şi ia tăria decît în speranţa nepedepsirii: în adevăr, nici o îndoială nu era cu putinţă, după ce consulii amintiseră anume, în numele Conferinţei, clauzele articolului XII al Convenţiunei de la 19 august 1858. E dar indicat de a intra îndată în previziunile protocolului de la 6 septembrie 1859, care conţine o dispoziţiune astfel concepută: „Odată faptul abaterii constatat în împreună înţelegere cu reprezentanţii puterilor garante la Constantinopol, curtea suzerană va trimite în principate un comisar ad-hoc, însărcinat a face ca măsura care a dat loc abaterii să fie retrasă. Comisarul Porţii va fi însoţit de delegaţii reprezentanţilor din Constantinopol, cu care el va proceda împreună şi de comun acord. Dacă nu se va da ascultare acestei reclamaţiuni, comisarul Porţii şi delegaţii vor face cunoscut domnului că, avîndu-se în vedere refuzul de a se supune, se va aviza la întrebuinţarea mijloacelor de constrîngere. În acest caz, Sublima Poartă se va înţelege fără întîrziere cu reprezentanţii puterilor garante la Constantinopol asupra măsurilor ce se vor lua". Astfel este, după dl. plenipotenţiar al Rusiei, calea prescrisă de o stipulaţiune internaţională. El o recomandă celei mai serioase atenţiuni a colegilor săi şi crede că s-ar putea evita complicaţiuni mai grave, dacă s-ar face cunoscut guvernului stabilit de fapt în acest moment la Bucureşti că nu trebuie să se bizue pe o îngăduire nesfîrşită. **Prin urmare, este indicat a se trimite în principate un comisar otoman şi delegaţi ai reprezentanţilor puterilor garante la Constantinopol, care ar fi însărcinaţi a reclama anularea actelor ilegale care au conferit puterea principelui de Hohenzollern.** Responsabilitatea Conferinţei este direct angajată, ca măsurile de luat pentru a face să dispară această cauză de îngrijiri şi de tulburări să fie grabnice şi eficace.

Dl. plenipotenţiar al Marii Britanii întreabă pe **dl. baron de Budberg** dacă ceea ce a spus constituie o propunere formală.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei răspunde că este însărcinat a recomanda acest mod de procedare; dar dacă Conferinţa ar avea un altul de indicat, ar fi gata să-l examineze.

Dl. plenipotenţiar al Turciei aminteşte că a doua zi după revoluţiunea care a silit pe principele Cuza să depună puterea, Sublima Poartă declarase că ea înţelegea să se ţină numai şi numai de tratatele care garantează autonomia Principatelor Moldo-Valahe şi drepturile curţii suzerane. Puterile garante avînd acelaşi mod de a vedea, Conferinţa hotărîse că guvernul provizoriu din Bucureşti nu trebuia să depăşească marginile acelor tratate; dar în loc de a urma linia de purtare ce-i era trasă, el a provocat un plebiscit pentru alegerea unui principe străin, atribuindu-şi astfel, pe de o parte, dreptul de alegere, care aparţinea Adunării, şi pe de altă parte, luînd asupră-şi responsabilitatea unui act contrar cu hotărîrea unanimă a Conferinţei bazată pe stipulaţiunile internaţionale. În sfîrşit, provocînd intrarea principelui Carol de Hohenzollern în principate, guvernul provizoriu a agravat situaţiunea. Mijloacele de convingere întrebuinţate de la început de către guvernul otoman au rămas infructuoase, ca şi sforţările făcute de agenţii puterilor garante la Bucureşti. Guvernul provizoriu n-a putut să fie întors de pe calea în care intrase şi în momentul în care Poarta era să facă o ultimă încercare, propunînd la Bucureşti, după ideea Conferinţei, un gospodar pe timp mărginit, ea a aflat, spre marea sa uimire, sosirea principelui Carol pe teritoriul românesc. În faţa atîtor abateri, poarta nu mai are decît să apeleze la simţămintele de dreptate şi de demnitate ale curţilor garante, care, luînd în consideraţiune o stare de lucruri aşa de anormală şi ilegală, vor aviza, fără îndoială, la mijloacele cele mai eficace pentru a opera restabilirea unei ordini legale de lucruri în principate. **Acest rezultat, după dl. plenipotenţiar al Turciei, nu ar putea fi atins decît prin ocupaţiunea principatelor; totuşi guvernul otoman, vrînd să dea o nouă dovadă de spiritul său de conciliaţiune, a însărcinat pe Safvet paşa să declare că Poarta e dispusă a lăsa Conferinţei timpul de a căuta, în termenul cel mai scurt posibil, un alt mijloc care să poată duce la ţinta ce este de atins, adică la retragerea principelui Carol şi la executarea tratatelor.**

Dl. plenipotenţiar al Franţei, rezumînd cele două comunicări ce s-au făcut Conferinţei, zice că dl. plenipotenţiar al Rusiei propune trimiterea unei comisiuni în principate, în timp ce dl. ambasador al Turciei lasă a se înţelege că recurgerea de-a dreptul la intervenţia militară ar trebui să fie întrebuinţată din capul locului.

Dl. plenipotenţiar al Turciei, la o interpelare a d-lui comite Cowley, declară că trimiterea, mai întîi, la Bucureşti a unei comisiuni i se pare preferabilă şi că se uneşte cu propunerea baronului de Budberg.

Dl. plenipotenţiar al Prusiei consideră cele două moduri indicate ca fiind în fond aceleaşi, căci ţintesc la acelaşi scop.

Dl. plenipotenţiar al Austriei se întreabă ce s-ar întîmpla dacă comisarul şi delegaţii trimişi la Bucureşti nu vor fi ascultaţi? E important a prevedea aceasta şi dl. de Metternich se conformă instrucţiunilor guvernu-

lui său, emiţînd părerea că ar fi cu cale a recurge, în acest caz, la măsuri de constrîngere. Pe de o parte, Conferinţa, constatînd încă o dată ilegalitatea alegerii principelui de Hohenzollern, a hotărît că agenţii rezidenţi la Bucureşti nu vor întreţine nici o relaţiune oficială cu noua cîrmuire; pe de altă parte, cîteva puteri par a se pronunţa în contra oricărei intervenţii militare din partea Turciei. Cu toate acestea, în punctul în care au ajuns lucrurile, n-a rămas decît a se pleca în faţa rezultatului votului Adunării din Bucureşti sau a recurge la măsurile de constrîngere, pentru a face să precumpănească hotărîrile Conferinţei. Dacă puterile nu iau această ultimă cale, vor trebui să se resemneze a vedea autoritatea lor cu totul nesocotită şi să renunţe de aci înainte a exercita în principate influenţa colectivă, pe care le-o atribue tratatele. Dar, în acest caz, fiecare putere, după părerea guvernului austriac, ar fi în drept a lucra izolat şi a lua faţă de Moldo-Valahia atitudinea pe care i-ar comanda-o propriile sale interese.

Dl. plenipotenţiar al Franţei citeşte o depeşă telegrafică, a cărei copie i-a fost transmisă de consulul francez din Bucureşti. Această depeşă adresată de principele Carol agentului său din Constantinopol, declară, din contră, hotărîrea sa de a menţine neatinse drepturile puterii suzerane.

Dl. plenipotenţiar al Prusiei observă că în realitate nu există decît un singur interes care trebuie să preocupe Conferinţa: acela al suzeranităţii Turciei. El aminteşte diversele modificări ce s-au făcut în starea organică a principatelor de la 1858 încoace; toate au fost pe rînd acceptate şi numai cînd a fost vorba de principele străin, a început a se face împotrivire. Cu toate acestea, interesul unic pe care-l are Europa aici este respectul suzeranităţii întru atîta, întru cît implică principiul integrităţii Imperiului otoman. Pentru ce, deci, să ne opunem principelui străin, din moment ce acesta se supune suzeranităţii?

Dl. plenipotenţiar al Marii Britanii, exprimînd regretul că Poarta nu a căutat, încă de la originea evenimentelor, să se înţeleagă direct cu guvernul provizoriu, **Safvet paşa** răspunde că guvernul său a încercat, dar fără succes; poate că comisiunea ce s-ar trimite în principate ar putea obţine un rezultat mai bun, întrebuinţînd mijloace de convingere.

Dl. plenipotenţiar al Italiei observă că nu e de făcut nici o iluziune despre ceea ce s-ar putea aştepta de la trimiterea delegaţilor. Aceasta ar duce la ocupaţiune. Această măsură ar fi fără îndoială conformă cu dreptul, dar guvernul său e de părere că nu ar fi oportună.

Dl. plenipotenţiar al Franţei, revenind asupra acestor precedente observaţiuni, zice că mai întîi era o cestiune de drept. Conferinţa a pus-o întrucîtva la adăpost, dînd asupra acestui punct o completă satisfacţiune. Acum, cade-se a merge mai departe, a pune acest drept, astfel recunoscut şi ocrotit, sub protecţiunea forţei materiale? O astfel de măsură n-ar putea fi pusă în execuţie fără vărsare de sînge şi dl. plenipotenţiar al Franţei crede că nu există o hotărîre mai rea decît aceea care aduce un asemenea rezultat. Prin urmare, n-ar fi decît un cîştig amînînd cestiunea, căci nu e vorba de a o da la o parte în mod definitiv şi pentru totdeauna. În adevăr, principele, astăzi în stăpînirea puterei, poate întîmpina obstacole care să-i aducă căderea; poate ajunge lucrul să se producă o atingere la dreptul de suzeranitate al Porţii, sau că turburări interne să izbucnească, sau că dezordinea şi anarhia să turbure ţara: ei bine, atunci s-ar interveni. Pentru ce, deci, să nu se aştepte un act violent, material, o agresiune în sfîrşit contra bunei ordine sau suzeranităţii Porţii? A interveni milităreşte astăzi, este a crea o turburare materială, ale cărei consecinţe sînt imposibil de prevăzut, vrînd să se reprime numai o turburare simplu legală pînă acum.

Dl. plenipotenţiar al Marii Britanii zice că aderă la consideraţiunile prezentate de preşedintele Conferinţei; ele sînt, după părerea sa, de natură a satisface pe Sublima Poartă şi pe membrii Conferinţei.

Dl. plenipotenţiar al Turciei nu împărtăşeşte această opiniune şi zice că e vorba de a asigura executarea tratatelor.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei întreabă ce ar deveni, într-un astfel de sistem, dreptul curţilor garante.

Dl. comite Cowley răspunde că discuţiunea este numai asupra cestiunei de oportunitate; în principiu, nu se interzice nici o acţiune; din contra, se rezervă de a lucra în urmă după împrejurări.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei crede că Conferinţa nu poate refuza Turciei exercitarea dreptului ce-i aparţine. În ceea ce-l priveşte, faţă cu opiniunile contrare cu a sa, trebuie să rezerve hotărîrile curţii sale şi nu ştie pînă la ce punct va fi posibil Rusiei să continue a lua parte la Conferinţe.

Dl. plenipotenţiar al Franţei răspunde d-lui de Budberg că interesul esenţial, capital, rezidă în cestiunea suzeranităţii, care este aceea a integrităţii Imperiului otoman. Pentru rest, nu există decît o cestiune de oportunitate. Este abatere şi abatere; este vorba de a se şti dacă ceea ce se produce e destul de grav, dacă prezintă un pericol destul de iminent, pentru a trage după sine o ocupaţiune armată. A recurge la această măsură extremă, în acest moment, ar fi să se producă în principate dezordinea materială. Dl. Drouyn de Lhuys nu exclude dealtmintrelea, o repetă, cazurile în care ar fi în adevăr cu cale a interveni.

D-nii plenipotenţiari ai Rusiei şi Turciei observă că tratatele fac un tot şi că nu este permis a le viola într-un punct mai mult decît într-altul.

Dl. de Budberg adaugă că tratatele nu stabilesc punct de deosebire între turburarea materială şi turburarea legală.

Dl. plenipotenţiar al Prusiei răspunde că dreptul absolut nu este contestat; discuţiunea este asupra oportunităţii unei măsuri prevăzute, o ştie, dar care oferă pericole grave. Cît despre trimiterea unei comisiuni la Bucureşti, el nu se poate asocia la aceasta. În tot cazul, el ar trebui să refere curţii sale.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei zice că în ochii Rusiei oportunitatea există tot aşa de bine ca şi dreptul. După părerea sa, n-ar putea fi dezordine materială mai considerabilă decît aceea de a vedea nesocotindu-se neîncetat şi nepedepsit dispoziţiunile tratatelor şi hotărîrile Conferinţei.

Dl. plenipotenţiar al Marii Britanii recunoaşte împreună cu dl. de Budberg gravitatea acestor abateri, dar trebuie luat seama ca remediul la care se recurge să nu fie mai rău decît răul. Împotrivirea la o intervenire va fi foarte energică, nimeni nu se poate îndoi de aceasta; este chiar în interesul Porţii înseşi de a nu pripi nimic. Dacă se întîmplă ca purtarea noului principe să fie respectuoasă faţă de Turcia şi proprie a asigura menţinerea liniştei, dacă el guvernează bine, n-ar fi deci cu putinţă mai tîrziu pentru Poartă a-l recunoaşte, de a-i acorda învestitura în condiţiunile stipulate de tratate?

Dl. plenipotenţiar al Rusiei contestă acest mod de a vedea, în numele puterilor megieşe.

Dl. comite Cowley adaugă că nu vede interesul ce ar putea avea aceste puteri de a continua să respingă pe principe, dacă el ar face binele principatelor şi ar asigura menţinerea bunei ordine. Cît despre propunerea făcută de dl. plenipotenţiar al Rusiei, comitele Cowley, după declaraţiunile prezentate de dl. preşedinte al Conferinţei, o consideră ca imposibilă; el socoate inutil a referi despre ea curţii sale.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei, după cererea principelui de Metternich, zice că nu-i este posibil a referi guvernului său asupra cestiunei de oportunitate. El se va mărgini a da socoteală despre ceea ce s-a zis în şedinţă. El e dator să facă să se presimtă hotărîrea guvernului său; el crede că guvernul său se va retrage din Conferinţă. Dl. baron de Budberg împărtăşeşte dealtmintrelea opiniunea exprimată mai înainte de principele de Metternich în ce priveşte libertatea de a lucra izolat, libertate ce ar trebui, în mod eventual, să aparţină puterilor megieşe.

Dl. plenipotenţiar al Austriei declară că guvernul său, făcînd rezerve în această privinţă, n-are nicidecum dorinţa a se afla în obligaţiunea de a exercita această acţiune izolată. În ceea ce priveşte cestiunea de oportunitate, el nu o poate lua decît **ad referendum.**

Dl. plenipotenţiar al Franţei rezumează pe scurt discuţiunea şi conchide zicînd că, în ceea ce priveşte pe Franţa, el nu se poate asocia la măsurile propuse. Explicîndu-se apoi asupra rezervei prezentate de dl. plenipotenţiar al Austriei, aminteşte dreptul curţilor garante şi pe acela al Franţei în particular. **Oricare ar fi forma în care sînt dezbătute cestiunile care interesează Orientul, fie prin mijlocul unei Conferinţe sau altmintrelea, Franţa îşi păstrează şi menţine dreptul său de a se amesteca în aceste afaceri şi de a participa la regularea lor. Ea a cumpărat acest drept destul de scump, pentru a nu voi să renunţe la el.**

Dl. plenipotenţiar al Austriei comunică Conferinţei o depeşă de la dl. ministru al Afacerilor Străine al Austriei, din care rezultă că curtea din Viena aderă, cu oarecari rezerve, la propunerea de a întinde pînă la Brăila autoritatea Comisiunei Europene.

Dl. plenipotenţiar al Turciei zice că guvernul său nu vede motive îndestulătoare pentru a autoriza asupra acestui punct o abatere de la stipulaţiunile Tratatului de Paris. El crede că, cu atît mai puţin poate adera la propunerea comitelui Cowley cu cît ea ar putea aduce atingerea drepturilor Comisiunei Riverane, în care sînt interesate alte ţări, nereprezentate în Conferinţă. Prin aceste consideraţiuni, pe care Conferinţa va binevoi să le aprecieze, Sublima Poartă se vede în obligaţiunea de a declina propunerea Maiestăţii Sale britanice.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei zice că se asociază în întregime la acest mod de a vedea.

Dl. plenipotenţiar al Franţei zice că tot ce s-a propus ori s-a sugerat

implică în fond ocupaţiunea militară a principatelor. Fără îndoială, Conferinţa nu se va mira că guvernul împăratului se arată puţin favorabil acestei idei. Plenipotenţiarul Maiestăţii Sale nu şi-a ascuns urmările liniei de purtare adoptată de Conferinţă şi şi-a permis a spune, încă din prima zi, că hotărîrile sale vor ajunge necesarmente la complicaţiuni extreme. Totuşi, legată de tratate, Franţa s-a asociat la rezoluţiuni care aveau de obiect a da satisfacţiune dreptului, în ordinea faptelor morale. Acum se fac propuneri care cer întrebuinţarea forţei. Ei bine, înainte de toate, e aci o cestiune de apreciere politică, pe care Conferinţa în înţelepciunea sa trebuie s-o examineze, punîndu-se din punctul de vedere al oportunităţii. Poporul moldo-valah e astăzi într-o stare de surescitare naţională: el se va apăra în contra intervenţiei trupelor turceşti; lupta pare inevitabilă. Sîngele creştin va curge; cine ştie efectul ce va ieşi din aceasta asupra celorlalte populaţiuni creştine din Imperiul otoman? Vor fi poate răscoale şi atunci ce va face Poarta? Va cere sprijinul puterilor creştine în contra creştinilor? Cine nu vede toate pericolele unei astfel de situaţiuni, mai ales în împrejurările iminente ce preocupă aşa de profund Europa?** De altmintrelea, ce inconvenient este a aştepta? Închipuiţi-vă că principele de Hohenzollern întîmpină la rîndul său piedici pe care nu le poate învinge, că guvernează rău, sau că face acte contrare datoriilor sale către Poartă; dînsul va cădea sau se vor putea lua faţă de el măsuri de constrîngere; dacă, din contra, el cîrmuieşte bine, dacă dă suzeranităţii Porţii, intereselor de bună ordine şi de linişte, satisfacţiunile şi garanţiile dorite, n-ar putea el să-şi atragă bunăvoinţa curţilor garante şi puterei suzerane şi să merite a fi recunoscut de ele? Dreptul este păzit şi se poate aştepta fără teamă ca acest drept să fie primejduit; pe cînd o intervenţie militară va deschide uşa la cele mai periculoase eventualităţi. În ceea ce-l priveşte, guvernul împăratului n-ar putea să se asocieze la această propunere.

Dl. plenipotenţiar al Rusiei crede că poate întreba pe dl. Drouyn de Lhuys care ar fi întinderea practică a dreptului, dacă se exclude orice măsură de constrîngere? Cît pentru Rusia, în calitatea sa de putere megieşă, ea are interese particulare, care nu i-ar permite să aştepte, aşa precum propune dl. plenipotenţiar al Franţei. Dacă s-ar vedea că principatele ar fi dispuse să intre pe căi normale, aceasta **ar fi îndreptăţită, însă din contră, din zi în zi ele tind a se îndepărta mai mult de aceste căi.**

Dl. plenipotenţiar al Marii Britanii declară că se uneşte în totul cu modul de a vedea al d-lui preşedinte al Conferinţei. Cît despre întrebuinţarea măsurilor de constrîngere, el este convins că, mai ales în împrejurările actuale, ele ar putea da naştere la cele mai mari pericole şi aprinde războiul în Orient, ceea ce n-ar lipsi să se întîmple dacă s-ar recurge la ocupaţiunea militară a principatelor. Prin urmare, e mai bine a amîna o astfel de măsură şi a aştepta. Dl. comite Cowley se pronunţă în contra trimiterei de delegaţi ca şi în contra ocupaţiunei militare. Prezenţa delegaţilor la Bucureşti ar fi, după părerea sa, fără folos; ei n-ar veni acolo decît pentru a fi martorii unei lupte sîngeroase şi înverşunate.

Întrevederea principelui Carol cu comitele de Bismarck

În cursul dimineţii zilei de 7/19 aprilie, consilierul de Legaţiune, de Keudell se prezintă principelui Carol, **pentru a-l ruga din partea preşedintelui de Consiliu, comitele de Bismarck, să vină la dînsul,** fiind împiedicat a ieşi din odaia sa prin o durere de picior.

Principele Carol se anunţă pentru ora 1 după-amiază.

Comitele de Bismarck a primit pe principele Carol zicînd: „Am rugat pe Alteţa Voastră a veni să mă vadă, ca să discut sincer şi deschis cu Ea, nu ca om de stat, ci ca amic şi sfetnic, dacă pot îndrăzni să întrebuinţez această expresiune. **Sînteţi ales principe de o naţiune întreagă, cu unanimitatea voturilor: urmaţi acestei chemări! Mergeţi de-a dreptul în ţara asupra căreia sînteţi chemat a domni".**

Principele a răspuns că aceasta este peste putinţă fără încuviinţarea regelui[1], şeful suprem al familiei şi şeful său suprem militar, deşi e aplecat spre această idee şi simţeşte destul curaj de a lua această hotărîre.

„Cu atît mai mult atunci! zise ministrul-preşedinte. **În acest caz nu aveţi trebuinţă de încuviinţarea directă a regelui. Cereţi regelui un concediu, un concediu pentru străinătate. Regele e destul de fin, îl cunosc prea bine. El Vă va înţelege îndată şi va pricepe intenţiunea. Afară de aceasta, îl scăpaţi prin acest mijloc de obligaţiunea de a lua o hotărîre, ceea ce îi va fi foarte plăcut, deoarece politiceşte are mîinile legate! Din străinătate veţi da demisiunea Voastră din armată şi Vă veţi duce în cel mai strict incognito la Paris, unde veţi cere împăratului Napoleon o audienţă secretă, pentru a-i expune vederile Voastre, cu rugămintea ca să se intereseze de afacerea Voastră şi să o apere pe lîngă celelalte puteri.** Iată după părerea mea, singurul chip şi mijloc de a lucra în această afacere, dacă Alteţa Voastră gîndeşte în adevăr să primească coroana în cestiune. **Dar dacă afacerea vine mai întîi la Conferinţa din Paris, ea nu va târăgăna luni, ci ani întregi.** Puterile cele mai interesate, Rusia şi Poarta, vor protesta în chipul cel mai hotărîtor în contra alegerii Voastre; Franţa, Anglia, Italia vor fi de partea Voastră; şi Austria va întrebuinţa toate mijloacele pentru a face să cadă candidatura Voastră. **Totuşi, nu e mare lucru de temut din partea aceasta căci am de gînd să dau de lucru Austriei pentru cîtva timp[2].** În ce priveşte Prusia, ea dintre toate puterile are o situaţiune grea şi ea s-a ţinut întotdeauna departe de cestiunea Orientului, din cauza situaţiunei sale politice şi geografice şi n-a făcut decît să-şi exprime votul, în Consiliul marilor puteri. În acest caz particular, va trebui, ca ministru-preşedinte prusian, să mă pronunţ în contra Voastră, oricît de greu mi-ar veni aceasta, căci n-aş putea în momentul de faţă să provoc o ruptură cu Rusia, nici să pun în joc interesele noastre de stat, dînd preferinţă la interese de familie. Dacă Alteţa Voastră va lucra din propria sa pornire, regele ar ieşi dintr-o situaţiune penibilă şi sînt încredinţat că n-ar fi nefavorabil acestei idei, pe care aş fi gata să i-o comunic verbal, dacă mi-ar face onoarea unei vizite, deşi nu poate ca şef al familiei să dea încuviinţarea Sa. **Odată Alteţa Voastră în România, cestiunea va fi curînd rezolvată, căci Europa va sta în faţa unui fapt împlinit şi afacerea va intra atunci, în parte rezolvată, la Conferinţa din Paris. Puterile mai de-aproape interesate vor protesta; dar protestul va rămîne pe hîrtie şi faptul nu va mai putea fi revocat!"**

Dl. de Bismarck nu admite obiecţiunea principelui Carol că Rusia şi Poarta ar putea recurge la ofensivă. „Cele mai grele consecinţe ar putea rezulta, mai ales pentru Rusia, din întrebuinţarea acestei măsuri. **Aş sfătui însă pe Alteţa Voastră ca, înainte de plecarea sa, să scrie o scrisoare autografă împăratului Rusiei, în care aţi spune că consideraţi pe Rusia, ca cel mai puternic al Vostru aliat, cu care la timp veţi putea rezolva marea cestiune a Orientului. O alianţă de familie, care ar trebui să fie pusă îndată în lucrare, încă V-ar permite să găsiţi în Rusia un mare sprijin".**

La întrebarea principelui Carol, „care ar fi atitudinea Prusiei faţă de **faptul împlinit?" dl. de Bismarck** declară: **„Nu vom putea face alta decît a recunoaşte faptul împlinit şi a arăta pentru afacere tot interesul nostru. Hotărîrea Voastră curajoasă va găsi desigur aici o primire favorabilă".**

Principele Carol a întrebat atunci pe dl. de Bismarck: „dacă el însuşi personal îl sfătuieşte a primi coroana, sau dacă e de opiniune a lăsa să cadă afacerea cu totul".

Răspunsul dat e următorul: **„De n-aş fi pentru afacere, nu mi-aş fi permis a-mi exprima părerea asupra cestiunii. Soluţiunea cestiunii prin faptul împlinit este după mine cea mai fericită şi pentru Voi cea mai onorabilă.** Ce-aţi pierde, chiar în cazul cînd n-aţi reuşi? Situaţiunea Voastră în casa Prusiei ar rămîne aceeaşi. V-aţi întoarce înapoi aci, şi V-aţi putea aminti întotdeauna cu plăcere o încercare, care niciodată n-ar putea să Vă fie imputată. Dar dacă reuşiţi — ceea ce cred — această soluţiune poate să Vă dea foloase incalculabile. **Sînteţi ales de unanimitatea unui întreg popor; răspunzînd la acest apel, cîştigaţi din capul locului încrederea naţiunii întregi!".**

La obiecţiunea **principelui Carol** „că nu are o încredere absolută în acest vot, pentru că s-a dat prea repede", **dl. de Bismarck** răspunde în aceşti termeni: „Garanţia sigură o puteţi primi de la deputaţiunea care trebuie să vină curînd, şi pe care n-o puteţi primi pe teritoriul prusian: de altmintrelea nu voi întîrzia a mă pune, la Berlin, în relaţiune cu agentul român de la Paris. **După ce am aflat că împăratul Napoleon doreşte să cunoască vederile noastre, am comunicat sub discreţiune această idee ambasadorului francez, Benedetti şi acesta mi-a declarat că în Franţa s-ar pune la dispoziţiunea Voastră un vas pentru a întreprinde, de la Marsilia, călătoria în România; dar mi se pare preferabil a utiliza un vapor obişnuit, pentru ca astfel afacerea să rămînă cu totul secretă".**

---

[1] Wilhelm I, viitorul împărat al Germaniei (1871).
[2] Aluzie la războiul ce urma să înceapă curînd între Prusia şi Austria (1866), soldat cu înfrîngerea acesteia din urmă.

Un destoinic luptător pentru libertate

SIMION MEHEDINȚEANU

Dr. ILIE CEAUȘESCU

În ultimele decenii ale secolului XVIII și la începutul sec. XIX, în condițiile descompunerii feudalismului în țările române, a crescut intensitatea luptei de eliberare socială și națională a maselor largi populare. Lupta de eliberare națională de sub dominația otomană s-a materializat prin participarea voluntarilor români la războaiele duse împotriva Porții și prin rezistența masivă a maselor împotriva incursiunilor organizate de trupele otomane neregulate în țările române. Luînd parte activă la lupta contra dominației Porții, voluntarii români au adus o contribuție prețioasă la slăbirea Imperiului otoman și la stăvilirea expansiunii lui.

Pagini glorioase s-au înregistrat și în lupta maselor populare pentru eliberarea lor socială. Începutul sec. XIX a fost marcat de puternice mișcări revoluționare și răscoale țărănești, dintre care cea mai violentă și cu urmări profunde a fost revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu. A urmat apoi, între anii 1823-1828, o serie de mișcări țărănești. Cea mai puternică dintre ele a fost aceea din 1826, condusă de Simion Mehedințeanu și Ghiță Cuțui.

Ucenicul lui Tudor intru dreptate

Simion, fiul lui Petru Mehedințeanu, s-a născut în localitatea Cerneți, fosta reședință a județului Mehedinți. A văzut lumina zilei înainte de 1790, căci în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 avea cel puțin 18 ani, numărîndu-se printre membrii unităților de voluntari români (panduri) care au participat la lupte alături de ruși. Primii ani de viață și i-a petrecut la Cerneți, stabilindu-se apoi în localitatea Podul Grosului, situată la cca. 40 km de Turnu Severin. De la această comună a primit porecla de Podeanu, pe care o găsim menționată deseori în acte.

La terminarea războiului, Simion împreună cu ceilalți panduri s-au înapoiat la vetrele lor cu speranța că de acum înainte vor avea o viață mai bună, mai omenească. Dar lucrurile nu s-au petrecut așa. Astfel, pe timpul domniei lui Caragea (1812-1818), corpul de panduri a fost dizolvat. Privilegiile cîștigate de aceștia, ca rezultat al participării lor la război, au fost anulate, fapt ce i-a nemulțumit adînc.

În anul 1821 lupta maselor pentru dreptate socială și libertate națională s-a transformat în revoluție, a cărei conducere a avut-o Tudor Vladimirescu, adversar hotărît al rînduielilor boierești și al dominației otomane, un reprezentant de seamă al năzuințelor poporului. Cuvintele **Proclamației de la Padeș** s-au răspîndit ca fulgerul, mai întîi în localitățile Olteniei, iar apoi la răsărit de Olt. Mii de patrioți s-au încadrat în marea armată a răsculaților. Printre aceștia se afla și Simion Mehedințeanu, unul dintre cei mai apropiați oameni ai lui Tudor și cumnat al său.

În perioada de pregătire a revoluției, Simion a îndeplinit funcția de isprăvnicel al moșiei Podul Grosului, moșie ce aparținea Mănăstirii Tismana. Destoinicia dovedită de el în războiul ruso-turc amintit, popularitatea pe care și-o cîștigase în funcția îndeplinită și încrederea pe care i-o acorda Tudor Vladimirescu au făcut din el un colaborator de nădejde în organizarea revoluției.

Din momentul în care s-a dat semnalul ridicării la luptă la Podul Grosului, ca și în celelalte localități (Padeș, Cărbunești, Băilești) au început să se adune pandurii. Simion a avut de rezolvat în această perioadă probleme complexe: hrănirea și adăpostirea celor veniți, organizarea, completarea armamentului, instruirea luptătorilor. Timp de aproximativ o săptămînă, cît forțele conduse de Mehedințeanu au stat la Podul Grosului, această activitate s-a desfășurat în cele mai bune condiții. La 30 ianuarie grupul condus de el a înfrînt la Tîmna, sat pe Valea Nusinești (la 37 km

Chipuri de panduri. Desene de Anca Brucan, după o gravură de epocă

de Turnu Severin) ceata de 150 oameni ai Spătăriei, conduşi de vistierul Constantin Crăiniceanu, care încerca să se opună răsculaţilor. Crăiniceanu a fost prins, iar ostaşii au trecut de partea răsculaţilor. De aici, Mehedinţeanu s-a îndreptat cu grupul său spre Strehaia, unde s-a unit cu forţele sosite de la Padeş.

După trecerea Oltului, la Slatina, oastea revoluţionară a pornit spre Bucureşti. Simion Mehedinţeanu a primit misiunea să facă siguranţa comunicaţiei Bucureşti-Rîmnicu Vîlcea. Împreună cu cei 100 panduri călări ai săi, el s-a instalat la Piteşti, unde a rămas pînă la începutul lunii aprilie, cînd a fost chemat de Tudor Vladimirescu la Bucureşti.

Scurt timp după aceea a fost însărcinat de Tudor să păzească pe boierii Divanului, închişi la Belvedere[1] în casele boierului patriot Dinicu Golescu. Măsura fusese luată de Tudor pentru a împiedica pe boieri să fugă şi să se desolidarizeze de el.

La 15 mai, trupele otomane care invadaseră ţara, au ajuns la Copăceni, iar tabăra celor 5 000 panduri a pornit spre Piteşti; Simion Mehedinţeanu a primit ordin să asigure ariergarda.

După uciderea lui Tudor, marea majoritate a pandurilor, printre care şi Simion Mehedinţeanu, au mai rămas cîteva zile în Piteşti, apoi au primit indicaţia de la conducerea eteristă să înceapă deplasarea pe direcţia Piteşti-Făgeţelul-Cîmpu Mare, cu misiunea de a trece Oltul şi a angaja lupta cu forţele otomane aflate în zona Craiovei. Căpitanului Simion Mehedinţeanu, căruia i s-a încredinţat comanda unei avangarde compusă din 175 oameni, i-a revenit rolul de a asigura deplasarea pandurilor şi prevenirea unui atac prin surprindere din partea inamicului. Deşi redusă ca număr, avangarda — alcătuită din oameni care aveau un moral ridicat şi o hotărîre de luptă nestrămutată — s-a angajat la Slatina într-o luptă aprigă împotriva otomanilor. Luat pe neaşteptate, duşmanul a fost bătut şi pus pe goană. Malul stîng al Oltului, de la Slatina spre nord, a fost eliberat de sub stăpînirea inamică. Pînă la sosirea forţelor principale ale pandurilor, Simion a zădărnicit toate încercările făcute de otomanii aflaţi în zona Drăgăşani de a pătrunde la est de Olt. El a participat, de asemenea, cu pandurii săi, la luptele care s-au dat în această zonă, la Corzu şi în alte localităţi, după care, copleşiţi de forţele duşmane, pandurii s-au retras în Banat.

Din nou in fruntea luptei

La început Simion Mehedinţeanu s-a stabilit împreună cu familia la Lugoj. Era convins că va veni vremea cînd se va putea ridica din nou la

[1] Aici se aflau închişi 15 boieri, împreună cu mitropolitul.

luptă împotriva nedreptăților. Și într-adevăr, în 1825, Simion a hotărît să pregătească o nouă ridicare la luptă a celor mulți și oropsiți, a tuturor celor nemulțumiți de nedreptățile ocîrmuirii. În acest scop, Simion a desfășurat o muncă neobosită, trebuind să unească toți pandurii și alte categorii de nemulțumiți pentru o acțiune revoluționară comună. Muncă deosebit de grea: refugiații se găseau răspîndiți în numeroase orașe și sate din Transilvania și Banat (Sibiu, Lugoj, Orșova etc.), iar pe de altă parte, autoritățile austriace supravegheau cu strășnicie orice mișcare a revoluționarilor români.

Pentru a intra în legătură cu pandurii refugiați, Mehedințeanu și Ghiță Cuțui, cel de-al doilea conducător al mișcării ce se pregătea, s-au deplasat la Sibiu și Brașov, unde au organizat grupe din cîte șapte-opt oameni. Spre sfîrșitul anului 1825, acțiunea a ajuns într-o fază înaintată.

Izbucnirea mișcării depindea doar de găsirea unui moment potrivit. Cei doi au intrat în legătură cu unii reprezentanți ai maselor populare din Oltenia și chiar cu unii boieri, negustori și slujbași din rîndurile refugiaților sau din țară, nemulțumiți de domnitorul Grigore Dimitrie Ghica. Ghiță Cuțui, „înțelegînd prin auziri de la alții" că serdarul Toma Brătianu din Pitești dorește să participe la răscoală, s-a dus în orașul unde acesta se afla refugiat pentru a sta de vorbă cu el. Brătianu l-a asigurat pe Cuțui că el lucrează „cu stima și sfatul boierilor români rămași la Brașov și [a] altor din boieri ce sînt în țară, la București". A rămas stabilit ca Ghiță Cuțui „să-și caute [...] tovarăși, cît de mulți" ca să pornească răscoala; pînă atunci Brătianu „îi va trimite adesea vestire prin scrisori și bani cu îndestulare ca să dea celor ce vor primi să urmeze spre aceasta". Discuții cu Toma Brătianu a avut și Simion Mehedințeanu — care s-a deplasat și el la Brașov — pentru a se convinge de bunele intenții ale acestuia.

Planul răscoalei a fost conceput după acela al revoluției din 1821 și prevedea: mobilizarea și pregătirea maselor din țară pentru a răspunde de îndată la semnalul dat de conducători; înarmarea unui număr cît mai mare de adepți din Banat și Transilvania; pătrunderea în țară — la momentul ales — pe mai multe direcții odată și dezlănțuirea răscoalei generale. Ca loc de începere al răscoalei, de unde aceasta avea să se extindă apoi spre celelalte părți ale țării, a fost ales județul Mehedinți. Pentru a face cunoscute maselor țelurile răscoalei, conducătorii ei au elaborat o proclamație către popor „scrisă în spiritul proclamației publicate de Tudor". Esența acesteia este redată clar într-un izvor contemporan: „împotriva stoarcerii voievodului și a jafurilor slujbașilor".

În mai 1826, s-a considerat că a sosit momentul oportun pentru declanșarea răscoalei, căci „să vestise cu totul [...] în țară la județul Mehedinți cugetarea lor", iar cei care se aflau refugiați dincolo de munți erau gata de luptă.

Într-o noapte întunecoasă, Simion Mehedințeanu, Ghiță Cuțui și ceilalți tovarăși ai lor au ieșit pe rînd — ca să nu atragă atenția autorităților austriace din Orșova, îndreptîndu-se spre Oltenia. Între timp, în jurul lor au început să se strîngă oameni din partea locului. În cîteva zile, grupul lui Simion Mehedințeanu și Ghiță Cuțui a crescut la circa 300 luptători. Dar „îndestulatele poteri" din slujba stăpînirii, împreună cu plăieșii, numărînd circa 200 oameni, au pornit în întîmpinarea răsculaților. O ciocnire a avut loc în apropierea rîului Motru, cu rezultate nefavorabile răsculaților. Au fost mulți răniți de o parte și de alta. Doi răsculați au fost omorîți. Capetele lor au fost tăiate, trimise la București și așezate în fața Agiei, pentru a înspăimînta masele și a le determina să nu se alăture răsculaților.

Urmînd exemplul lui Tudor Vladimirescu, care, în 1821, transformase cîteva mănăstiri în locuri întărite, Mehedințeanu a pus mîna pe Mănăstirea Topolnița, pe rîul cu același nume, făcînd din ea o bază fortificată. Față de rezistența dîrză a răsculaților, urmăritorii au fost nevoiți să renunțe la încercarea de a cuceri mănăstirea prin luptă. Ei s-au mulțumit să o înconjure din toate părțile, pentru a împiedica pe răsculați să primească întăriri și provizii din afară. În aceste condiții, conducătorii răscoalei au acceptat să ducă tratative cu comandanții poterilor, prin intermediul lui Strîmbeanu, fost vătaf al plaiului Cloșani, pe care Simion îl cunoștea. S-au înțeles ca Mehedințeanu și Ghiță Cuțui să se ducă la București „cerîndu-și iertăciunea lor" de la domnitorul Ghica, după ce îi vor fi explicat obiectivele urmărite de răsculați. Li s-a promis că, pînă la înapoierea lor, pandurii aflați la Topolnița vor fi asigurați cu hrana necesară.

Cei doi conducători au sosit în Capitală la 10 iunie. Domnitorul a refuzat să-l primească pe Mehedințeanu, trimițîndu-i răspuns că „el n-are nimic de vorbit cu Simion, dar că dacă acesta avea să-i dezvăluie unele lucruri o va putea face în scris".

Mehedințeanu și Cuțui au fost închiși, fiecare separat, legați cu lanțuri de gît, de mîini și de picioare. Ziua erau ținuți în celulă, iar noaptea într-o bisericuță cu ferestre zăbrelite, care se găsea în curtea temniței. Doi paznici vegheau necontenit ca nimeni să nu intre în legătură cu ei. Fiind complet izolat, Simion nu cunoștea soarta tovarășilor săi lăsați la Mănăstirea Topolnița.

Domnitorul, dornic să pună capăt unor noi acțiuni revoluționare, a hotărît să pedepsească într-un mod „exemplar" pe capii răsculați. Doi arnăuți l-au scos din temnița umedă, cu lanțuri la mîini pe Simion Mehedințeanu. În curtea închisorii se mai aflau, legați cu fiare la mîini, și alții dintre tovarășii săi de luptă printre care și Cuțui. Atunci a înțeles el ce soartă au avut și pandurii săi, pe care îi lăsase asediați în Mănăstirea Topolnița.

De acolo, cei închiși au fost duși în sala de judecată. Guvernul se grăbea să-i judece, deoarece stăpînii nu se simțeau în siguranță nici după arestarea căpeteniilor răscoalei. După un proces sumar s-a rostit sentința: „Se hotărăște să fie condamnați la moarte prin spînzurătoare căpeteniile răs-

culaţilor, Simion Mehedinţeanu, ce a fost căpitan apostatului Tudor, şi Ghiţă Cuţui, fiindcă ei au hotărît să urmeze răul acesta: Aceşti doi să fie spînzuraţi la marginea oraşului spre pildă altor asemenea lor...".

După ce au primit încuviinţarea Porţii asupra sentinţei, autorităţile s-au grăbit să o execute. În ziua de 7 septembrie, Simion Mehedinţeanu şi Ghiţă Cuţui au fost spînzuraţi. A doua zi, ceilalţi condamnaţi au fost plimbaţi prin tîrg şi bătuţi, iar ulterior trimişi la ocnă.

În felul acesta, autorităţile credeau că şi-au asigurat liniştea şi au îngenuncheat definitiv pe ţărani. Dar măsurile sîngeroase luate cu scopul vădit de a prelungi existenţa vechilor şi nedreptelor rînduieli n-au făcut decît să accelereze şi mai mult mersul implacabil spre pieirea definitivă a acestora.

Clasele dominante au sperat că ucigînd pe capii răscoalelor,

SERDARUL TOMA BRĂTIANU ÎN ATENŢIA POLIŢIEI HABSBURGICE

Toma Brătianu, văr de-al doilea al tatălui lui I.C. Brătianu, a fost unul dintre boierii munteni care au sprijinit revoluţia de la 1821. În 1825, acuzat de participare la o conspiraţie împotriva domnitorului Grigore IV Ghica (1822-1828), pentru a evita măsurile represive s-a refugiat în Transilvania, stabilindu-se la Sibiu. Aici a fost vizitat de către Simion Mehedinţeanu şi Ghiţă Cuţui, cărora le-a promis sprijin moral şi material în vederea unei noi ridicări la luptă.

Documentele pe care le publicăm în continuare provin din Arhivele Curţii din Viena. Sînt adrese oficiale schimbate între cancelarul Metternich şi preşedintele Cancelariei aulice transilvănene, baronul von Miske, şi preşedintele guvernului transilvănean, baronul Iosika. Ele evidenţiază legătura dintre capii răscoalei din 1826 şi serdarul Toma Brătianu, ecoul pe care activitatea revoluţionarilor români refugiaţi în Transilvania îl avea în rîndul maselor. Autorităţile habsburgice ordonau măsuri energice pentru curmarea acestei activităţi, mergînd pînă la ameninţarea cu extrădarea lui Brătianu.

Nu se cunosc împrejurările în care acesta a reuşit să se sustragă urmăririi poliţiei austriace; în 1840 se afla însă în Grecia, unde, în acelaşi an, a şi încetat din viaţă.

V. ŞIMANDAN

Luminăţiei Sale
Domnului Cancelar al Casei, Curţii şi Statului,
Principele von Metternich

În urma interogatoriului solicitat de către guvernul valah printr-un judecător penal trimis de principele Valahiei la Sibiu şi a eventualei extrădări a supusului turc, serdarul Toma Brătianu, care de un timp se află în Sibiu şi e bănuit de legături cu agitaţiile ce izbucniseră în Oltenia, domnul preşedinte gubernial transilvănean Iosika solicită, în scrisoarea sa [...] instrucţiuni despre modul în care trebuie să se comporte faţă de cazuri asemănătoare ce s-ar mai putea ivi eventual în viitor.

Deoarece în afară de principiile juridice de stat generale, aici este vorba şi de a ţine seama de raporturile politice necunoscute mie, am onoarea a ruga pe Luminăţia Voastră a mă pune în cunoştinţă prin comunicarea înaltelor Voastre păreri, pentru a-i putea transmite instrucţiunile solicitate preşedintelui gubernial, baronul Iosika.

Baden, la 25 iulie 1826
Baron von Miske

Excelenţei Sale
Preşedintelui Cancelariei
aulice transilvănene
Baronul von Miske

6.VIII.1826

Am onoarea a răspunde cu prietenie la adresa Excelenţei Voastre [...]

Potrivit principiilor susţinute din totdeauna de Curtea de aici, în legătură cu propriul interes de stat şi cu consideraţiile politice de cea mai mare importanţă, este extrem de dorit să se menţină netulburată liniştea publică în provinciile otomane învecinate şi, pe cît depinde de noi, să se evite cu grijă tot ce ar putea exercita direct sau indirect o influenţă asupra acestor stări de lucruri.

Printre mijloacele de împlinire a acestui scop se află, fără îndoială, supravegherea adecvată a comportării acelor supuşi turci care în timpul răscoalei din anul 1821 s-au refugiat în Transilvania şi au găsit acolo o primire ospitalieră.

Se pare că în rîndurile acestor refugiaţi, care [...] se abţin a se întoarce în patria lor, există [...] serdarul Toma Brătianu, care se găsea la Sibiu, dar care, regretabil, de atunci a scăpat de sub supravegherea poliţienească a magistratului, este numit de menţionatul guvern ca fiind principalul iniţiator al incursiunii recente — dar norocos zădărnicite — în Oltenia a mai multor duşmani, acţiune căreia i-au premers proclamaţii instigatoare.

Dacă un astfel de abuz la dreptul de azil reprezintă prin sine însuşi o mizerabilă nerecunoştinţă şi un procedeu reprobabil, el apare cu atît mai de pedepsit în cazul de faţă, cînd este vorba de primejduirea teritoriului unei puteri streine prietene şi cînd, prin aceasta, ar putea fi afectate în modul cel mai sensibil interesele politice cele mai importante.

Nu va scăpa luminatei înţelegeri a Excelenţei Voastre bănuiala ce Poarta va arunca asupra autorităţilor imperiale-regale şi, indirect, asupra Curţii însăşi, dacă vor fi tolerate agitaţii asemănătoare.

În baza tratatelor existente, rău intenţionaţii şi provocatorii de nelinişte nu trebuie în general toleraţi în vecinătatea graniţei şi trebuie chiar pedepsiţi pe măsura delictelor lor [...]

De aceea, după părerea noastră, în executarea dispoziţiilor de mai sus, Excelenţa Voastră aţi putea să consideraţi ca util să comunicaţi Excelenţei Sale preşedintelui gubernial transilvănean, în primul rînd următoarele puncte ca directivă a comportării sale:

hăituind prin munţi şi prin codri cetele celor ce-şi căutau dreptatea cu arma în mînă, vor reuşi să scoată din inima poporului român însăşi setea de dreptate, de viaţă mai bună, de independenţă naţională. Dar s-au înşelat profund. „Focul luptei naţionale şi sociale a ars necontenit, cînd cu vîlvătăi, care făceau pe asupritori să se cutremure, cînd mai potolit, ca apoi să se înteţească şi mai puternic [...] Graiul nu poate reda măreţia acestor lupte; ele adeveresc şi vor adeveri peste veacuri vitalitatea şi înţelepciunea poporului nostru, care, trecînd prin grele încercări, a rămas neclintit şi a prins de fiecare dată noi puteri, ridicîndu-se, asemenea stejarului după furtună, şi mai mîndru spre soare"[1].

[1] Nicolae Ceauşescu, **România pe drumul desăvîrşirii construcţiei socialiste**, vol. I, Editura Politică, Bucureşti, 1968, p. 117.

1. Vigilenţă dublă faţă de preocupările politice ale tuturor supuşilor turci refugiaţi în Transilvania, care se află în vecinătatea graniţei.

2. Îndepărtarea fără întîrziere din vecinătatea graniţei otomane şi mutarea la cel puţin 20 mile de ea a tuturor acelora dintre ei împotriva cărora există dovada, chiar şi numai suspiciunea întemeiată, că ar avea înţelegeri criminale rău intenţionate cu cei de cealaltă parte, ori cu alte uneltiri de acest fel.

3. Extrădarea către guvernul otoman a acelor refugiaţi turci care, după ce au trecut cu mîna înarmată de pe teritoriul austriac pe pămîntul de dincolo, s-ar fi întors din nou în Transilvania pentru a avea acolo din nou loc de azil.

Numai prin aplicarea atentă a acestor prevederi şi dispoziţii se poate aştepta atingerea scopului salvator menţionat la început [...]

★

Luminăţiei Sale
Principelui von Metternich
Cancelarul Casei, Curţii şi Statului

Punîndu-l pe domnul preşedinte gubernial baronul Iosika, în cunoştinţă cu acele principii pe care — potrivit foarte amabilei expuneri a Luminăţiei Voastre, din 6, luna curentă, profesează Curtea imperială austriacă, în scopul păstrării liniştei publice în provinciile otomane învecinate — îi comunic totodată instrucţiunile ca, în baza acestor principii, să se comporte faţă de refugiaţii turci veniţi în Transilvania exact conform directivei date de Excelenţa Voastră, iar în cazuri îndoielnice ce s-ar ivi să se ţină mai puţin seama de interesele particulare ale acestui gen de refugiaţi, ci de acele ale interesului nostru de stat, ca şi de consideraţiile politice foarte importante ale menţinerii liniştei publice în provinciile turceşti învecinate şi buna înţelegere cu Poarta otomană. Starea actuală a organelor poliţieneşti din Transilvania, cunoscută mie, m-a determinat totuşi să atrag atenţia d-lui preşedinte gubernial ca să înlăture de la graniţă uneltirile criminale ale supuşilor turci bănuiţi, încît să nu li se creeze acestora, în localităţile în care lipseşte supravegherea poliţienească, o şi mai largă posibilitate pentru continuarea intrigilor lor sau pentru iniţierea altor agitaţii [...]

Baden, la 8 august 1826
Baron von Miske

Luminăţiei Sale, Domnului Cancelar al Casei, Curţii şi Statului
Principele von Metternich

Prezidiul Guvernului regal al ţării Transilvaniei, prin adresa din 29 iulie 1826, mi-a raportat despre fuga serdarului Toma Brătianu, pus sub supraveghere poliţienească, cu adaosul că autoritatea poliţienească din Sibiu s-a făcut grav vinovată pentru insuficienta supraveghere a acestui refugiat; totodată, s-au comunicat semnalmentele personale ale acestuia, atît Prezidiului gubernial din Transilvania, cît şi Guvernămîntului regal din Ungaria şi Oficiului regional din Bucovina, pentru arestarea lui. Comunicarea Prezidiului adaugă întrebarea dacă, în urma investigaţiilor făcute, în cazul cînd Brătianu ar fi prins, trebuie să fie extrădat guvernului valah?

Deşi numai domnul general comandant al Transilvaniei nu găseşte legală această extrădare, pe motiv că măsurile de luat contra refugiaţilor turci s-ar referi numai la viitor, cred că nu este în spiritul principiilor expuse mie prin onorata adresă a Luminăţiei Voastre din 6 luna curentă, ca să fie protejaţi aţîţătorii la nelinişte sau chiar şi cei mai suspectaţi de agitaţii împotriva guvernului lor legal, şi am comunicat Prezidiului gubernial că, după părerea mea, nu se poate refuza extrădarea serdarului Toma Brătianu, dacă se insistă pentru aceasta din partea guvernului valah şi dacă această pretenţie este sprijinită şi de agentul consular din Bucureşti.

Baden, la 9 august 1826
Baron von Miske

Excelenţei Sale
Preşedintelui Cancelariei aulice transilvănene, Baronul von Miske

La valoroasa adresă a Excelenţei Voastre din 9 l[una] c[urentă] am onoarea a răspunde că opinia exprimată acolo privitoare la refugiatul valah, serdarul Toma Brătianu, concordă şi cu părerile de aici [...]

De aceea, dacă în urma măsurilor luate de Excelenţa Voastră ar fi găsit numitul supus valah şi s-ar pretinde extrădarea lui, în mod normal din partea domnitorului, pe calea Agenţiei de la Bucureşti, ar trebui să se satisfacă această cerere fără ezitare; în caz contrar însă şi anume dacă după cum e de presupus, guvernul valah nu şi-ar reînnoi cererea de mai sus, ar fi suficient ca numitului Brătianu să i se fixeze o localitate departe de graniţă, ca domiciliu, de unde să nu poată atît de uşor provoca sau ţese astfel de uneltiri şi [unde] să poată fi supravegheat cum trebuie de autoritatea poliţienească. Trebuie de asemenea să fie ameninţat cu extrădarea directă dacă nu s-ar comporta cu totul liniştit şi ar mai leza legile ospitalităţii.

Documentele se află în Arhivele Statului, Bucureşti, Colecţia microfilme, Xerografii Viena, Pachetul LXXV/IV; cele două acte nesemnate provin în mod cert de la Cancelaria lui Metternich.

Interviu cu editorul italian ROBERTO BONCHIO

Din nou oaspete al țării noastre, Roberto Bonchio, directorul Casei de Editură Editori Riuniti, din Roma, a avut amabilitatea să împărtășească cititorilor Magazinului istoric **cîteva din gîndurile sale de om al cărții și prieten al poporului român.**

Într-un interviu pe care l-ați acordat revistei noastre, apărut în nr. 10/1972, mărturisiați intenția de a continua publicarea, în editura al cărei director sînteți, a unor noi lucrări consacrate României...

— Ceea ce acum patru ani constituia un deziderat, acum putem spune că este un fapt împlinit. În perioada amintită, în editura noastră au văzut lumina tiparului mai multe volume consacrate atît trecutului cît și prezentului României. Am continuat, astfel, tipărirea operelor președintelui Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, publicînd **Raportul** prezentat la Congresul XI al P.C.R. În ultimii ani, a sporit colaborarea noastră rodnică cu Institutul de studii istorice și social-politice din București, ale cărei rezultate s-au concretizat în lucrările editate împreună. Dintre ultimele apariții, menționez volumele: **80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România; Marea răscoală a țăranilor din 1907; 1933. Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști** și, recent, **A 30-a aniversare a eliberării României de sub fascism** și **Clasa muncitoare în România socialistă.**

Iar ca proiecte de viitor?

— Avem un program care prevede apariția a trei pînă la cinci volume românești pe an, în tiraje importante. Vom continua publicarea altor lucrări ale președintelui Nicolae Ceaușescu. De asemenea, pregătim un volum de documente referitoare la crearea statului român. Nu peste mult timp, vom scoate ediția a III-a a **Istoriei poporului român,** lucrare care s-a bucurat de un mare succes în Italia.

Și acum, o întrebare cu un caracter ceva mai personal: a cîta vizită în țara noastră este cea de acum?

— Nu mai țin de mult o socoteală care a devenit prea complicată. Gîndiți-vă că România a fost prima țară socialistă pe care am vizitat-o, încă din 1951. De atunci am avut prilejul să revin cam de două-trei ori pe an. De fiecare dată am fost frapat, aș zice uimit, de schimbările survenite. De data aceasta am vizitat Valea Prahovei, orașele Sinaia, Predeal, Brașov, ca și alte importante centre industriale și turistice. Cel mai puternic m-a impresionat, ca de obicei, ritmul foarte rapid de dezvoltare pe multiple planuri a României socialiste.

Florin VELCU

Cărți sosite la redacție

Trei din noile lucrări de istorie românească publicate în Italia le-am primit recent la redacție.

Casa Editori Riuniti *ne-a trimis două noi apariții, care pun la îndemîna publicului cititor italian lucrări ale unor istorici români. Ca și volumele prezentate anterior de* Magazin istoric, *cele de acum au fost pregătite în colaborare cu Institutul de studii istorice și social-politice din București.*

● **LA LIBERAZIONE DELLA ROMANIA DAL FASCISMO. XXX ANNIVERSARIO** *reprezintă traducerea lucrării* **Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică,** *apărută în* 1974 în Editura Militară. *Volumul reunește studii consacrate celor mai semnificative momente din istoria mișcării antifasciste și a rezistenței antihitleriste din România, în perioada 1933-1945, care demonstrează experiența unui popor hotărît să-și apere cu tenacitate independența, suveranitatea și integritatea patriei. Studiile sînt grupate pe patru secțiuni: dezvoltarea rezistenței și pregătirea insurecției; desfășurarea insurecției; semnificația insurecției și a alăturării României la coaliția antihitleristă; pe calea progresului social-economic neîntrerupt. În completare, o culegere de 334 documente ilustrează lupta desfășurată de poporul român, sub conducerea partidului comunist de-a lungul a mai bine de un deceniu de grele încercări.*

● **LA CLASSE OPERAIA NELLA ROMANIA SOCIALISTA** *este versiunea italiană a cărții* **Clasa**

muncitoare — forța socială conducătoare în România socialistă, *publicată în* 1974 de Editura Politică. *Lucrarea analizează, după cum se precizează în prefață, „conținutul proceselor pe care le implică exercitarea de către clasa muncitoare a rolului de forță socială conducătoare în societatea socialistă, legitățile evoluției clasei muncitoare ca clasă cu rol fundamental, diriguitor în societatea românească contemporană, raporturile dintre clasa muncitoare și celelalte clase și categorii sociale". Este subliniată preocuparea constantă a partidului și statului nostru pentru sporirea calitativă a rîndurilor clasei muncitoare, pentru asigurarea cadrului exercitării optime și plenare a rolului său conducător, de factor hotărîtor al omogenizării sociale și al întăririi unității socialiste a poporului nostru în opera de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a țării spre comunism.*

● *Tot în Italia,* Il Calendario del popolo, *din Milano, a editat enciclopedia* **LA ROMANIA,** *în colaborare cu Institutul de studii istorice și social-politice din București, în condiții grafice remarcabile, sub îngrijirea lui* **Arnoldo Alberti** *(colaboratori:* **Elena Albescu, Idomeneo Barbadoro, Giuseppe Calzati, Fernando Etnasi, Vanna Guzzi** *și redacția revistei* Il Calendario del popolo*). Cartea cuprinde 16 sinteze, avînd printre alte teme istoria, economia, structura social-politică, relațiile internaționale ale României socialiste, geografia, populația, dezvoltarea științei și culturii românești, învățămîntului, sportului, turismului etc.*

Peste 500 fotografii color și alb-negru, numeroase hărți și tabele cronologice completează această originală enciclopedie pusă la dispoziția cititorului italian.

JOCUL VIEȚII ȘI AL MORȚII

JACQUES CHABAN DELMAS

În furtunosul mai '68, care răscolise Franța, întîlnirea cu J. Chaban Delmas — pe atunci președintele Adunării Naționale — s-a desfășurat chiar la sediul Parlamentului, în clădirea în al cărei hemiciclu s-au consumat secole de tumultuoasă viață politică. După ce avusese amabilitatea — cu totul deosebită în acel moment — de a-mi acorda acces în loja presei (favoare extrem de rar acordată în acele zile ziariștilor străini, date fiind circumstanțele marii tensiuni în care trăia țara), Chaban Delmas m-a primit pentru cîteva minute într-una din pauzele sesiunii în care s-a jucat soarta guvernului. De la început a remarcat că însăși permisiunea ce-mi acordase se datora înaltei stime ce o purta poporului român, „acestei țări atît de brave care este România". De altfel, a continuat Chaban Delmas, președintele de Gaulle s-a întors zilele acestea din România cu impresii excelente, atît de la convorbirile cu președintele Nicolae Ceaușescu, cît și din vizita făcută în Capitală și în țară. „Era o vizită care trebuia făcută" — ne-a spus distinsul nostru interlocutor. Reluînd aprecierile generalului de Gaulle, Chaban Delmas a arătat că afinitățile ce unesc popoarele român și francez se trag nu numai din originea, limba și spiritualitatea ce le sînt comune — latinitatea, ci și din numeroasele momente istorice de solidaritate, din cooperarea lor pe multiple planuri. „Din instinct și prin rațiune cele două țări și-au format aceeași concepție despre dreptul tuturor popoarelor de a dispune liber de soarta lor, aceeași concepție despre principiul potrivit căruia echilibrul Europei trebuie clădit pe independența, personalitatea și demnitatea fiecărei națiuni".

Acum, la aproape un deceniu de la această întrevedere, J. Chaban Delmas își exprimă într-o scrisoare ce mi-a adresat-o același mare respect și aceeași simpatie pentru România.

Aflat la Paris în octombrie 1976, am avut plăcerea să primesc Memoriile **apărute recent în Editura Stock, memorii care reînvie multe momente din activitatea fostului președinte al Adunării Naționale Franceze între 1958-1969, apoi timp de patru ani prim-ministru. În majoritate ele aparțin, fără îndoială, istoriei celei de-a V-a Republici franceze și prezintă interes în primul rînd pentru cunoscătorii vieții politice franceze. Născut în martie 1915, Jacques Chaban Delmas relevă în cîteva din amintirile sale și anii Rezistenței antifasciste, la care a participat, învestit cu răspunderi importante în ierarhia ei militară. El a fost promovat, la numai 29 ani — sărindu-se treptele ierarhice obișnuite datorită circumstanțelor excepționale reclamate de participarea sa la mișcarea de Rezistență — de la gradul de sublocotenent în rezervă la acela de general de brigadă. Promovarea a fost făcută în timpul luptei contra ocupației naziste, de șeful guvernului provizoriu, generalul de Gaulle. Prezentăm cîteva pagini din amintirile din Rezistență ale celui care, din 1947, este primarul orașului Bordeaux, pagini evocînd prima sa întîlnire cu generalul de Gaulle, căruia de atunci, îi datorează fidelitatea sa politică.**

Titlul și subtitlurile aparțin versiunii românești.

Cristian POPIȘTEANU

Oamenii care trăiesc războiul nu fac altceva decît să perfecționeze strategii și reguli ale jocurilor din copilărie. Dar, în acest joc, orice greșeală se poate termina printr-o catastrofă. Textele scrise constituiau unul din cele mai mari pericole. Era interzis să porți la tine cea mai mică însemnare. Din nefericire, agenții de legătură, care circulau mult și deci erau mereu în pericol, nu-și impuneau întotdeauna să nu consemneze lucruri care să le ajute memoria. Din pricina unei simple pagini de agendă pe care figurau, fără nici un fel de amănunte, o oră și un loc, unii dintre ei au plătit cu propria viață și cu a áltora. Eu însumi era să cad victima unei asemenea situații, în două rînduri, venind la întîlniri ale căror date fuseseră interceptate de dușman în acest mod. În ambele rînduri m-a salvat apropierea unei stații de metrou, reușind să sar într-un vagon în clipa în care se închideau ușile. Pentru a scăpa de urmăritorii perseverenți, care dispuneau de excelente mijloace de transmisie și transport, trebuia să cobori la momentul și locul potrivit.

Abecedarul clandestinității

O parte a vieții o trăiam păstrîndu-mi propria identitate. Cealaltă nu era decît un labirint. Schimbîndu-mi tot mai des adăpostul, între 1942-44 am avut la Paris vreo 30 ascunzători cu tot atîtea acte de identitate. O lume întreagă de alibiuri și paravane. Apartamente sau camere alese pentru comoditatea ieșirilor și la care, de obicei, eu singur aveam cheile; la nevoie o altă persoană, dar niciodată aceeași; intrări de serviciu, scări dosnice, curți și ganguri, burlane și acoperișuri pe unde puteai dispărea în caz de pericol. A te întîlni cu cineva în acea vreme însemna să te abții să-i telefonezi,

să-i scrii, sau chiar să-l vezi; trebuia să-ţi organizezi activitatea pornind de la acest sistem de interdicţii.

Din cînd în cînd era nevoie să apari din nou la lumină. Reveneam acasă, reluam legăturile cu familia şi îmi salutam cunoscuţii. Bineînţeles că pe ai mei îi ţineam departe de activitatea clandestină. Pentru mama mă căzneam să înjgheb tot felul de alibiuri — am descoperit mai tîrziu că, de fapt, nu se lăsase păcălită — pentru a-i explica numeroasele mele absenţe ca şi valizele cu lenjerie curată pe care îi ceream să le depună ici, colo.

Din 1941, i-am pus la adăpost pe soţia mea, Odile, pe fiica mea, Clotilde, şi pe băiat, Christian, care se născuse în lunea Paştelui, în acelaşi an, în momentul în care disputam pe stadionul „Jean-Bouin" un meci de rugby. Părinţii i-au ţinut mult timp cu ei la Ligeria. Mă simţeam uşurat să-i ştiu pe toţi în siguranţă în timp ce eu trăiam într-o alternanţă de umbră şi lumină. Cea de-a doua fiică a mea, Valerie, avea să vadă lumina zilei odată cu pacea regăsită, în 1945. Dar în ultimele luni ale ocupaţiei germane, activitatea mea devenise atît de intensă, încît am fost nevoit să abandonez aproape complet toate contactele deschise şi să mă afund în adîncurile vieţii ilegale.

Această existenţă — precauţiile necontenite, veghea care nu trebuia să înceteze nici zi, nici noapte, subterfugiile cu care înconjuram cea mai mică acţiune — ar fi putut să aibă importante urmări asupra psihologiei mele. Ceea ce altora li s-a întîmplat. O aptitudine sigură, de a închide un sertar al vieţii sufleteşti pentru a deschide un altul, m-a ferit de cicatrice şi anchiloze psihologice. Odată încheiată o acţiune, deveneam un om ca toţi oamenii, care mergea pe stradă fără să întoarcă capul. Şi, deşi îmi aduc aminte de multe episoade ale acelei activităţi, pe altele le-am uitat definitiv.

Odată reţeaua ilegală stabilită, exista riscul de a te trăda chiar prin modul de a-ţi masca legăturile pe care le aveai. Era ca şi în cazul jucătorilor de şah, ale căror deschideri se cunosc dintr-o mie. Ascunzătorile pe care le-am folosit erau aproape toate în partea de apus a Parisului. E adevărat că aici aveam cele mai prielnice alibiuri, inclusiv stadionul „Jean-Bouin", unde eram ca acasă, ca jucător şi antrenor de rugby.

Modul de a ne denumi între noi putea furniza şi el indicaţii utile duşmanului. În momentul constituirii reţelei „Acţiunea", delegaţii militari regionali sau de zonă au primit de la Biroul central de informaţii şi acţiune de la Londra şi apoi din Alger nume de cod împrumutate din vocabularul ştiinţific: „Bourgès-Maunoury a devenit „Poligon"; Grandval — „Planeta"; Ely avea să devină „Algebra", iar eu „Arc". Dar în cursul acţiunii aveam şi alte pseudonime. Cînd le schimbam, şi cîteodată acest lucru era necesar, aveam tendinţa să ne ţinem de o logică internă care spunea mult despre persoanele noastre. Cunoscînd mai multe pseudonime succesive ale unuia dintre ai noştri, un adversar bine antrenat putea să determine semnalmentele sale psihologice sau chiar sociologice. Printre jumătatea de duzină de pseudonime pe care a trebuit să le folosesc figurau „Lakanal", numele liceului unde învăţasem, şi „Coriolan", care dezvăluiau, alături de genul studiilor mele, mediul căruia îi aparţineam.

În 1943 am devenit „Chaban". Ultimul din numele mele de împrumut — „Lakanal" — începuse să devină prea cunoscut duşmanului. Plimbîndu-mă la ţară, lîngă Moustier, în Dordogne, am observat, la liziera unui drum care se depărta de şosea pentru a se îndrepta spre pădure, o plăcuţă din acelea care se vedeau înainte de război în pieţe. Scria „Castelul Chaban". „Să fie Chaban!", mi-am zis. Dar în timp ce majoritatea pseudonimelor mele precedente dispăruseră de la sine, acesta începu să-mi intre în piele. Am renunţat să-l părăsesc şi am rămas pînă la capăt Chaban, atît pentru toţi cei care vorbeau despre mine cît şi pentru cei, mai puţin numeroşi, care trebuiau să mă vadă.

În oraş trebuia tot timpul să te asiguri că nu eşti urmărit, iar în momentul cînd te aventurai spre locul unei întîlniri, să tatonezi terenul, ca păsările care se învîrt pe cer înainte de a-şi alege direcţia. Eram atent în toate împrejurările şi faţă de toţi oamenii: chelneri, vînzători de ziare, trecători pe care-i întrebam cît e ceasul. Chiar şi cu portăreasa, sau mai bine-zis cu portăresele mele, pe care nu uitam să le întreb de sănătate şi de noutăţile din casă. Una dintre ele se numea d-na Manière şi îmi arăta un interes plin de duioşie: „A! iată-l pe sărmanul nostru tînăr! Trebuie să fie obosit cu toate deplasările astea". Ea mă ştia voiajor comercial.

Recrutarea unor noi aderenţi punea probleme spinoase dar nu se conducea după reguli codificabile. Era o chestiune de pură sensibilitate, ca o căutare oarbă a unui radioamator care încearcă să prindă o staţie de emisie. Recrutam din ce în ce mai puţin, pe măsură ce urcam în ierarhia nevăzută. Dar întotdeauna am manifestat cea mai mare prudenţă cînd mă apropiam de cineva; cu atît mai mult atunci cînd iniţiativele nu-mi aparţineau. Mi s-a întîmplat să rămîn surd la oferte generoase, fapt care mi-a fost reproşat mai tîrziu. Dar cum să procedezi altfel? Însuşi faptul de a fi considerat apt să participi la Rezistenţă constituia din punctul de vedere al garanţiilor de securitate un indiciu îngrijorător. Într-un oraş ca Parisul, tam-tam-ul funcţionează repede şi puternic. Trebuia să împrăştii tot ceea ce, privit de aproape sau de departe, putea să dea naştere unei bănuieli sau chiar unei simple impresii. Prin acest sistem, numeroşi erau acei care „cădeau din plasă", cum se spune la Bordeaux. Sînt convins că mulţi dintre compatrioţii noştri, vrînd să ia parte la luptă, au fost împiedicaţi de prudenţa noastră care se opunea introducerii de noi parteneri în acest joc al vieţii şi al morţii.

Depistarea urmăritorilor solicita foarte multă precauţie. În ultimul an al ocupaţiei, am început să folosesc următoarea stratagemă: în deplasările prin Paris, mărşăluiam cu viteza unui alergător de fond. Pentru a fi urmărit, ar fi fost nevoie de un specialist în cursa de 5 000 m plat; în acest caz,

discreţia, indispensabilă unei urmăriri, n-ar mai fi putut fi păstrată. La fiecare întretăiere de străzi aruncam o privire peste umăr, să verific ce se petrece în urma mea. Traversam astfel toate capcanele întinse, fără ca cineva să fi putut să-mi stea în cale. Cum să opreşti un tînăr care aleargă atît de natural şi de relaxat? Costumul sobru, ca şi servieta, mă avantajau, izgonind imaginea unui om urmărit. Presupunînd că aş fi fost acostat şi interpelat, urmăritorul ar fi avut în faţă un funcţionar de la Vichy, în stare să-şi dovedească această calitate.

Cea mai frumoasă zi

Providenţa m-a apărat încă o dată. Germanii aflaseră prin serviciile lor de spionaj din Londra că omul pe care-l căutau se numea Delmas şi lucra la Ministerul de Finanţe. Controlînd fişele personalului la Regia financiară, la Trezorerie şi la Contabilitatea publică au descoperit mai mulţi Delmas şi au început să-i verifice la rînd. Într-o dimineaţă, în zori, au înconjurat un grup de imobile în apropiere de Bursa de Comerţ şi au intrat val-vîrtej la portăreasă urlînd: „Dl. Delmas! Unde este dl. Delmas?". Portăreasa, încă ameţită de somn şi foarte emoţionată, a mormăit că dl. Delmas îşi părăsise domiciliul de cîtva timp şi că se spunea că a plecat la Londra. „Pasărea şi-a luat zborul", au tras concluzia urmăritorii. Un timp, toţi patrioţii din mişcarea de Rezistenţă care purtau numele de Delmas şi lucrau la Ministerul de Finanţe au fost la adăpost de cercetări.

Ce mă făcea să acţionez în toată această perioadă? Cu riscul de a dezamăgi, voi spune că n-am participat în nici un fel la activitatea care se desfăşura în umbră, în Comitetul de studii pentru pregătirea unei Franţe noi. Eu eram adeptul programului Comitetului Naţional al Rezistenţei. Eram preocupat în primul rînd de eliberarea teritoriului naţional prin acţiuni militare. Dar nu abordasem, încă, activitatea politică. După mine, în acel moment, erau lucruri mai urgente de făcut. Întotdeauna am avut un sentiment al libertăţii foarte dezvoltat; de aceea, voiam, mai întîi, să redau această libertate ţării mele.

Comportîndu-mă, din obişnuinţă, în mod egal cu toată lumea, am cunoscut în Rezistenţă oameni care veneau din lumi foarte diferite de a mea. Sentimentul acţiunii comune, faptul că luptam pentru aceeaşi cauză făceau să cadă barierele de o parte şi de alta. Aşa am ajuns în relaţii de fraternitate cu Villon[1], Rol-Tanguy[2] şi mai ales cu Degliame-Fouché.

În octombrie 1943, mi-am început activitatea pe lîngă delegatul militar al regiunii P-Paris, André Boulloche, după ce lucrasem cîteva săptămîni cu fratele lui, Louis, fost coleg la Inspectoratul finanţelor, care avea să nu se mai întoarcă din deportare. În toată această perioadă, Rezistenţa a primit lovituri grele. Colonelul Marchal, „Massena", trimis să conducă zona de nord a Franţei, şi însărcinat cu o misiune de coordonare militară pe plan naţional, a fost arestat opt zile după sosire într-un apartament din strada Michodière şi a înghiţit fiola de cianură. Louis Mangin, care luase comanda Zonei nord, a fost rechemat la Alger la începutul lui 1944. Faptul că nu fusese prins putea fi considerat un miracol.

În această situaţie, am preluat de fapt conducerea delegaţiei militare din Nord. Ea opera în general în prima zonă ocupată de hitlerişti şi pentru a unifica activitatea delegaţilor militari regionali utiliza releul radiofonic de la Londra, mai rapid şi, oricum, mai puţin periculos decît legătura prin curieri. In interesul activităţii, această situaţie provizorie trebuia să dureze cît mai puţin posibil. La Alger, Bourgès-Maunoury, André Dewavrin — colonelul Passy, şeful Biroului central de informaţii şi acţiune, şi Jacques Soustelle[3], au recomandat numirea mea în funcţia pe care, de fapt, o exercitam. S-a ezitat mult pînă la pronunţarea acestei numiri. Nu eram militar de carieră şi ultimul meu grad în armată fusese acela de sublocotenent. Generalul de Gaulle cerea numirea unui colonel, care să poată fi promovat general. Noul comandant trebuia să susţină, pe picior de egalitate, dialogul atît cu reprezentanţii Organizaţiei de Rezistenţă a armatei cît şi cu şefii militari ai mişcărilor de Rezistenţă, care, în majoritate, fuseseră propulsaţi spre cele mai înalte grade.

Această funcţie i-a fost oferită lui Leclerc[4], care a respins-o, preferînd Divizia 2 blindată; apoi lui Koenig[5] care n-a acceptat nici el, plecînd ulterior la Londra pentru a asigura legătura cu Înaltul comandament interaliat. Imediat după debarcarea în Normandia, Koenig a luat comanda Forţelor Franceze din Interior. Pînă la urmă, cel care a primit să preia funcţia respectivă a fost Billotte[6]. Dar de data aceasta s-au opus aliaţii. Billotte participase la elaborarea planurilor de debarcare şi oricîtă încredere se putea avea în capacitatea lui de a tăcea ca şi în curajul lui, nu era indicată paraşutarea unui om care cunoştea secrete atît de importante. Rămîneam deci singurul disponibil şi în plus, aflat la faţa locului.

În primele zile ale lunii mai, luam masa la „Lasserre" cu Lorrain Cruse, devenit adjunctul meu sub pseudonimul „Le Lorrain", şi Jocelyne. Ne simţeam în siguranţă: deşi restaurantul era ticsit de nemţi, patronul veghea la ocrotirea noastră. Spre surprinderea mea, Jocelyne a comandat şampanie. Apoi, mi-a transmis mesajul pe care-l primise prin radio şi îl descifrase: „Alger, 1 mai 1944. Prin hotărîrea guvernului provizoriu al republicii, «Arc» (numele meu în cifru) este numit general de brigadă şi cavaler al Legiunii de Onoare. Este însărcinat să ţină locul delegatului militar naţional". Pentru mine au fost clipe de mare emoţie.

Această veste nu a adus însă nici o schimbare în activi-

---

[1] R. Villon, arhitect, om politic, unul din fondatorii Frontului Naţional, deputat.

[2] Rol-Tanguy, unul dintre principalii militanţi comunişti ai Rezistenţei franceze.

[3] J. Soustelle, etnolog, om politic, deputat, ministru.

[4] P. Leclerc, general. Ia parte la luptele din Africa, la debarcarea din Normandia şi la eliberarea Parisului. Mareşal al Franţei.

[5] M. Koenig, general, deputat, ministru.

[6] P. Billotte, şef de Stat major al generalului de Gaulle, deputat, ministru.

▼ *În zilele eliberării Parisului în august 1944*

◄ *Împreună cu generalul de Gaulle, în 1948, într-o vizită în departamentul Gironde*

▲ *La Palais Bourbon — sediul Adunării Naționale Franceze — împreună cu președintele de Gaulle*

tatea mea, oficializînd doar o funcție pe care o ocupam de luni de zile. Participam, ca și mai înainte, la toate negocierile în legătură cu formarea Statului major național al F.F.I., precum și cu acțiunile pe care organizațiile militare ale Rezistenței și forțele aliate trebuiau să le întreprindă imediat după debarcare. Au avut loc discuții vii pe tema rolului Rezistenței din afara țării și cel al Rezistenței interioare. Discuții pasionante și pasionate, niciodată încheiate. În cele din urmă, colaborarea s-a realizat cum nu se putea mai bine. Debarcarea din 6 iunie, în Cotentin, a fost precedată de aproape două mii de întreruperi de căi ferate, executate într-o singură noapte conform „Planului verde". Au fost declanșate, de asemenea, „Planul violet", cu privire la distrugerea sistemului de transmisiuni al armatei germane, și planul „Broasca țestoasă", care țintea blindatele dușmane. Echipele noastre au trecut la acțiune la orele și în condițiile prevăzute, primind, pretutindeni, din partea tuturor organizațiilor Rezistenței un sprijin total.

Cîteva zile după debarcare am fost anunțat, în sfîrșit, de venirea unui delegat militar național titular. L-am întîlnit într-o cafenea, la Porte Saint-Cloud, într-o minunată dimineață de iunie. Era un om sobru, cu o alură militară, îmbrăcat cu un veston, de o politețe perfectă și foarte atent la vorbele interlocutorului. După ce i-am transmis consemnele, am fost informat că trebuia să plec la Lyon, pentru a deveni adjunctul lui Maurice Bourgès-Maunoury. Era însă indispensabil ca, mai întîi, succesorul meu să ia legătura cu persoanele care aveau să lucreze direct cu el. I-am predat contactele și am convenit să ne întîlnim peste 48 ore.

La această a doua întîlnire, mi-a înmînat un mesaj pe care m-a rugat să-l transmit la Alger. In esență textul era următorul: „Mulțumită contactelor oferite de «Arc» am analizat situația care, deși dificilă, este în ordine. Activitatea, dintre cele mai complexe,

cere o perfectă cunoaştere a oamenilor şi a locurilor. «Arc» îndeplineşte cu prisosinţă această condiţie. Pentru a păstra eficacitatea acţiunilor propun desemnarea lui ca titular în funcţie de delegat militar, eu urmînd să-i fiu adjunct. Această măsură îmi va permite să mă informez pe deplin şi să-l înlocuiesc în caz de nenorocire". Atitudinea noului venit era cu atît mai demnă de stimă cu cît era vorba de un colonel adevărat, căruia această numire i-ar fi adus noi stele pe epoleţi. Omul atît de dezinteresat nu era altul decît Paul Ely, care, mai tîrziu, avea să fie un inegalabil şef de Stat major general la Ministerul Apărării Naţionale.

Atras spre înălţimile ierarhiei printr-o succesiune de situaţii, devenisem unul din responsabilii naţionali ai Rezistenţei militare.

Pe măsură ce armatele aliate se apropiau, activitatea noastră devenea tot mai plină de pericole. În luna iulie, am fost obligat să-mi concentrez tot mai mult atenţia asupra regiunii pariziene şi chiar a Capitalei. Se impunea ca Rezistenţa interioară să fie în stare să participe la eliberarea Parisului, cu minimum de distrugeri materiale şi pierderi umane. Ceea ce nu era deloc simplu. Membrii mişcărilor de Rezistenţă erau nerăbdători să acţioneze cît mai rapid; printre ei erau multe elemente aventuriste. Desigur, înţelegeam aceste lucruri, dar ele ne îngrijorau, mai ales pe mine şi pe Alexandre Parodi[1]. El îl înlocuise pe Emile Bollaert, după arestare, în funcţia de delegat general, reprezentant al guvernului din Alger în Franţa ocupată, cu grad de ministru. De acord cu Parodi, m-am deplasat cît am putut de repede la Londra. Acolo, am expus situaţia evidenţiind marele pericol pe care îl prezenta pentru Paris şi parizieni strategia aliată de atunci, care urmărea eliberarea Capitalei abia spre sfîrşitul lui septembrie. Am putut căpăta astfel noi instrucţiuni. Plecat la sfîrşitul lui iulie, am revenit la 13 august, după numeroase peripeţii în timpul cărora, la ducere, m-am folosit de cuplul format din Charles Henry şi Jannick Rivière, care m-au îmbarcat într-un avion clandestin lîngă Maçon.

Eliberarea Parisului a fost descrisă în multe lucrări; poate voi scrie şi eu una. Aici mi-e imposibil să rezum o sumă de evenimente extraordinare care au încununat acest deznodămînt de neaşteptat: Parisul eliberat datorită acţiunii conjugate a Rezistenţei, a lui Leclerc şi a aliaţilor!

În sfîrşit, a sosit ziua cea mult aşteptată. În noaptea de 23 spre 24 august am asistat la apariţia unei centrale telefonice, condusă de cupletistul Gilles, şi care îşi avea sediul la parterul unei clădiri, nu departe de Prefectura poliţiei. La începutul operaţiilor, mă instalasem în zona Domului Invalizilor, încă parţial ocupat de germani. Venisem de la Londra avînd titlul provizoriu de guvernator militar al Parisului; dar Alexandre Parodi hotărîse, de acord cu mine, să încredinţeze această funcţie generalului Dassault, fratele lui Marcel Dassault[2], atunci deportat. Generalul consilier militar al F.T.P.[3] era un om de o mare inteligenţă şi fineţe; activitatea lui a fost dintre cele mai utile. Îmi transferasem postul de comandă la Prefectura poliţiei, unde se găsea şi prefectul Luizet, de abia sosit.

Pe la cinci dimineaţa l-am părăsit pe Gilles pentru a mă întoarce la Prefectură. Răsărea soarele, iar ziua se anunţa minunată. M-am întins pe un pat de campanie şi am adormit imediat. O clipă mai tîrziu, eram scuturat de braţ. Era Ely.

— Te caută un ofiţer al lui Leclerc. Generalul vrea să obţină informaţii despre ce se petrece în oraş.

Ofiţerul reuşise să se strecoare în Paris cu un Jeep în timp ce coloana comandată de Leclerc era blocată de ore întregi de un tun antitanc german la Croix-de-Berny. Am sosit chiar în momentul în care tunul era distrus de ai noştri şi coloana îşi relua marşul. Fără să-l fi văzut vreodată, l-am recunoscut pe Leclerc după aerul lui de comandă. Şi el m-a remarcat imediat, nu numai pentru că mă aştepta, dar şi datorită ţinutei mele: ghete de munte, pantalon de călărie, care aparţinuse nu ştiu cărui membru al familiei, moletiere şi bluză de sublocotenent, ale cărei trese le înlocuisem cu două stele pe fiecare mînecă. Pe cap purtam o şapcă kaki cu cozorocul ascuţit.

După ce ne-am strîns mîinile, i-am explicat situaţia de ansamblu şi i-am răspuns la cîteva întrebări; apoi, am fost invitat să iau loc într-o maşină care o însoţea pe cea a lui Leclerc. Automobilul nostru însă a rămas în pană. Din cinci paşi am ajuns la maşina de comandă a lui Leclerc. „Poftim, urcă", mi-a spus el.

Am luat-o pe Bulevardul Orléans către strada Lyon de Belfort. Spectacolul era uluitor. Închipuiţi-vă talazurile Atlanticului înaintînd şi retrăgîndu-se. În unele momente, maşinile în care ne aflam şi tancurile care ne urmau erau înconjurate de bărbaţi, femei şi copii care fluturau drapele, întindeau sticle cu vinul prieteniei, aruncau flori, făceau bezele, strigau, rîdeau, plîngeau. Deodată, strada se golea şi locuitorii dispăreau ca printr-o vrajă. De undeva se trăgeau focuri de armă. Apoi, după ce trecea alarma, trei sute de metri mai departe valul ne cuprindea din nou.

Ne-am îndreptat spre Montparnasse şi am defilat prin faţa gării luînd direcţia spre Domul Invalizilor. Puţin mai încolo, am nimerit sub focul unui tanc „Tigru", care a tras în noi greşind puţin ţinta. Ne-am întors, Leclerc hotărînd să-şi fixeze postul de comandă la gara Montparnasse.

Era vechea gară a copilăriei mele, cea de unde plecam atît de des spre Oléron. Am regăsit-o fără nici un tren, cu peroanele pustii. Ne-am instalat cu spatele la nişte birouri, ghişee şi chioşcuri de ziare şi ţigări, care ne despărţeau de sala de aşteptare. Am adus două, trei mese şi nişte scaune de la restaurantul de alături şi, avînd în faţă cîteva hărţi, ne-am pus pe treabă. Leclerc

---

[1] Al. Parodi, om politic şi diplomat. Delegat al guvernului provizoriu pentru Franţa ocupată (februarie 1944); ministru, deputat, ambasador.

[2] M. Dassault, om de afaceri, constructor de avioane, deputat.

[3] Franc-tirori şi partizani, organizaţie din Rezistenţă.

primea din timp în timp mesaje în legătură cu mersul operaţiilor. Eu analizam altele străduindu-mă să-i furnizez cît mai multe informaţii asupra situaţiei în cartiere, a evoluţiei insurecţiei, a mişcărilor trupelor germane. Erau ultimele ore ale misiunii începute cu trei ani şi jumătate mai înainte.

Deodată, spre ora patru după-amiază, a apărut un soldat care a anunţat: „Generalul de Gaulle!“ Ne-am ridicat. Generalul sosea cu paşi mari, urmat de doi ofiţeri superiori, despre care am aflat mai tîrziu că erau generalul Juin şi colonelul de Chevique. I-a strîns mîna lui Leclerc.

— Ei, cum staţi?

Leclerc se pregătea să răspundă.

— Domnule general...

Dar politeţea îl făcu să se întrerupă. Generalul de Gaulle nu-mi acordase nici cea mai mică atenţie. Rămăsesem în poziţie de salut, ca implîntat în pămînt, privindu-l cu intensitate.

În sfîrşit îl vedeam. Şi mai înalt decît mi-l imaginam. Subţire, bine înfipt pe picioare, cu un aer de mare concentrare, o privire strălucitoare şi sumbră. Eram subjugat de acest chip.

— Domnule general, a reluat Leclerc, îl cunoaşteţi pe generalul Chaban?

Ochiul se aplecă de sus spre acel tînăr, care la 29 ani nu arăta mai mult de 20, şi care, salutînd, se străduia să fie impasibil. A urmat o tăcere, care a durat doar două secunde, dar, mi s-a părut o eternitate. Am putut urmări privirea generalului care exprima o suită întreagă de sentimente: mai întîi neîncrederea, apoi surprinderea, apoi furia la gîndul că a fost făcut să acorde răspunderi atît de înalte unui om atît de tînăr. Deja vedeam năpustindu-se peste mine furtuna. Dar în momentul cînd doream să pot intra în pămînt, în privirea aceea de vultur a apărut o licărire de tandreţe. Statuia se însufleţi. Mi-a strîns cu putere mîna în timp ce vocea lui pronunţa aceste cuvinte, pe lîngă care orice onoruri şi distincţii păleau:

— Ai făcut o treabă bună, Chaban.

Totul fusese spus.

În româneşte de
Any FLOREA

În secolul XVI, un clujean — medic de faimă europeană

Dr. AUREL D. PETRESCU

Clujul veacului XVI era un oraş în plină dezvoltare, asemănător, ca mărime, cu oraşele Heidelberg sau Dresda. Avea în jurul a 5 000 locuitori, vreo 30 bresle cu 60 specialităţi (s-au putut constata 140 croitori şi 62 aurari, ceea ce denotă bunăstarea locuitorilor săi) şi întreţinea active relaţii comerciale cu celelalte oraşe din Transilvania, cu Moldova şi Ţara Românească, dar şi cu ţări îndepărtate, ca Anglia sau Spania. Acestei înfloritoare situaţii economice îi corespundea o intensă viaţă culturală, unii din fiii oraşului mergînd să-şi desăvîrşească studiile în cele mai însemnate centre universitare europene.

Unul dintre aceştia a fost **Thomas Jordan.** S-a născut la 1539, în familia unor saşi înstăriţi din Cluj, unde a primit şi cele dintîi învăţături. La 16 ani, în 1555, şi-a început studiile la Universitatea din Witenberg, trecînd, apoi, după cum era obiceiul în evul mediu, prin mai multe academii de specialitate — Basel, Paris, Montpellier, Padova, Bologna, Pisa şi Roma — unde a studiat cu profesori vestiţi ai vremii.

În unele din aceste instituţii, s-au putut regăsi urmele clujeanului Jordan. Astfel, în arhiva Facultăţii de medicină din Montpellier se păstrează registrul în care tînărul student şi-a înscris numele: „Eu, Thomas Jordan, clujean din Transilvania, am fost înscris şi examinat la filosofia naturală la 1 octombrie 1561“. În februarie 1564, era la Bologna, de unde scria unui cunoscut al său, originar din Bistriţa şi aflat atunci la Padova; scrisoarea, păstrată în arhiva oraşului Bistriţa, e în limba latină, cu citate în limba greacă din scrierile lui Hippocrate; în ea, Jordan aprecia academiile din Italia drept „fîntîni ale ştiinţelor şi ingeniozităţii“.

În primăvara anului 1566, Thomas Jordan şi-a trecut doctoratul în Medicină la Viena; în vară, din ordinul mareşalului curţii imperiale, tînărul medic a fost trimis în Ungaria, unde, în cursul războiului dintre imperiali şi otomani, un enigmatic „morbus hungaricus“ provocase o mare epidemie. La întoarcere, a fost numit „magister sanitatis“, însărcinat cu combaterea ciumei care tocmai izbucnise la Viena.

În anul următor, a tipărit, în capitala imperială, prima sa carte, despre scrierile medicului antic Gallenus. Apoi, cerînd împăratului postul de **Land-medicus** („medic şef al provinciei“) în Moravia, s-a stabilit, în 1569, la Brno, unde a rămas pînă la sfîrşitul vieţii sale, scriind şi publicînd numeroase lucrări foarte apreciate de specialişti — unele dintre ele fiind reeditate postum. Dintre scrierile sale, de un mare succes s-a bucurat cea despre ciumă — **Pestis Phoenomenon** — tipărită acum patru secole la Frankfurt pe Main, un gros volum de 704 pagini.

De la Brno, Thomas Jordan întreţinea o bogată şi interesantă corespondenţă cu oameni de seamă ai vremii sale, personalităţi ştiinţifice, foşti profesori şi colegi ai săi. Aprecierea de care se bucura în ochii contemporanilor e dovedită şi de medalia bătută, în cinstea sa, la Brno în 1570, de italianul Antonio Abondio; ea are, pe avers, chipul său, iar pe revers, o carte pe care se află un scorpion tăiat în două de un bisturiu — aluzie, desigur, la rolul său în combaterea epidemiilor din 1566. În 1573, a fost înnobilat, primind titlul de Cavaler al regatului Moraviei.

Thomas Jordan a murit la 6 februarie 1585 şi a fost înmormîntat la Brno, oraşul unde el a desfăşurat o atît de bogată activitate.

Un document inedit de la Mihai Viteazul

În urma investigațiilor făcute în arhivele din străinătate pentru depistarea unor noi informații privind istoria poporului nostru, Arhivele Statului din București au primit, de curînd, un microfilm după un document inedit de la Mihai Viteazul, emis la Alba Iulia, la 19 decembrie 1599, prin care domnul român — recunoscut de Dieta Transilvaniei ca principe al acestei țări — a intervenit pe lîngă împăratul Rudolf II, în favoarea nobilului transilvănean Ștefan Tholdy din Salonta. Acesta participase la lupta de la Șelimbăr, conducînd, împreună cu alți trei nobili, cea de-a doua linie din dispozitivul de luptă al oștii lui Andrei Báthory. În timpul răscoalei nobililor transilvăneni împotriva lui Mihai Viteazul, în 1601, Ștefan Tholdy va fi acela care îl va aduce pe Sigismund Báthory de la Botoșani. Avea să piară în luptele din 1603 dintre Moise Secuiul și Radu Șerban.

Din documentul recent descoperit reiese că acest nobil își avea o parte din moșii în părțile Bihorului. În vremea respectivă însă nord-vestul Transilvaniei adică o parte din Crișana și Maramureș, fuseseră alipite Imperiului habsburgic. Două dintre satele stăpînite de Ștefan Tholdy se aflau în comitatul Bihorului, iar funcționarul care strîngea darea cunoscută sub numele de tricesima, **avînd reședința la Debrețin, ceruse împăratului să-i dăruiască lui cele două sate bihorene ale lui Ștefan Tholdy. Mihai Viteazul subliniind meritele nobilului transilvănean a insistat însă ca împăratul să nu înstrăineze moșiile acestuia, prezentînd faptele lui Tholdy ca fiind folositoare împăratului.**

Documentul — redactat în limbajul diplomatic medieval — ilustrează iscusința lui Mihai Viteazul în relațiile de

(Continuare în p. 49)

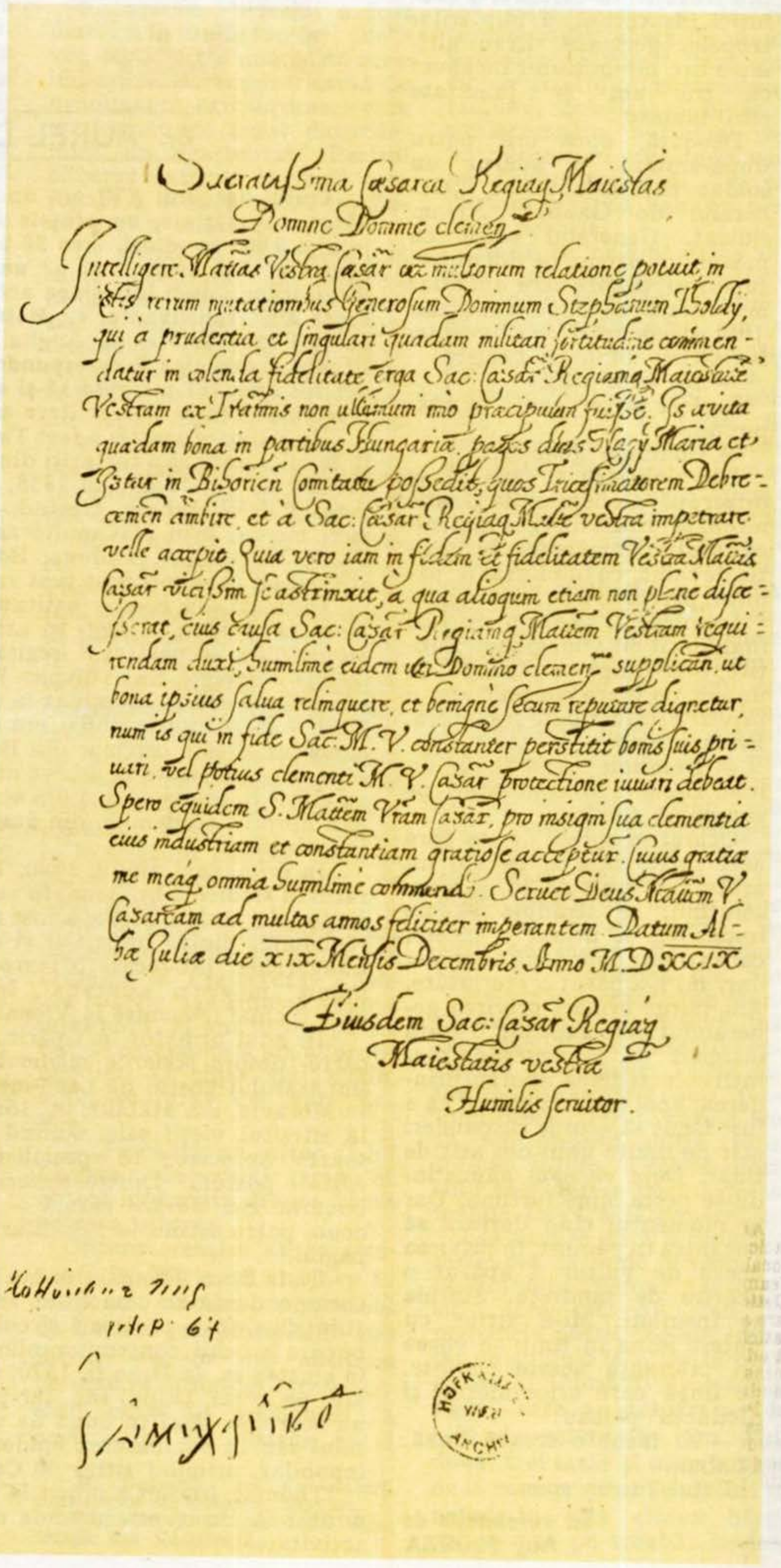

Serenissima Cæsarea Regia Maiestas
Domine Domine clemen

Intelligere Maiestas Vestra Cæsar ex multorum relatione potuit, in his rerum mutationibus Generosum Dominum Stephanum Tholdy, qui a prudentia et singulari quadam militari fortitudine commendatur in colenda fidelitate erga Sac: Cæsar Regiam Maiestatem Vestram ex Transmis non ullenum imo praecipuum fuisse. Is habuit quaedam bona in partibus Hungariae, postea dicta Olaszy Maria et Istar in Biborien comitatu possedit, quos Tricesimatorem Debrecemen ambiit, et a Sac: Cæsar Regia Maiestate vestra impetrare velle accepit. Quia vero iam in fidem et fidelitatem Vestrae Maiestatis Cæsar vicissim se astrinxit, a qua alioquin etiam non plene discessere, cius causa Sac: Cæsar Regiam Maiestatem Vestram requirendam duxi, humillime eidem ut Domino clemen- supplican. ut bona ipsius salua relinquere, et benigne secum reputare dignetur, num is qui in fide Sac. M. V. constanter perstitit bonis suis privari, vel potius clementi M. V. Cæsar protectione iuuari debeat. Spero equidem S. Maiestem Vram Cæsar, pro insigni sua clementia eius industriam et constantiam gratiose acceptur. Cuius gratiae me meaq omnia humillime commendo. Seruet Deus Maiestem V. Cæsaream ad multos annos feliciter imperantem. Datum Alba Iulia die xix Mensis Decembris Anno M.D XCIX

Eiusdem Sac: Cæsar Regiae
Maiestatis vestra
Humilis seruitor.

Dicţionar istoric

Pe teritoriul de astăzi al României s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizaţie materială şi spirituală. O importanţă deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista şi al lui Decebal.

Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism.

NEAMURI ŞI TRIBURI TRACICE

agriani
albocensi
aletoi
ansamensi
appiarensi
apuli
apsinthioi
arsietai
artaci
asti
ausdecensi (usdecensi)
bebrici
beni
berecynti
bessi
bettegeri
biefi
bisalti
bistoni
bitini
bottiai
brianti (priantti?)
brigi
brisi
buri (buridavensi)
caeni
carpi
carpodaci
caucoensi
ceiagisi
celegerri
ciconi
coilaletae
coralli
corpili
costoboci
cotensi
crestoni
crobizi
crusaei
daci (v. geto-daci)
dantheleti
darsi (darsai)
derroni
digerri
dimensi
diobessi
dioi
dolonsi (dolongi)
drosi
drugeri
edoni
geti (getae, v. geto-daci)
harpi
hypsalti
lai
maedobithyni
moesi (mysi)
mygdoni
napei
nipsaioi (tranipsioi)
obuiensi
odomanti
odrisi
oinensi
oitensi
olizoni
orresci
paiopli
paiti
panaioi
piarensi
piefigi
piengeti
pieri
pirogeri
pilasti
potulatensi
pradavensi
ratacensi (racatensi)
rondaioi
saboci
saci
sapei
sargeti
satri
serdi
siensi
sindi
singi
sithoni
suci
terizi
thunati
tilati
tini
trausi
treri
tribali
tynteni
tyrageti
uti
zaieli
zbaleoni
zerani

Caucoensii

Autorul antic care a menţionat existenţa tribului dacic al caucoensilor a fost geograful grec Ptolemeu. Localizaţi de Vasile Pârvan în „regiunea de munte din Neamţ şi Bacău şi ţinutul spre apus din ţara seculor", (Getica) caucoensii au fost vecinii de sud ai costobocilor, care au locuit în nordul Moldovei, inclusiv în partea carpatică şi dincolo de Siret pînă la Nistru[1], ceea ce ne face să adăugăm, în mod logic, la zona locuită de tribul caucoensilor, şi centrul Moldovei. La aceeaşi concluzie ne conduce şi harta ce însoţea textul operei geografice a lui Ptolemeu, pe care alte triburi vecine sînt amplasate în aşa fel, încît se poate deduce existenţa, în centrul Moldovei, a caucoensilor. O seamă de diferite alte aprecieri referitoare la acest trib sînt greu de acceptat, datorită puţinelor informaţii de care dispunem.

Ştefan LEMNY

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 4/1976.

Ansamensii

Trib localizat, după unele inscripţii din vremea stăpînirii romane în Dacia, pe Someş (numit Samus în antichitate), în nord-vestul Transilvaniei. În plină epocă romană, există atestat epigrafic un sat purtînd numele acestui trib: **vicus Ansamensium.**

Al. BARNEA

Obulensii

Trib traco-getic menţionat de Ptolemeu ca locuind în partea de răsărit a provinciei romane Moesia Inferior, adică în actuala Dobroge. Acelaşi geograf antic precizează că ţinutul obulensilor se afla la nord de cel al

(Continuare în p. 46)

cetate a dacilor și așezare a românilor

MIHAI MARINA

Cei 650 ani de existență documentară, pe care municipiul Sighetul-Marmației îi aniversează anul acesta, constituie un bun prilej pentru a rememora diferite aspecte din istoria orașului care, vreme de șase secole, a fost capitala Maramureșului. Readucem astfel în atenția specialiștilor două probleme care, după părerea noastră, nu au beneficiat pînă acum de o cercetare și o soluționare corectă: numele **și** originea **Sighetului.**

Insula fără apă

În documentele vechi, numele orașului apare în diferite forme: **Zygust, Zygeth, Zeget, Zigeth;** din 1720, s-a adoptat forma **Sziget,** care înseamnă în limba maghiară „insulă". După 1 decembrie 1918, capitalei județului Maramureș i s-a dat numele de **Sighetul-Marmației,** după cel unguresc **Maramarcs-Sziget** — Marmația fiind o veche denumire a județului.

În literatura maghiară de specialitate nu s-a pus problema denumirii localității, socotindu-se termenul de „insulă" ca un toponimic firesc, deși orașul nu are și nu a avut niciodată înfățișarea unei insule, nefiind înconjurat de ape: e așezat la confluența rîurilor Tisa și Iza, care formează un fel de triunghi ascuțit nu cu o apă, ci cu o cunună de dealuri, de la un mal al unuia din rîuri pînă la malul celuilalt.

În realitate, forma **Zygeth** sau **Zigeth,** folosită în documente pînă la începutul sec. XVIII, nu derivă din termenul unguresc pentru „insulă", care, în compunerea toponimicelor, era întotdeauna asociat cu numele propriu al ostrovului respectiv. **Zigeth**-ul nostru a fost utilizat ca nume propriu, fără nici o altă asociere, și abia prin sec. XVIII i s-a adăugat și numele județului.

Cercetările mai noi, în domeniul atît lingvistic, cît și arheologic, ne permit să reexaminăm această problemă. Analizînd înțelesul numelui **Sarmizegetusa,** cunoscutul tracolog I.I. Rusu a arătat că particula **zeget** are un înțeles propriu, acela de „cetate", „localitate", „incintă", „construcție de pari",

„fortificaţie", „palisadă". Acelaşi autor precizează că „toate cetăţile dacice sînt aşezate pe înălţimi amenajate prin lucrări, în vîrful unui munte sau al unei proeminenţe dominînd terenul dimprejur". Tot I. I. Rusu a remarcat existenţa, în toponimia dacică, a unor localităţi denumite **Zigethes.**

Săpăturile arheologice efectuate în deceniul trecut pe dealul Solovan, care se înalţă la marginea Sighetului, au relevat că acolo a existat o fortificaţie de palisadă, un **zeget**, de la care localitatea medievală putea să-şi fi tras numele.

Prezenţa dacilor liberi pe meleagurile maramureşene, în neîntrerupte legături cu cei din teritoriile supuse Romei, e atestată de scrierile istorice şi confirmată de descoperirile arheologice. După retragerea administraţiei romane din Dacia, legăturile au continuat, cu şi mai multă intensitate. Prin poziţia sa izolată, apărat de munţi, cu trecători puţine şi greu accesibile, Maramureşul a oferit un adăpost sigur populaţiei dacoromane care se refugia din calea popoarelor migratoare. Aşa se explică faptul că, în sec. XIV, pe teritoriul său de 10 000 km pătraţi, cu abia 15% teren cultivabil, se aflau peste 100 aşezări omeneşti. Evident că trecătorile spre depresiunea maramureşeană trebuiau apărate de oaspeţi nepoftiţi. Cum singurul asemenea pas era pe la apus, prin valea Tisei, e de presupus că fortificaţia, **zeget**-ul, de pe dealul Solovan a avut un rol de apărare şi că urmaşii dacilor liberi au păstrat aşezarea şi numele. Dacicul **zeget** — poate **Zigethes** — a devenit medievalul **Zygeth**, nume asimilat, în sec. XVIII, cu maghiarul **Sziget.**

O veche legendă maghiară confirmă prezenţa urmaşilor dacilor pe plaiurile maramureşene, la venirea ungurilor în Europa (sfîrşitul sec. IX). Această legendă, consemnată de istoricul maramureşean I. Mihalyi[1], relatează că un grup, condus de ducele Almos („Somnorosul"), tatăl ducelui Arpad, s-a îndreptat spre Cîmpia Panonică traversînd Carpaţii prin Maramureş. La Cuhea, populaţia locală a ucis pe năvălitori. Mai tîrziu, prin sec. XI-XII, un rege din dinastia arpadiană a construit pe acele locuri o biserică de piatră, în memoria lui Almos. Istoricii confirmă că Almos n-a ajuns în Panonia, fiind ucis undeva pe drum, iar documentele emise de regii unguri confirmă prezenţa străveche a românilor pe plaiurile maramureşene, vorbind despre drepturi pe care aceştia le aveau din vechime, „din timpul sfinţilor regi" — Ştefan I (998-1038) şi Ladislau I (1077-1096). Amintită mai mult ca noţiune geografică, în vreo trei documente anterioare sec. XIV, „Ţara Maramureşului" — cum apare în documentele din sec. XIV — şi-a păstrat independenţa cu organizarea românească proprie.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 3/1974.

Marile ambiţii ale Drăgoşeştilor

La sfîrşitul sec. XIII, în scopuri politice şi strategice, regalitatea maghiară a întemeiat patru colonii de unguri şi germani (Visk, Hust, Teceu şi Cîmpulung), aşezate pe malul Tisei, începînd de la ieşirea acesteia din Maramureş, pînă la 15 km depărtare de Sighet, pe locuri defrişate de noii veniţi. Aceste aşezări aveau un statut propriu: erau conduse de un **judex** numit de rege şi un **villicus** ales de populaţie, nefiind supuse autorităţii cnezilor locali sau voievodului. Pentru a compensa dezavantajele solului nefertil al Maramureşului, regele Carol Robert de Anjou a acordat, în 1329, coloniştilor din cele patru aşezări o serie de privilegii, printre care şi dreptul de a părăsi localitatea fără plata pămîntului primit.

Încă înainte de acordarea privilegiilor, unii meseriaşi, aflaţi în cele patru „opide regale", s-au mutat la Sighet, însemnat centru comercial pentru un mare număr de state. După 1329, plecările din colonii fiind libere, afluenţa spre Sighet s-a mărit. Meseriile primilor unguri aşezaţi aici se reflectă în numele de familie adoptate: Asztalos = tîmplar, Kádár = dogar, Kerekes = rotar, Kovács = fierar, Nyereggyárto = şelar, Szabo = croitor, Szijgyarto = curelar, Varga = tăbăcar etc.

În anul 1352, preotul Benedict, de la parohia catolică a Sighetului, a obţinut de la regele Ludovic cel Mare ca oraşul să beneficieze şi el de privilegiile acordate coloniilor. Acest fapt, precum şi dezvoltarea ulterioară a oraşului, ajuns capitală de comitat şi beneficiind de noi privilegii regale, au produs confuzie, prilejuind apariţia tezei că Sighetul ar fi fost întemeiat de regalitatea maghiară ca a cincea colonie din Maramureş. Dar am văzut, pe de o parte, că privilegiile din 1352 s-au acordat la cererea preotului Benedict; apoi, pe de altă parte, presupusa „ctitorie regală" nu avea nici judex, nici villicus, ca aşezările de colonişti, administraţia locală fiind în mîinile populaţiei româneşti, băştinaşe.

În septembrie 1349, Ioan, voievodul românilor din Maramureş, raporta din Sighet regelui Ludovic repunerea urmaşilor lui Dragoş în posesia moşiilor din Giuleşti, de unde fuseseră alungaţi de Ştefan, fratele voievodului[2]. Istoricul I. Mihalyi precizează că „oraşul Sighet era şi atunci locul adunărilor şi capitala jurisdicţiunii", unde se ţineau adunările cnezilor — mai tîrziu ale nobililor — români. Or, dacă Sighetul ar fi fost o colonie de unguri şi saşi, voievodul Ioan nu ar fi avut jurisdicţie asupra lui, aşa cum nu avea asupra celor patru aşezări, iar nobilii români nu şi-ar fi ţinut aici adunările.

În aceeaşi ordine de idei, este greu de presupus că, în sec. XIV, cînd cancelaria regală era bine organizată, s-a întemeiat o locali-

[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 2/1973.

tate importantă, fără a se fi întocmit nici un act. La mănăstirea din Leleş, unde se păstrau toate documentele semnate de regi, Mihalyi a găsit şi copiat 67 acte privitoare la Maramureş, dar n-a aflat nici o menţiune cu privire la întemeierea Sighetului de către vreun rege.

În schimb, vremea ne-a conservat o mărturie materială a priorităţii românilor în această veche aşezare: impozanta biserică din centrul Sighetului, azi aparţinînd cultului reformat. Specialiştii au căzut de acord că lăcaşul datează din sec. XIV şi că ea a fost construită pentru cultul ortodox, neavînd sacristia indispensabilă bisericilor catolice. Este o dovadă peremptorie că în acel secol populaţia românească a Sighetului era atît de numeroasă, încît a fost necesară ridicarea unei mari biserici de piatră. În schimb, catolicii nou veniţi, fiind puţini şi cu mijloace materiale modeste, nu şi-au construit o biserică proprie: mai tîrziu, la o dată încă necunoscută, prin favoarea regelui, ei au primit-o pe cea a românilor, care, odată cu trecerea ungurilor la calvinism (sec. XVI), a fost afectată cultului reformat.

Există temeiuri pentru a afirma că lăcaşul în discuţie a fost construit de Balc şi Drag, fiii voievodului Sas[1], care, după alungarea lor din Moldova de către Bogdan I Întemeietorul, s-au întors în Maramureş, unde au dominat viaţa publică din 1365 pînă în primii ani ai veacului XV. Balc sau Baliţă a fost voievod al Maramureşului (1365-1402), mai purtînd şi titlul de comite al Maramureşului şi Sătmarului. Drag a avut şi el titlul de voievod şi a fost comite al Maramureşului, Sătmarului şi Secuimii fiind comandant al oştilor care apărau frontiera de răsărit a Ungariei. Pentru a răsplăti serviciile şi faptele lor de arme, coroana maghiară le-a dăruit cetăţi, sate şi moşii, astfel încît Drăgoşeştii au ajuns printre cei mai bogaţi nobili ai regatului stăpînind, după unele calcule, 10 cetăţi şi 200-300 sate. În posesia lor a ajuns, prin donaţie sau zălogire, şi oraşul Sighet.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1972.

Luptători viteji, deţinători ai unor averi imense, oameni cu trecere la curtea regală, nepoţii lui Dragoş nutreau şi mari ambiţii politice. Astfel, ei au întreprins în anul 1391 o anevoioasă călătorie la Constantinopol, unde au obţinut ridicarea mănăstirii din Peri — ctitoria lor maramureşeană — la rangul de stavropighie. Învestit cu drepturi episcopale, stareţul îşi extindea autoritatea pe mai multe comitate. Astfel s-a creat o autonomie bisericească pentru românii din nord-estul Ungariei, sub hegemonia Drăgoeştilor, care aveau posibilitatea de a vorbi în numele unei populaţii de pe teritorii mai vaste şi a-şi măsura puterea cu voievozii Transilvaniei. În asemenea condiţii era firesc ca în centrul voievodatului, la Sighet, să se înalţe o impunătoare biserică de piatră.

La sfîrşitul sec. XIV, Balc s-a alăturat grupului de magnaţi maghiari, sprijiniţi de papă, care au căutat să scape de domnia abuzivă a lui Sigismund de Luxemburg, înlocuindu-l cu Ladislau de Durazzo, pe care l-au şi încoronat ca rege al Ungariei. Dar luptele s-au încheiat în 1403 prin victoria lui Sigismund şi averile voievodului român — mort în 1402 — între care şi Sighetul, au fost confiscate. Acesta ar putea fi momentul cînd biserica de piatră a fost dată catolicilor din oraşul reintrat în posesiunea regelui. Odată cu Balc, a dispărut şi voievodatul, iar Sighetul a devenit capitala unui comitat condus de comiţi unguri.

Un ultim argument pentru caracterul românesc al întemeierii Sighetului îl constituie stema pe care oraşul a avut-o încă din sec. XIV, dacă nu şi mai înainte. Existenţa ei este confirmată de un document din 1383 şi de cronicarul Miron Costin, care a scris, în 1684, că „Sighetul, capitala Maramureşului, pînă azi are ca pecete capul de bour ca şi această ţară" (Moldova). Indiferent dacă simbolul s-a păstrat, ilustrînd un mit străvechi, sau că el a fost adus din Moldova de către nepoţii lui Dragoş Descălecătorul, important este că s-a păstrat în timp, ca stemă a oraşului, pe care nu a figurat nici crucea dublă a arpadienilor, nici crinii angevinilor, aşa cum ar fi fost cazul cu o ctitorie regală.

PLANŞELE NOASTRE

Relieful, clima şi ... istoria. Trei elemente care şi-au pus amprenta asupra evoluţiei milenare a locuinţelor, evoluţie căreia îi consacrăm şi cele patru planşe ale revistei:

① Imaginea de sus: cula de la Măldăreşti (România) şi case-fortăreţe de pe Insula Patmos (Grecia)

②-③ Oraşul Saint-Malô (Franţa) privit din avion

④ a — Construcţii din argilă în sudul Saharei; b — primăria oraşului Bamberg, fostă aşezare lacustră (Republica Federală Germania); c — casă fortificată din Afganistan şi d — sat-bloc din Pueblo de Taos (S.U.A.) **(Satul pe stîlpi şi casa-fortăreaţă,** p. 55)

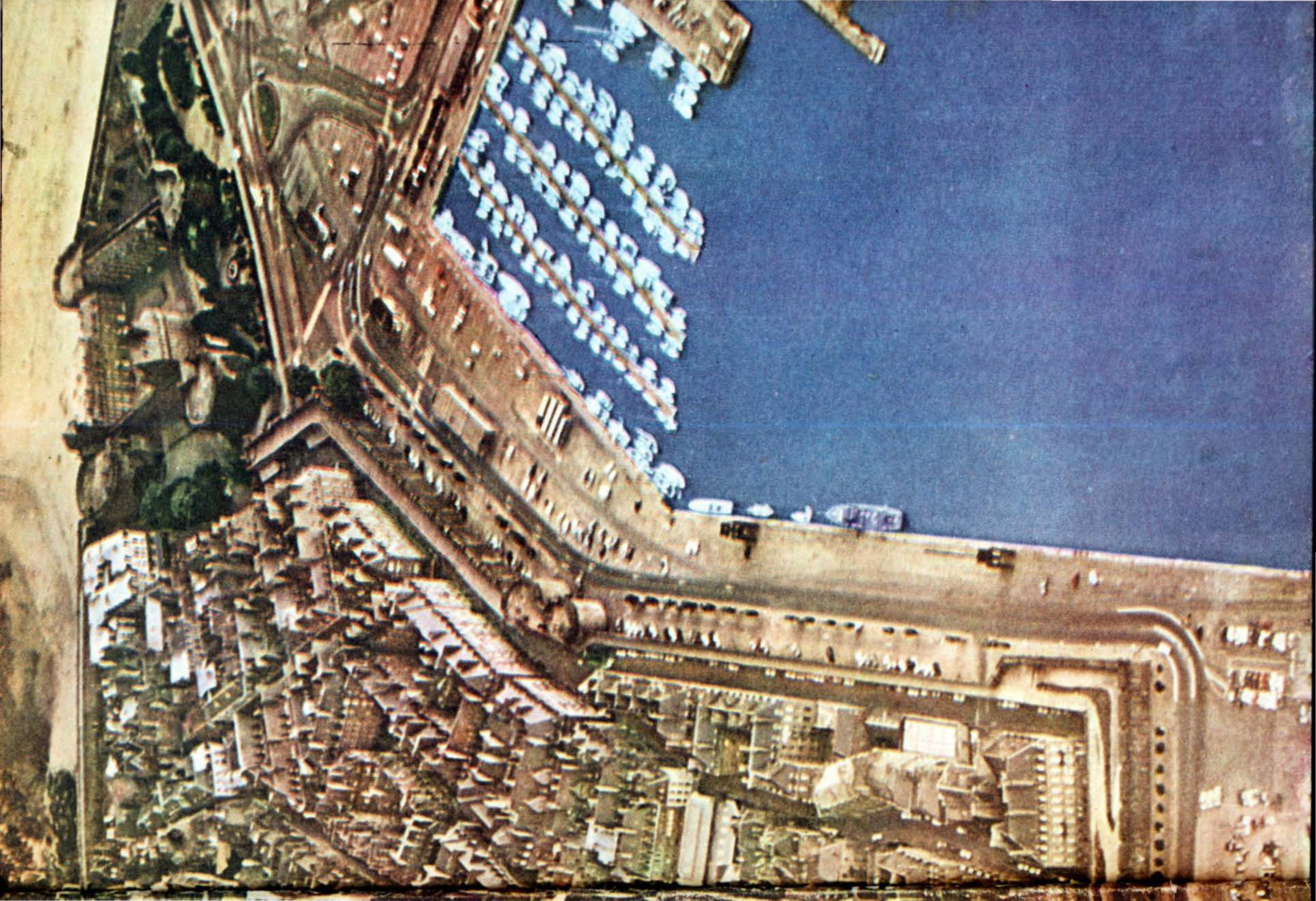

ⓐ

ⓑ

ⓒ

ⓓ

CRONICI ÎN PIATRĂ ALE INDEPENDENȚEI

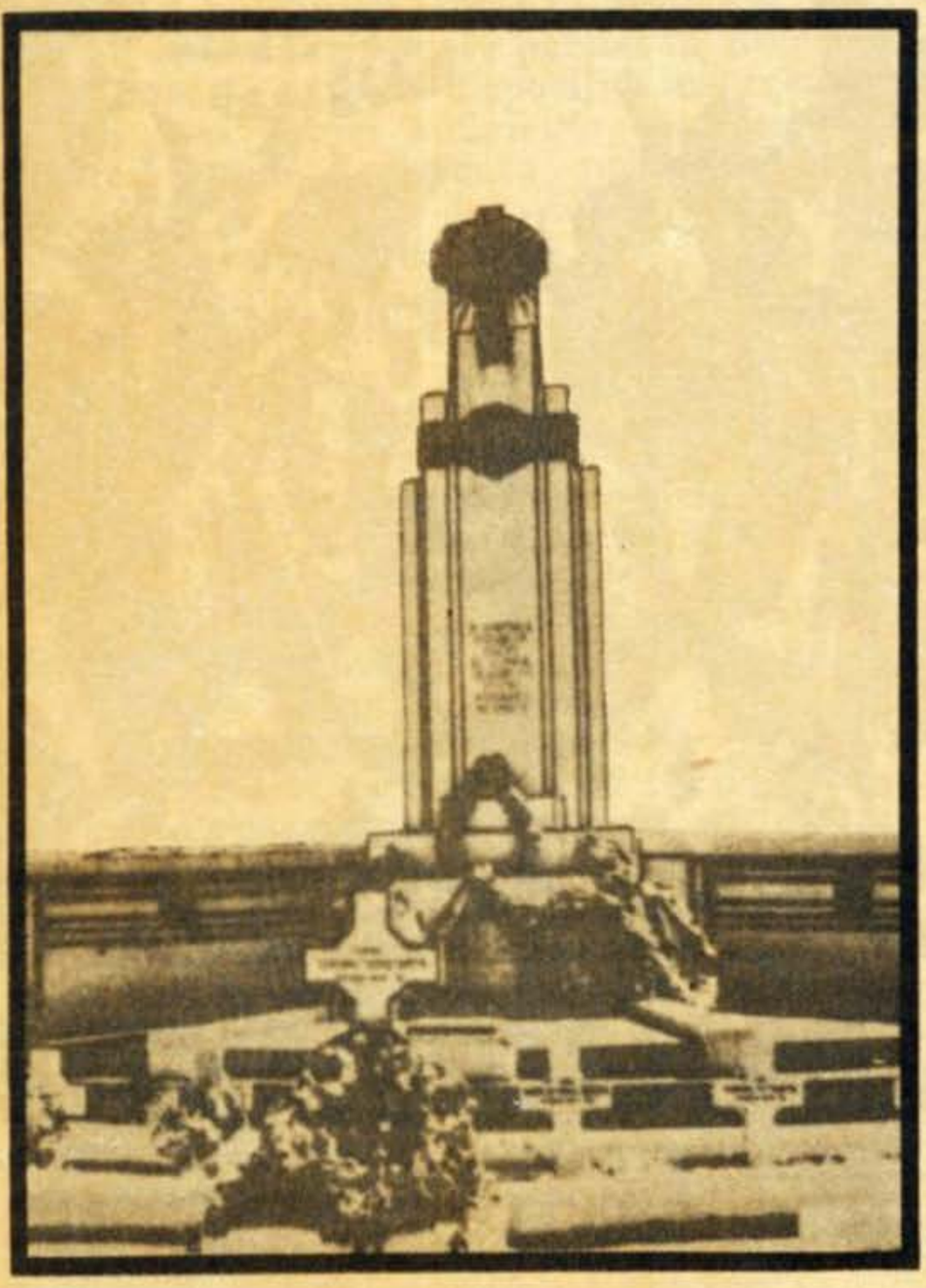

Nouă dorobanți și cu sergentul zece

Dr. FLORIAN TUCĂ

De aici, unde în 1475 „a fost război [...] cu puterile turcești și a biruit Ștefan Voievod" au plecat la oaste, în 1877, sute de vasluieni, urmașii urmașilor celor de la Podul Înalt. S-au înrolat în Batalionul 2 din Regimentul 13 dorobanți. La 7 aprilie, unitatea număra aproximativ 1 100 baionete. Între sutele de căciulari, „români de viță veche", se aflau și cei zece voinici, cîntați de Vasile Alecsandri.

După decretarea mobilizării, batalionul s-a îndreptat către Iași, reședința regimentului, de unde, împreună cu Batalionul 1, au început viața pribeagă de campanie. Din inima Moldovei avea să ajungă dincolo de Dunăre, la Griviția. În ziua de 27 august a luat parte la atacul pozițiilor turcești cu două companii. În această primă încleștare din campania de la „77", din rîndurile vasluienilor și ieșenilor au căzut 50 luptători morți și răniți. Din cei zece vasluieni ai grupei comandate de Constantin Țurcanu[1], patru au rămas pe cîmpul de luptă.

La 28 august 1877 pentru vitejia dovedită, a fost decorat „drapelul regimentului cu ordinul «Steaua României» în grad de Mare Cruce" și totodată au fost atribuite „12 medalii de argint «Virtutea Militară» pentru cei ce s-au distins în lupte". În aceeași zi, atestă **Registrul istoric** al regimentului, „împăratul Alexandru al Rusiei și domnitorul Carol I al României au distribuit cîte două «Cruci Sf. Gheorghe» și două «Steaua României» de fiecare companie". Una din cele două stele a înflorit pe pieptul tunicii sergentului Constantin Țurcanu. Prin el se răsplăteau și ceilalți nouă și „toți curcanii" ce-și schimbaseră „porecla în renume". Îi aflăm după aceea pe vasluieni în alte zone ale frontului de la Plevna.

Confruntați cu dramatice încercări, apoi nevoiți a sta în pozițiile asediului, sub focul neîncetat al turcilor din fortificații, dorobanții au găsit în ei tăria de a porni iarăși la asalt. În ziua de 7 octombrie s-au aflat printre participanții la încleștările din zona redutei Griviția 2: respinși la parapete, și-au refăcut dispozitivul și au pornit iarăși înainte. La acest atac au rămas pe cîmpul de luptă și ceilalți curcani din grupa lui Țurcanu. Doar el, comandantul, a supraviețuit.

Cu acțiunea din 7 octombrie, vasluienii și-au încheiat drumul de luptă în campania de la 1877. Cu rîndurile rărite, încărcați de slavă, ei au primit misiunea de a escorta coloanele de prizonieri otomani către București, iar apoi s-au deplasat în garnizoana de reședință. În trecere prin Iași, în drum spre Vaslui, dorobanții s-au bucurat de o caldă primire.

În onoarea celor care nu s-au mai întors la vetre, în vechea și glorioasa așezare românească, s-a înălțat un complex memorial. Pe o coloană ce suie în linii ferme, citim: **„În amintirea ostașilor căzuți de-a lungul veacurilor pentru întregirea neamului".** În fața monumentului au fost aliniate mormintele a nouă dorobanți vasluieni, veterani ai războiului de la 1877-1878: Petre Păciucă, Ilie Negruț, Vasile Ciuraru, Vasile Popa, Stamate Chiriac, Andrei Aftimescu Deleanu, Ioan Ciobanu, Vasile Lazăr și Ion Zaharia. La un pas de ele și în fruntea lor stă de veghe sergentul Constantin Țurcanu. S-a reconstituit astfel, în chip simbolic, acea obște ostășească pe care bardul de la Mircești a lăsat-o veșniciei în ritmuri de poemă eroică. Monumentul de la Vaslui a fost inaugurat în ziua de 11 noiembrie 1934, într-un cadru solemn și tradițional. Cu respectul cuvenit eroilor neamului, sute de vasluieni au fost prezenți la dezvelirea monumentului. Ei au adus imn de slavă celor ce și-au iubit țara și gloria înaintașilor cu prețul sacrificiului suprem.

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1967.

DE LA GIURGIU LA PANAGHIURIȘTE

Dr. CONSTANTIN N. VELICHI

Pentru a sprijini mișcarea de eliberare a țării lor de sub jugul otoman, o seamă de militanți bulgari au emigrat în țările române, sudul Rusiei, Serbia etc.

Imediata vecinătate, dar mai ales faptul că poporul român a luptat și el, întotdeauna, pentru păstrarea independenței sale, pentru înlăturarea suzeranității otomane, au făcut ca țara noastră să fie locul cel mai prielnic de adăpostire și sprijinire a luptătorilor bulgari. În secolul trecut, în orașele noastre au apărut ziare ale emigranților bulgari și s-au pus la cale răscoalele antiotomane[1]; tot în România s-au format și au trecut Dunărea, cu știrea și uneori cu ajutorul românilor, numeroase cete de militanți bulgari[2]. Pe drept cuvînt scria Liuben Karavelov, președintele celei mai importante organizații din acea perioadă, Comitetul Central Revoluționar Bulgar din București, creat în 1870: „Noi trăim într-o țară care se poate numi o a doua Elveție. România [...] permite tuturor naționalităților, fără deosebire, să se dezvolte liber, să învețe [...]. Într-un cuvînt, e o țară care are drept deviză libertate și cultură". În țara noastră au acționat, rînd pe rînd, democrații revoluționari bulgari G.S. Rakovski, Vasil Levski, Hristo Botev și mulți alții, după cum tot aici au luat ființă principalele organizații ale emigrației bulgare.

Deși într-un firman al Porții otomane, din octombrie 1866, exista o clauză care prevedea în mod expres ca România să nu fie „punct de întrunire a urzitorilor de tulburări [...] a liniștii în Imperiul otoman", guvernele ce s-au succedat la București și, cu atît mai mult masele populare, au ajutat din plin mișcarea de eliberare a vecinilor de la sud.

Pregătirea răscoalei

În 1875, o seamă de fruntași revoluționari, printre care Nicola Obretenov, Stoian Zaimov, Panaiot Volov, Gheorghi Benkovski, s-au stabilit la Giurgiu, întemeind, în același an, un comitet revoluționar condus de Stefan Stambolov și cunoscut în istoriografia bulgară drept „Comitetul de la Giurgiu". Scopul său era pregătirea unei răscoale pentru primăvara sau vara anului 1876. Revoluționarii s-au instalat într-o casă de la marginea orașului, pe care au numit-o „cazarma". Consfătuirile comitetului se țineau în mare taină, membrii lui ferindu-se mai ales de iscoadele turcești care mișunau prin porturile dunărene.

La sfîrșitul anului 1875, planul de desfășurare a răscoalei era gata. Bulgaria a fost

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 5 și 8/1973.
[2] În imaginea de sus: ceata lui Hristo Botev debarcînd la Kozlodui (pictură de D. Ghiugenov).

împărţită în patru regiuni revoluţionare. La mijlocul lui ianuarie 1876, în fiecare dintre ele au plecat pe rînd conducătorii însoţiţi de locţiitorii lor. La Giurgiu au rămas doar cîţiva membri ai comitetului, care trebuiau să asigure legăturile necesare şi mai ales să se ocupe de procurarea armelor. Documente turceşti şi bulgăreşti atestă că armele şi muniţiile au fost achiziţionate parţial în România.

Mijloacele puse la dispoziţia insurgenţilor nu au fost totuşi suficiente. Pe deasupra, în trei regiuni, vigilenţa poliţiei turceşti, iarna grea şi o serie de alte cauze au făcut ca şi organizarea să aibă mult de suferit. Pregătirea din regiunea Plovdiv a fost mult mai bună. Aici, Gheorghi Benkovski a mutat centrul revoluţionar de la Plovdiv, oraş cu puternice garnizoane turceşti, la Panaghiurişte, localitate situată în munţi, cu vechi tradiţii revoluţionare. De asemenea, a achiziţionat arme, în majoritate puşti arnăuţeşti sau cu cremene şi tunuri din lemn de cireş.

Cînd pregătirile s-au apropiat de sfîrşit, Benkovski a convocat căpeteniile şi delegaţii celorlalte regiuni la o adunare care a avut loc, la 14 aprilie, în pădurea Oborişte şi la care s-a hotărît ca răscoala să fie declanşată la 1 mai. În cazul unei deconspirări sau trădări, acţiunea urma să înceapă imediat. Această măsură de prevedere s-a dovedit binevenită, căci poliţia otomană reuşise să strecoare un spion în adunarea de la Oborişte. Înştiinţate de îndată, autorităţile turceşti au trimis la Panaghiurişte şi Koprivştiţa, principalele centre ale organizării răscoalei, două detaşamente de poliţie călare, conduse de Ahmed aga şi Negep aga. La 20 aprilie 1876, Negep aga a ajuns la Koprivştiţa, unde au început arestările. Atunci, Todor Kableşkov, conducătorul comitetului local, a dat semnalul de declanşare a răscoalei şi, în numai două ore, orăşelul a fost eliberat. Îndată după aceea răsculaţii din Koprivştiţa au transmis celor din Panaghiurişte o misivă: „Acum, cînd vă scriem această scrisoare, steagul [nostru] flutură deasupra conacului [reşedinţa autorităţii turceşti], răsună salve de puşti, însoţite de dangătul clopotelor, şi oamenii se îmbrăţişează pe străzi [...]. Dacă şi voi, fraţilor, sînteţi adevăraţi patrioţi, urmaţi-ne exemplul la Panaghiurişte".

Cu o ceată de călăreţi, Benkovski a cutreierat satele de la vest de rîul Mariţa, iar Volov pe cele de la est, chemîndu-le la luptă. În aceste condiţii, Ahmed aga a renunţat la expediţia sa armată. După numai cîteva zile, Panaghiurişte şi zeci de alte localităţi au fost eliberate, răscoala extinzîndu-se aproape în toată regiunea. Dar linia ferată nefiind scoasă imediat din funcţiune, aşa cum se plănuise la Giurgiu, turcii au putut transporta o armată numeroasă, înzestrată cu artilerie. Luptele cele mai grele s-au dat la Peruştiţa, unde femeile şi copiii au luptat cot la cot cu bărbaţii. Înconjuraţi din toate părţile, răsculaţii s-au retras în biserica oraşului. Cînd cei din urmă apărători, vreo 40 la număr, au văzut că se termină muniţia, şi-au ucis ei înşişi soţiile şi copiii, după care s-au sinucis pentru a nu cădea vii în mîinile duşmanului. Panaghiurişte a căzut la 30 aprilie, Benkovski a fost ucis în luptele din munţi, iar Kableşkov şi-a pus capăt zilelor în închisoare.

Ajutor frăţesc şi caldă solidaritate

În celelalte regiuni, răscoala a avut proporţii mai reduse. La 16 mai, în ajutorul celor din Sliven, a trecut Dunărea, venind din România, gruparea lui Taniu Stoianov, care a fost însă nimicită înainte de a ajunge la destinaţie. Tot de la noi din ţară a plecat şi ceata lui Botev. Sub presiunea demersurilor otomane, Mihail Kogălniceanu a dat asigurări Porţii că în porturile româneşti de la Dunăre nu existau grupuri de revoluţionari bulgari. De fapt, autorităţile româneşti au închis ochii la Giurgiu şi în toate celelalte puncte de trecere, renunţînd să controleze bagajele aşa-zişilor „grădinari" ce mergeau, chipurile, în Serbia, ba mai mult, atrăgîndu-le chiar atenţia să nu se dea de gol. Ivan Vazov, care se afla la Bucureşti, a scris în memoriile sale că mulţi luptători se temeau ca nu cumva autorităţile româneşti să afle de îmbarcarea lor şi să-i împiedice: „Dar ele [autorităţile] ştiau totul mai bine ca oricine. Ordine secrete fuseseră trimise prefecţilor ca să se prefacă a nu vedea nimica". Şi nu numai Vazov simţea că românii simpatizau cu răsculaţii.

Deşi răscoala, care avea obiective burghezo-democratice, n-a durat decît o lună, fiind sîngeros înăbuşită, ea reprezintă o culme în mişcarea revoluţionară din Bulgaria şi a adus problema acestui popor pe ordinea de zi a diplomaţiei europene, contribuind în mare măsură la precipitarea războiului din 1877-1878.

În România, răscoala a avut un deosebit răsunet. Reflectînd opinia publică, întreaga presă a luat apărarea poporului bulgar, de la ziarele bucureştene **Pressa, Timpul, Le Journal de Bucarest, Monitorul oficial** ori **Românul, Telegraful, Alegătorul liber** ş.a. pînă la cele provinciale ca **Imparţialul,** de la Turnu Măgurele şi, în sfîrşit, la cele ale românilor din Transilvania, ca **Albina, Telegraful român, Gazeta de Transilvania.**

Aşa se explică de ce **Apelul din partea luptătorilor bulgari din Balcani,** publicat în ziarul **Timpul** din 26 iunie, după înăbuşirea răscoalei, scria adresîndu-se românilor: „De voi ne-au legat totdeauna simpatiile cele mai vii şi niciodată ele n-au fost tulburate de vreo neînţelegere. De la voi, ca de la nişte vecini buni, aşteptăm un ajutor eficace şi frăţesc".

Solidaritatea poporului român cu vecinii de la sud de Dunăre s-a oglindit şi în circulara pe care Mihail Kogălniceanu, ministru de Externe, a trimis-o, la 20 iulie, agenţilor noştri diplomatici din străinătate, prin care le cerea să intervină, pe lîngă guvernele din ţările respective, în favoarea cauzei poporului bulgar.

1241: marea invazie tătară

VOIEVODATELE ROMÂNE ÎȘI AFIRMĂ INDEPENDENȚA

MANOLE NEAGOE

Pentru Europa Centrală și Apuseană, începutul secolului XIII s-a caracterizat printr-o veritabilă „explozie" demografică, prin creșterea producției agricole și introducerea unor noi culturi, ca și prin dezvoltarea schimbului de mărfuri și apariția unui important număr de orașe.

Perioada de instabilitate generată de asaltul popoarelor migratoare — care, din sec. IV, odată cu venirea primului val de goți, dezorganizase viața economică și socială a continentului nostru — lua în bună parte sfîrșit. După incursiunile vikingilor și maghiarilor (ultimele mari migrații ale primului mileniu al erei noastre) urmase o perioadă de refacere și de afirmare a societății feudale. Două secole de liniște fuseseră suficiente ca apusul Europei să redevină o mare forță economică și politică, capabilă nu numai să ajungă la o stabilitate internă, dar și în stare să treacă de la defensiva, care dura de aproape 800 ani, la ofensivă. Primele cruciade au fost tocmai un rezultat al acestei schimbări survenite în sînul societății feudale occidentale și nu este lipsit de semnificație faptul că printre teritoriile asupra cărora Apusul și-a impus dominația s-a aflat și Bizanțul (cel odinioară atît de puternic), cucerit în 1204 de cavalerii celei de-a patra cruciade.

Iureșul celor 20 000 călăreți

În acest timp, în răsăritul continentului un nou val de popoare turcice — pecenegii, uzii și cumanii — s-au revărsat peste stepele nord-pontice și în cîmpia din sudul Moldovei și estul Munteniei. La începutul sec. XIII, cumanii din vest, deci cei ajunși pe teritoriul patriei noastre — alcătuind așa-numita Cumanie Neagră, pentru a o deosebi de Cumania Albă sau Mare, întinsă între Ural și Nipru — au început să se sedentarizeze, abandonînd viața nomadă, iar unii dintre ei au intrat în rîndul păturii stăpînitoare autohtone și au adoptat creștinismul.

Pentru aducerea acestor cumani sub dominația sa, regele Andrei II al Ungariei i-a instalat, în 1211, pe cavalerii teutoni în Țara Bîrsei; la acea dată — după două secole de lupte dîrze cu formațiunile politice românești de aici — regalitatea maghiară cucerise aproape în întregime Transilvania. Curînd, cavalerii teutoni au trecut Carpații, forțînd o parte a cumanilor să intre sub ascultarea lui Andrei II și să primească legea catolică, și creîndu-le astfel perspectiva împămîntenirii (sub suzeranitate ma-

ghiară) în cîmpia din sudul Moldovei și estul Munteniei. Măsura viza însă numai o mică parte a cumanilor, căci cei mai mulți dintre ei locuiau în Cumania Mare, care-și avea centrul aproximativ pe cursul mijlociu al fluviului Volga și rămîneau străini de aceste prefaceri. La sud de Dunăre, în pragul sec. XIII, se înjghebase o altă formațiune politică cunoscută sub numele de regatul româno-bulgar al Asăneștilor[1].

Aceste alcătuiri politice ce începuseră să se structureze în răsăritul european, deci și în spațiul locuit de români, n-au durat însă mult. Pe neașteptate, Asia a revărsat asupra Europei un nou val de năvălitori, o forță irezistibilă, despre a cărei existență europenii nu avuseseră pînă atunci nici cea mai vagă idee. Este vorba de mongoli, cunoscuți în literatura istorică europeană mai ales sub numele de tătari.

După 1206, an care poate fi considerat începutul statului feudal mongol, Genghis-han[2], a pornit în marea sa campanie de cucerire a lumii. Între 1211-1215, el a supus o parte a Chinei, apoi și-a pornit hoardele spre apus. Rînd pe rînd, sub loviturile sale au căzut Imperiul karakitailor, făurit în Turchestan, orașele dintre Sîr Daria și Amu Daria, precum și marile centre urbane din Persia — unele numărînd peste un milion de suflete. În urmărirea unuia din adversarii săi (șahul Mohamed din Horezm), retras înspre malurile Caspicei, Genghis-han a trimis un corp de 20 000 călăreți sub comanda lui Subotai și a lui Djebe.

Expediția celor două căpetenii a durat aproape doi ani, din 1221 pînă în 1223. După ce au străbătut toată Persia, ajungînd pînă nu departe de Bagdad, Djebe și Subotai au reușit să captureze tezaurul și familia lui Mohamed și, odată ajunși pe malurile Caspicei, au cerut lui Genghis-han îngăduința să treacă la nord de Caucaz. În toamna anului 1221, ei au înfrînt oastea regelui Gruziei, iar în primăvara anului următor, trecînd Munții Caucaz, mongolii i-au învins pe alani și pe cerchezi, ajungînd astfel în vecinătatea cnezatelor rusești.

Direct amenințați, principii ruși, în frunte cu marele cneaz al Kievului, s-au unit cu cumanii și au încercat să bareze înaintarea mongolilor pe Nipru. Djebe și Subotai s-au retras. Crezînd că inamicul se teme, rușii și cumanii au pornit pe urmele lui. După un drum obositor de nouă zile, timp în care armata aliată începuse să sufere de lipsa alimentelor, în momentul traversării rîului Kalka, în ziua de 16 iunie 1223, mongolii au atacat prin surprindere, au rupt armata cumano-rusă în două și au obținut o strălucită victorie. Revenind în Asia pe la nordul Caspicei, mongolii au atacat Bulgaria Mare la confluența dintre Volga și Kama, după care Subotai (Djebe murise, între timp, pe drum) s-a reîntors în tabăra marelui han cu o pradă imensă, precum și cu importante date privind natura locurilor pe care le parcursese oastea mongolă.

Cavalcada fantastică

Întîrziată de moartea lui Genghis-han și de pregătirile pe care a trebuit să le facă noul mare han, Ogodai, campania spre apus a reînceput în 1235. Comanda armatei a fost încredințată lui Batu, nepotul lui Genghis-han, însoțit și sfătuit de Subotai.

Prima țintă a tătarilor de sub comanda lui Batu a fost statul bulgarilor de pe Volga, pe care l-au supus în 1236. În anul următor, a început cucerirea sistematică a cnezatelor rusești, operație care a durat trei ani (1237-1240) și s-a încheiat odată cu ocuparea cnezatului Haliciului.

Pregătirile tătarilor pentru noua etapă a campaniei au fost deosebit de minuțioase. Încă înainte de a încheia cucerirea ultimelor cnezate rusești, ei au trimis iscoade în Ungaria, Cumania și Polonia pentru a culege date asupra drumurilor și forței mili-

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 10/1969.
[2] Vezi **Magazin istoric**, nr. 1/1976.

1241. Călăreți tătari în luptă

tare a viitorilor adversari, dintre care cel mai puternic era regatul maghiar. Obiectivul central era deci cucerirea Ungariei și pentru a o izola, tătarii au luat măsuri ca forțele militare ale vecinilor să fie imobilizate. În acest sens, Subotai și Batu au hotărît ca o mare grupare, sub comanda lui Baidar (alcătuind aripa dreaptă a oștirii) să atace Polonia și Boemia, urmînd să ajungă dinspre apus pe pămîntul Ungariei, pentru a face joncțiunea cu corpul principal al oastei tătare. O altă grupare (aripa stîngă) avea ca sarcină să neutralizeze Cumania și statul româno-bulgar al Asăneștilor; apoi, urmînd cursul Dunării, să pătrundă pe teritoriul Ungariei venind dinspre sud. În sfîrșit, gruparea principală a tătarilor, sub comanda lui Batu și Subotai, avea drept scop atacarea frontală a Ungariei.

Aripa dreaptă a intrat prima în acțiune. Baidar a cucerit Lvovul și Sandomirul, la 18 martie 1241 l-a învins pe Boleslav, regele Poloniei, ajungînd apoi sub zidurile Cracoviei și de aici pe Oder. În continuare, el l-a înfrînt pe Henric, ducele Sileziei și al Poznaniei, în apropiere de Liegnitz; Silezia a fost devastată vreme de trei săptămîni, în timp ce o formație specială prăda Brandenburgul și Saxonia. Reunindu-și apoi toate forțele, Baidar a pătruns în Boemia, pe care a pustiit-o cumplit, apoi și-a adus oastea în Ungaria, pentru a face joncțiunea cu Batu.

Aripa stîngă, de sub comanda lui Budjek, a pătruns în Muntenia și, pe la Porțile de Fier, a ajuns în cîmpia Tisei și a Dunării.

Grosul oastei tătare a atacat pe trei direcții. Un corp a trecut prin Cîmpulung—Vatra Dornei și a cucerit Rodna, Bistrița, Dejul, Clujul, Oradea. Alt corp a atacat mai la sud, învingînd pe românii și pe cumanii din sudul Moldovei și, trecînd munții prin pasul Oituzului, a devastat sudul Transilvaniei. În sfîrșit, într-unul dintre cele mai rapide marșuri pe care le-a cunoscut istoria militară a evului mediu, cel de-al treilea corp al armatei principale, condus de Batu și Subotai, a ajuns în apropierea capitalei ungare, unde regele Bela IV își concentrase oastea. Conform tacticii lor tradiționale, tătarii nu au acceptat confruntarea cu un adversar bine instalat pe poziții. Cei doi generali s-au retras spre nord, evitînd orice angajare serioasă și mulțumindu-se cu pustiirea ținuturilor din jur. Abia după ce și-au regrupat toate forțele, Batu și Subotai s-au hotărît să-l atace pe regele Bela, a cărui oaste se repliase, la 10 aprilie, dincolo de rîul Sajo. Punînd între el și tătari cursul de apă, regele se credea în siguranță. A doua zi însă în zori, oastea maghiară era încercuită complet. În timpul nopții, Subotai trecuse rîul cu un mare corp de oaste și căzuse în spatele dușmanului. Lupta s-a încheiat cu un mare dezastru pentru unguri, regele însuși fiind nevoit să se refugieze în cele din urmă în insulele Adriaticei.

După cucerirea Ungariei, armata tătară proiecta o nouă campanie, care să o ducă pînă la Atlantic. Moartea lui Ogodai (decembrie 1241) a pus însă capăt acestor planuri. Tătarii s-au retras în Asia, la Karakorum, capitala marelui stat mongol, întrucît Batu și Subotai nu puteau lipsi de la adunarea care avea să aleagă un nou mare han. Ei au lăsat însă în stepele din nordul Mării Negre și Mării Caspice efective care vor întemeia mai tîrziu Hoarda de Aur, stat feudal tătar, cu reședința la Sarai-Batu. Sub controlul acestuia se aflau teritorii cuprinse între Munții Balcani și Carpați și stepele de dincolo de Volga.

Mărturiile cronicilor

Marea invazie din 1241 a stîrnit un interes deosebit în rîndul cercetătorilor noștri, datorită atît informațiilor pe care le furnizează izvoarele scrise din această vreme asupra societății românești, cît și consecințelor pe care invazia tătară le-a avut asupra evoluției acesteia.

În relatările despre expediție apar, nu o dată, nume de conducători sau de locuri legate de trecutul nostru. Astfel într-o cronică datorată persanului Fadl Allah Rașid ed-Din se vorbește despre lupta dintre Ordu și Bezerenban: „Ordu [...] trecînd prin țara Ilaut a întîlnit pe Bezerenban și l-a bătut". Să fie oare *Bezerenban* un Basarab sau un ban de Severin? Să fie oare *Ilaut* tot una cu Litua, acea țară Lytua din Oltenia peste care domnea, la numai șase ani după invazie, voievodul Litovoi? Izvoarele sînt confuze, iar localizările nu se pot face cu exactitate. O explicație mai judicioasă ar fi că Bezerenban era conducătorul unei țări care cuprindea o parte din Oltenia și Banat și pe care cronicarul persan o numea Ilaut.

Același Rașid ed-Din, referindu-se la drumul urmat de Budjek, ne relatează că acesta „trece munții țării Sassanilor [identificați cu sașii din Transilvania] ca să intre în Kara-Ullag, înfruntă popoarele karaulaghilor, trece munții și intră în țara lui Mislau, unde bate pe dușmanul care-l așteaptă". Sub denumirea de *karaulaghi* au fost identificați românii, menționați în izvoarele orientale ale epocii cu numele de caravlahi, iar *Mislau* (Misslav) se crede că a fost Seneslau.

Din pasajele prezentate mai sus rezultă o constatare de cel mai mare interes pentru istoria noastră și anume că *în 1241, românii aveau deja constituite mai multe formațiuni politice*. Aceste formațiuni se aflaseră pînă la 1241 sub o anume influență cumană sau maghiară. Invazia tătarilor a determinat o schimbare a raporturilor de forțe din această zonă.

Astfel, regatul Cumaniei Negre, dependent politic și religios de Ungaria a fost desființat, iar desele incursiuni din anii următori ale tătarilor, care, prin pasurile din Carpații Orientali sau pe la Severin și Porțile de Fier, au ajuns nu o dată pînă în centrul Ungariei, i-au determinat pe regii maghiari să adopte, vreme îndelungată o atitudine defensivă. Teritoriile extracarpatice au intrat sub do-

(Continuare în p. 42)

Un vultur s-a smuls din colivie

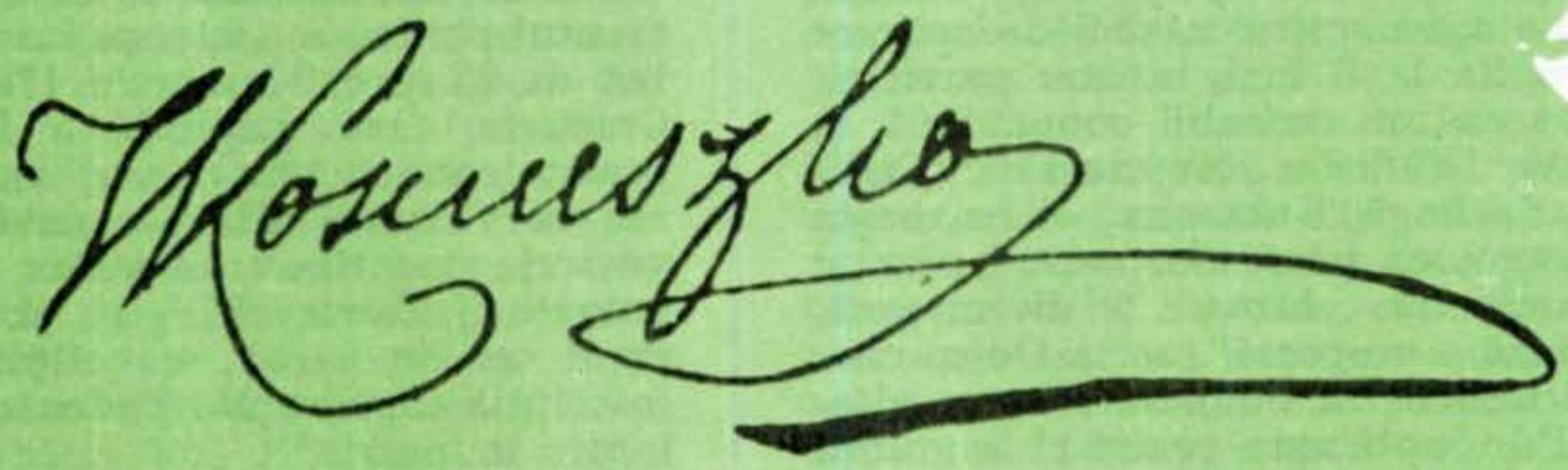

Dr. MILICĂ MOLDOVEANU

**Mulţi oameni de seamă a dat pămîntul polonez.
Tadeusz Kościuszko —
luptător neînfricat pentru apărarea integrităţii teritoriale
a patriei sale, om drept, dezinteresat şi modest —
a fost unul dintre cei mai populari.
Leonard Chodzko, autorul unei ample lucrări
despre lupta poporului polonez pentru eliberarea naţională,
apărută la Paris curînd după moartea lui Kościuszko, consideră că prestigiul
acestui luptător pentru libertate a izvorît în primul rînd din faptul
că în acţiunea sa a ştiut să se bizuie
pe popor, pe care l-a iubit şi respectat.**

Absolvent al Şcolii Militare din Varşovia, Andrzej Tadeusz Bonawentura Kościuszko (1746-1817) se afla la Paris, pentru a-şi perfecţiona cunoştinţele de specialitate, cînd în patria sa au început evenimente ce anunţau o soartă tragică Poloniei: pierderea independenţei de stat. În 1772, în virtutea Triplei Înţelegeri dintre Rusia, Prusia şi Austria, aceste state au ocupat aproape o treime din teritoriul polonez, reuşind, cu ajutorul unui grup de trădători, să impună Seimului recunoaşterea acestei samavolnicii.

Întors la începutul anului 1774 în ţara ciuntită, Kościuszko nu izbuteşte să-şi găsească un loc în armată, în ciuda impecabilei sale pregătiri militare: excelent inginer de fortificaţii, bun artilerist, cunoscător perfect al infanteriei. După scurt timp, aflat într-o situaţie materială precară, părăseşte din nou Polonia, întorcîndu-se în 1776 la Paris, unde trăieşte în atmosfera în care americanii au început lupta pentru eliberarea ţării lor de sub dependenţa colonială. În acelaşi an îl găsim de cealaltă parte a oceanului, la Philadelphia. Acolo, timp de opt ani, acest „cel mai curat fiu al libertăţii", cum avea să scrie despre el viitorul preşedinte al S.U.A., Thomas Jefferson, îşi pune întreaga pricepere în serviciul luptei pentru independenţa poporului american. Din primăvara anului 1777 lucrează, ca inginer, sub comanda generalului american Horatio Gates, făcîndu-se remarcat prin lucrările de fortificare de la West Point şi aducîndu-şi astfel contribuţia la victoriile de lîngă Saratoga şi West Point, ca şi la cele din Virginia şi din cele două Caroline[1]. Dă dovadă de pricepere şi totodată de multă modestie, fapt remarcat şi de generalul Nathaniel Greene, care spunea că „niciodată nu a formulat revendicări pentru sine, dar niciodată nu a scăpat prilejul de a evidenţia şi preamări meritele altora". În 1783 Kościuszko primeşte din partea Congresului american, „în semn de recunoaştere a îndelungatelor, credincioaselor şi foarte preţioaselor servicii", gradul de general de brigadă. O dovadă de mare preţuire a meritelor sale este şi faptul că s-a aflat printre cei trei străini decoraţi cu „Ordinul Cincinnat".

Şederea în Statele Unite ale Americii îi consolidează convingerile republicane şi democratice, cît şi credinţa că poporul care aspiră şi luptă pentru independenţă o poate obţine, mai devreme sau mai tîrziu.

Kościuszko revine în patrie în 1784; peste cîţiva ani, ţara îl cheamă în serviciul militar, în cadrul căruia, cu grad de general-maior, contribuie la reorganizarea armatei.

Dar în 1792, armatele Ecaterinei II intră din nou pe teritoriul Poloniei. Cu un an înainte fusese votată o nouă lege de reorganizare a statului polonez, denumită Constituţia de la 3 mai 1791; consolidînd puterea de stat şi regală, limitînd atotputernicia magnaţilor şi

[1] Vezi **Magazin istoric**, nr. 6/1976.

lărgind, în acelaşi timp, drepturile cetăţeneşti ale orăşenilor, acest act fundamental a constituit un prim pas spre transformarea Poloniei într-o monarhie burgheză constituţională. Magnaţii trădători, adunaţi în localitatea Targowice (de unde şi numele lor de targoviţeni) refuză să accepte noile reforme şi cheamă în ajutor armatele străine, care încearcă să supună Seimul şi pe rege voinţei ţariste. Începe aşa-numitul război de apărare a Constituţiei de la 3 mai, la care participă remarcîndu-se ca un veritabil comandant, şi generalul-maior Tadeusz Kościuszko. Cîştigînd bătălia de lîngă Dubienka, el cucereşte nu numai dragostea propriilor oşteni, dar şi respectul inamicului. „Armata îl divinizează, ruşii îl apreciază şi respectă", scria Descorche, ambasadorul francez în Polonia. Pentru vitejia pe cîmpul de luptă este avansat la gradul de general-locotenent şi decorat cu ordinul „Virtuti Militari". La 26 august 1792, Adunarea Naţională Franceză îi acordă înaltul titlu de „cetăţean al Franţei".

Regele Poloniei trece însă de partea targoviţenilor şi Kościuszko, în semn de protest, îşi dă demisia din armată. Împreună cu alţi patrioţi, el este din nou nevoit să părăsească ţara, stabilindu-se la Leipzig, în electoratul Saxonia, unde intră în legătură cu reprezentanţi ai emigraţiei patriotice poloneze. Întreaga ţară priveşte cu încredere spre el.

Stindardul cu inscripţia „Speranţă"

În acest timp Polonia trăieşte o nouă tragedie. În urma înţelegerii dintre Rusia şi Prusia, este săvîrşită, în 1793, a doua împărţire a ţării. Forţele patriotice din ţară şi din emigraţie hotărăsc pregătirea declanşării luptei de eliberare. Drept conducător al viitoarei insurecţii este desemnat Tadeusz Kościuszko. Acceptînd, acesta înţelege că victoria în lupta de eliberare poate fi asigurată numai de o largă bază socială, de transformarea acestei lupte într-o insurecţie general - naţională. El declară de la bun început: „Nu mă voi bate numai pentru şleahtă[1]. Doresc libertatea întregii naţiuni şi numai pentru ea îmi voi risca viaţa".

Cînd un general polonez, Antoni Madalinski, refuză ordinul noilor stăpînitori de a dizolva unitatea pe care o comanda, ba mai mult, în fruntea a 700 cavalerişti se îndreaptă spre Cracovia, Kościuszko socoate că a venit momentul pentru a declanşa insurecţia. În noaptea de 23 spre 24 martie 1794, el soseşte la Cracovia, fosta capitală a Poloniei, spre a prelua conducerea operaţiilor militare. „Părea că Vulturul alb[2] s-a smuls din colivie — va scrie mai tîrziu un străin citat de autorul polonez J. Zawieyski — şi, zburînd pe înnouratul cer de iarnă, a înălţat stindardul cu inscripţia «Speranţă»: Tadeusz Kościuszko s-a întors în patrie".

În dimineaţa zilei de 24 martie, înaintea semnării, la Primăria din Cracovia, a Actului insurecţiei, Kościuszko primeşte jurămîntul ofiţerilor şi al armatei. Cîteva ore mai tîrziu, declanşarea insurecţiei este anunţată oficial, în marea piaţă din Cracovia, în faţa locuitorilor şi a oficialităţilor orăşeneşti. Tot aici, Tadeusz Kościuszko, şef suprem al forţei armate naţionale, depune jurămîntul intrat în istorie ca program al insurecţiei poloneze: „Eu, Tadeusz Kościuszko, jur înaintea lui Dumnezeu, a întregului popor polonez, că puterea ce mi-a fost încredinţată n-o voi întrebuinţa întru oprimarea personală a nimănui, ci o voi folosi numai pentru apărarea integrităţii graniţelor, dobîndirea autocraţiei poporului şi consolidarea libertăţii universale". Kościuszko se consideră deci reprezentant al întregii naţiuni şi se ridică să lupte, în interesul tuturor cetăţenilor, pentru „libertate, integritate şi independenţă". În proclamaţiile pe care le lansează în aceeaşi zi, el cheamă la unire, la neprecupeţirea eforturilor şi a sacrificiilor pentru cauza libertăţii şi independenţei ţării. „Să fim un trup cu cetăţenii, să ne unim cît mai strîns, să ne alăturăm inimile şi braţele [...]. Vă iau cu mine, iubiţi camarazi de arme sub lozinca: Moarte sau victorie! Mă încred în voi şi în acest popor care a hotărît mai degrabă să piară decît să mai geamă în ruşinoasa robie", se spune în proclamaţia către armată. „Primul pas spre sfărîmarea robiei este să ai curajul să fii liber; primul pas spre victorie este să-ţi cunoşti propria forţă", se spune în proclamaţia către cetăţeni.

În direcţia Cracoviei se îndreaptă, însă, coloanele armatelor ţariste, alarmate de marşul brigăzii generalului Madalinski, căreia i se alătură unităţile poloneze staţionate în împrejurimile Cracoviei.

Kościuszko dispune de o armată regulată de 5 000 oameni, completată cu 2 000 ţărani din satele din zona cracoviană, mobilizaţi în grabă, neinstruiţi, înarmaţi cu coase (de aici şi numele de cosinieri) şi cu suliţe. Vrînd să lărgească aria insurecţiei, el părăseşte, împreună cu armata, împrejurimile Cracoviei cu

---

[1] În Polonia medievală, denumire sub care era cunoscută nobilimea mică şi mijlocie.

[2] Vulturul alb figura pe stema Poloniei.

Tadeusz Kościuszko — gravură de epocă

intenţia de a ajunge la Varşovia pentru a o elibera. Armatele ţariste, comandate de generalul Tormasov, încearcă să-i închidă accesul spre Capitală. În ziua de 4 aprilie 1794, nu departe de satul Raclawice are loc prima bătălie, al cărei rezultat este esenţial pentru desfăşurarea insurecţiei. Folosindu-se de o situaţie prielnică, Kościuszko atacă şi înfrînge centrul poziţiilor inamice, la asalt luînd parte şi un detaşament de cosinieri, compus din 320 voluntari. Ei au apărut prin surprindere, dintr-o vale în care erau feriţi de tirul tunurilor. Un al doilea atac al aceleiaşi formaţii de ţărani nimiceşte rezistenţa unităţilor ţariste din aripa dreaptă, asigurînd succesul deplin al polonezilor. Se spune că imediat după luptă, mulţumind curajoşilor şi dîrjilor cosinieri pentru bărbăţia lor, Kościuszko a îmbrăcat sumanul celui mai brav dintre ei, Wojciech Bartos, cel care a ajuns primul la bateriile inamice şi a stins cu şapca fitilul tunurilor. Kościuszko îl numeşte stegar (locotenent) al Regimentului de grenadieri cracovieni, creat din ţărani recruţi. Această formaţie va parcurge întregul traseu de luptă al insurecţiei, confirmîndu-şi vitejia lîngă Szczekocin, în timpul apărării Varşoviei şi lîngă Maciejowice.

„Niciodată nu voi înceta a deplînge soarta patriei mele“

Bătălia de la Raclawice nu reuşeşte să deblocheze drumul spre Varşovia, dar din punct de vedere moral-politic însemnătatea acestei bătălii este imensă. Vestea despre prima victorie a polonezilor se răspîndeşte cu repeziciune în întreaga ţară, trezind încrederea în reuşita acţiunii. Sub imboldul acestei izbînzi, populaţia varşoviană se ridică la luptă şi, în decurs de două săptămîni, eliberează Capitala, garnizoana ţaristă fiind obligată să părăsească oraşul. Tot în aprilie izbucneşte insurecţia de la Vilno, şi ea victorioasă. Conducătorul varşovienilor răsculaţi este cizmarul Jan Kaliński, cel al insurecţiei vilniene, poetul şi iacobinul polonez Jacob Jasiński.

În luna următoare (7 mai 1794), în tabăra sa de la Poloniec, Kościuszko promulgă Universalul, hotărîre în care se afirmă că „persoana oricărui ţăran este liberă“. Acordînd libertate personală şerbilor, Universalul nu desfiinţează claca, scutindu-i de ea doar pe ţăranii care s-au alăturat insurecţiei şi luptă în armata republicii. Hotărîrea de la Poloniec rămîne deci la jumătatea drumului: reduce obligaţiile ţăranilor, dar nu desfiinţează iobăgia.

Curînd după Raclawice, Varşovia şi Vilno, încep insuccesele militare. În bătălia îndîrjită de lîngă Szczekocin, insurgenţii sînt înfrînţi de forţele unite ruso-prusiene. De trei ori Kościuszko aruncă în luptă pe bravii săi cosinieri, dar trupele inamice le sînt net superioare numeric şi, în plus, dispun de o puternică artilerie. După înfrîngerea de la Szczekocin, Kościuszko se retrage în direcţia Varşoviei. Prevăzînd asedierea Capitalei de către forţele inamice, dă dispoziţii pentru fortificarea oraşului. Luptele pentru Varşovia, purtate între cei 25 000 apărători polonezi, dotaţi cu 140 tunuri, şi armatele ruso-prusiene, cu un efectiv de 40 000 soldaţi, sprijiniţi de 250 tunuri, durează de la începutul lunii iulie pînă în septembrie 1794. Nenumăratele atacuri ruso-prusiene sînt respinse.

Între timp apare însă un nou pericol. Armatele generalului Suvorov, care vin din Ucraina, ameninţă să facă joncţiunea cu armatele unui alt general ţarist, Fersen, care, părăsind Varşovia, se îndreaptă spre sud. Kościuszko se hotărăşte să-i taie calea lui Fersen. În dimineaţa zilei de 10 octombrie, lîngă Maciejowice se dă una din cele mai dramatice bătălii din timpul eroicei insurecţii a poporului polonez. În ultima ei fază, Kościuszko încearcă să-şi adune detaşamentele de cavalerie împrăştiate, dar este prins din urmă de cavaleria inamică. Încercînd să se retragă, calul lui cade la trecerea unui şanţ, prinzînd sub el pe călăreţ. Rănit, comandantul polonez este făcut prizonier, trimis la Petersburg şi închis în fortăreaţa Petropavlovsk.

La cinci săptămîni după luarea în captivitate a lui Kościuszko, insurecţia este înăbu-

Raclawice — primul atac şi prima victorie a cosinierilor

șită. Polonia avea să fie împărțită pentru a treia oară (în 1795) și desființată ca stat pentru o perioadă de peste 120 ani de către cele trei puteri vecine: Rusia, Prusia și Austria.

După moartea Ecaterinei II, țarul Pavel I îi redă libertatea lui Kościuszko. În timpul întrevederii pe care cu această ocazie o are cu țarul, în noiembrie 1796, eroul polonez îi spune: „Niciodată nu mi-am deplîns propria-mi soartă, dar niciodată nu voi înceta a deplînge soarta patriei mele".

Nedorind să se întoarcă în țara-i privată de libertate, Kościuszko pleacă în Statele Unite, pentru a căror independență luptase cu ani în urmă. Drumul lui trece prin Finlanda, Suedia, Danemarca și Anglia. Pretutindeni este întîmpinat cu o mare simpatie, ca un erou al insurecției poloneze. Ajunge apoi la Philadelphia, unde mulțimea îl primește cu aclamații și urale. Dar nu rămîne în America decît un an. Auzind că în Italia au fost create, nu demult, legiuni poloneze comandate de generalul Jan Henryk Dabrowski, hotărăște să se întoarcă în Europa pentru a fi mai aproape de evenimentele legate de viitorul Poloniei. Înainte de a părăsi pentru totdeauna continentul american, donează întreaga sumă ce-i revenea ca fost general, din partea guvernului Statelor Unite, pentru a reda libertatea și a îmbunătăți condițiile de viață a unui număr de negri care lucrau pe pămînturile marilor plantatori.

Drumul luptei și al vieții lui Tadeusz Kościuszko se sfîrșește însă brusc. La 15 octombrie 1817, după o scurtă boală, cel care a fost numit omul-stindard, moare în orășelul Soleure (Solothurn), din Elveția. Ideile și faptele sale au rămas vii în memoria poporului polonez. În secolul nostru, în anii celui de-al doilea război mondial, cînd întreaga omenire lupta pentru înlăturarea tiraniei, el a fost pentru polonezi un simbol al noilor vremuri care soseau, al legăturii indestructibile dintre libertatea națională și libertatea socială[1].

MICROFIȘIER BIBLIOGRAFIC

Historia Polski (Istoria Poloniei), vol II, Warszawa, 1958.
Zarys dziejów wojskowości polskiej do roku 1864 (Schiță a istoriei militare poloneze pînă în anul 1864), Warszawa, 1966.
Jan Stanislaw Kopczewski, **Tadeusz Kościuszko**, Warszawa, 1972.
A. Gieysztor, St. Kienewicz, E. Rostworowski, H. Wereszycki, **Histoire de Pologne** (Istoria Poloniei), Warszawa, 1971.
Jan St. Kopczewski, **Wódz Kósynierów Tadeusz Kościuszko** (Comandantul cosinierilor Tadeusz Kościuszko), Warszawa, 1974.
J. Zawieyski, **Pomiedzy plewa i manna** (Între pleavă și mană), Warszawa, 1971.

[1] În timpul luptei antihitleriste, numele lui Kościuszko l-au purtat numeroase detașamente poloneze de partizani și unități ale forțelor armate regulate, care au acționat împotriva Germaniei hitleriste; l-au purtat Divizionul 303 de vînătoare polonez, care s-a remarcat pe Frontul de apus și Divizia 1 poloneză, creată în mai 1943, de Uniunea Patrioților Polonezi pe teritoriul U.R.S.S.; l-au purtat unități de partizani ale batalioanelor țărănești, pe al căror drapel a fost înscrisă deviza cosinierilor: „Hrănesc și apără", și numeroase detașamente de partizani din cadrul gărzii populare și armatei populare. A fost un omagiu adus de popor, dragostei de patrie, devotamentului în lupta pentru independență, progres și libertate, care l-au caracterizat pe Tadeusz Kościuszko.

1241. VOIEVODATELE ROMÂNE ÎȘI AFIRMĂ INDEPENDENȚA

(Urmare din p. 38)

minația cu caracter nominal a tătarilor; în Transilvania, voievodatul — instituție tradițională — și-a întărit puterea, iar autoritatea regilor de la Buda a fost cu greu reinstaurată. Dominația tătară nu a întrerupt ritmul de dezvoltare socială și economică a formațiunilor politice românești. De altfel, autoritatea tătarilor a îmbrăcat mai mult un aspect economic, de plată a tributului, localnicii păstrîndu-și autonomia care le-a permis, ulterior, o dezvoltare a organizării existente.

O dovadă elocventă în acest sens o avem șase ani mai tîrziu, în 1247, prin *Diploma* acordată de regele maghiar cavalerilor ioaniți[1], în care este atestată existența, pe teritoriul Munteniei și Olteniei, a mai multor cnezate și voievodate (voievodatul lui Litovoi cuprindea și Țara Hațegului, iar acel al lui Seneslau se întindea și la nord de Munții Făgăraș[2]). Izvoare contemporane, precum relatările din 1247 ale solului papal Giovanni da Pian del Carpine sau cronica lui Thomas Tuscus din 1276-1277 confirmă la rîndul lor existența unor formațiuni politice românești și la est de Carpați. Aceste alcătuiri politice au constituit nucleele celor două state feudale independente, Țara Românească și Moldova. Dezvoltarea social-economică a fost, desigur, elementul primordial care a determinat apariția statelor feudale românești. Pentru a înțelege în toată complexitatea sa acest fenomen, trebuie însă subliniat că noua situație politică, creată în urma ciocnirii violente între cele două forțe — tătarii și regalitatea maghiară — a favorizat crearea și afirmarea independentă a statelor feudale românești. De altfel, procesul de creare și consolidare a acestor state a căpătat în ultimă instanță aspectul unei lupte a românilor pentru a se sustrage de sub dominația uneia sau alteia dintre marile puteri vecine lor în vremea de atunci. Basarab Întemeietorul s-a aliat întîi cu Ungaria (în 1323) pentru înlăturarea ultimelor forme de dominație tătară și apoi, la Posada, a îndepărtat suzeranitatea maghiară. La fel, în Moldova, Dragoș a pus capăt dominației tătare, iar Bogdan, celei ungurești. Țările feudale românești au intrat astfel pe scena istoriei, purtînd identități de sine stătătoare.

[1] Vezi *Magazin istoric*, nr. 4/1976.
[2] Vezi *Magazin istoric*, nr. 10/1976.

MOHENJO-DARO

Vestigiile unei civilizații străvechi

MARCEL BRION
membru al Academiei Franceze

Bazinul Indului. Pînă nu demult, istoria a ignorat faptul că în aceste ținuturi, astăzi pustii și expuse revărsării fluviului, s-au înălțat cîndva orașe poate la fel de puternice și înfloritoare ca Ninive și Babilon.

Grație hazardului, arheologul indian R. D. Banerji a descoperit una din cele mai importante capitale ale antichității: Mohenjo-Daro, „orașul morților".

Adîncit în studierea unui **stupa** budist (construcție circulară după modelul mormîntului lui Buda), Banerji a constat că tumulul[1] pe care lucra era alcătuit din cărămizi. Părăsind stupa, el a început să examineze mai atent movila. Și-a amintit apoi de o descoperire făcută în urmă cu cîțiva ani, într-un alt punct al Văii Indului, cu 800 km mai spre nord, pe malul rîului Ravi, un afluent al fluviului. În zona aceea un grup de ingineri începuseră să construiască o cale ferată. Pentru lucrările auxiliare ei folosiseră din plin o mulțime de cărămizi aflate în partea locului. Într-o zi însă unuia din ei i-a venit ideea că, întrucît cărămizile nu sînt un produs natural, ci o creație a mîinilor omului, s-ar putea ca în acea regiune să fi existat cîndva oameni care le-au fabricat pentru a construi case, temple, palate. Locul se numea Harappa.

Un oraș de cinci milenii

Așa se face că tumulii n-au mai fost distruși, ci dislocați cu mare grijă. Au fost descoperite astfel ruinele unui oraș întins, ale cărui străzi formau careuri asemănătoare cu cele preconizate de urbanismul modern. Din păcate, pămîntul fusese mult prea răvășit pentru ca înfățișarea monumentelor să mai poată fi recunoscută. Totuși, arheologii au adunat dintre ruine statuete de lut ars și peceți de piatră care reproduceau în chip foarte realist unele animale; statuetele erau incrustate cu litere aparținînd unei scrieri necunoscute.

Comparînd aspectul movilelor și al cărămizilor de la Mohenjo-Daro cu cele de la Harappa, Banerji a constatat că între ele nu există nici o deosebire. Întrebîndu-i pe localnici, aceștia și-au amintit că legende străvechi vorbeau despre un oraș uriaș ce se întindea odinioară pe malul Indului; orașul avea un port cu cheiuri lungi, la care acostau nave sosite din toate părțile lumii. Aici existau vaste antrepozite pline de mărfuri, precum și piețe imense, unde se țineau tîrgurile.

De ce căzuseră aceste orașe în paragină? Cum de-și pierduseră puterea și prosperitatea? Cine fuseseră locuitorii lor? Ce s-a întîmplat cu acești oameni după nimicirea orașelor? Singura concluzie științifică la care au ajuns

[1] Movilă conică sau piramidală ridicată pe morminte.

savanţii (avînd drept criteriu vîrsta cărămizilor) era că cele mai vechi construcţii fuseseră ridicate cu 3 000 ani î.e.n., iar cele mai noi cu 1 500 ani î.e.n. Evenimentul care pustiise aceste cetăţi se petrecuse deci între mileniul IV şi mijlocul mileniului II î.e.n.

În amintirea aşezării de odinioară, au arătat localnicii, locul purta denumirea de Mohenjo-Daro, ceea ce, în limba lor, înseamnă **oraşul morţilor.** Denumirea poate avea două semnificaţii: „oraşul mort" sau „cimitirul". În momentul în care au început lucrările de curăţire a terenului însă la Mohenjo-Daro nu s-a constatat nici urmă de cimitir. În memoria milenară a locuitorilor din Valea Indului, denumirea „oraşul morţilor" se referea, desigur, la episodul tragic care, la mijlocul mileniului II î.e.n., provocase distrugerea oraşelor Mohenjo-Daro, Harappa şi a altor cetăţi antice pe care arheologii le-au scos la iveală la Rupar, Ali-Murad, Jukhar, Nal, Chanhu-Daro.

Se presupune deci că în jurul anului 1 500 î.e.n., în toată această zonă, învecinată la vest cu Belucistanul, iar la nord cu Pendjabul, a avut loc un război sau o invazie de mari proporţii care a pustiit un ţinut imens, de vreme ce oraşe atît de îndepărtate unele de altele au fost nimicite în aceeaşi epocă. Cercetările ulterioare au atestat că marile cetăţi din Valea Indului, odinioară înfloritoare, ar fi căzut pradă invaziei arienilor[1]. Cine erau aceştia? De unde veneau? Nici unul din răspunsurile ce pot fi date la aceste întrebări nu este absolut sigur, iar „problema ariană" continuă să frămînte lumea savanţilor.

Veacurile, intemperiile au prefăcut vestigiile acestor oraşe moarte în moviliţe de pămînt roşiatic, aşa cum le-au apărut la început arheologilor. Tumulii au păstrat însă, în interior, urmele unor locuinţe şi nu ale unor „cimitire". Dintre ruinele unei case au fost scoase vreo douăzeci de schelete de bărbaţi — mulţi decapitaţi — şi scheletul unei femei. Aceasta căzuse de pe o scară, cu capul înainte, în timp ce cobora spre un puţ, poate pentru a se ascunde în el. Lîngă oseminte nu se afla nici un obiect.

La Harappa, a cărei civilizaţie era întru totul asemănătoare cu cea de la Mohenjo-Daro, au fost dezgropate, în 1946, mai multe schelete de bărbaţi şi femei — membrii familiei unui sculptor în fildeş care fugiseră. Ajunşi din urmă de invadatori, aceştia i-au ucis; alături de schelete au fost găsiţi doi colţi de elefant, materia primă a sculptorului.

Tot aici, a fost descoperit şi un cimitir, care conţinea mai multe trupuri înhumate potrivit ritualului vremii. Ele fuseseră înfăşurate într-un înveliş de trestie şi aşezate în sicrie de lemn; alături se aflau oale şi castroane cu hrană. Vasele erau împodobite cu desene reprezentînd animale şi plante, comparabile cu cele care ornamentează ceramica mesopotamiană. Aceste analogii atestă existenţa unor relaţii comerciale, şi poate şi culturale, între Valea Indului şi Valea Eufratului; ele trebuie să fi fost active şi frecvente în decursul mileniilor III şi II î.e.n., în care au avut loc schimburi foarte numeroase între Egipt, Mesopotamia, India şi, poate, chiar China.

Asemănarea dintre obiceiurile funerare este izbitoare; sicriele din lemn au fost folosite atît de sumerieni cît şi de locuitorii Indului; şi unii şi ceilalţi aşezau cadavrele în extensiune, lungite cu capul îndreptat spre nord. Raporturile comerciale dintre Mesopotamia şi India includeau şi schimbul de perle: perlele de cornalină ale regelui sumerian Mes-Kalam-Dag, înhumat în miticul cimitir regal din Ur[2] în Caldeea, proveneau din Valea Indului, poate chiar de la Mohenjo-Daro.

Totul ne face să credem că, în vremea prosperităţii şi splendorii sale, Mohenjo-Daro oferea negustorilor indigeni şi străini o importantă piaţă, favorizată de situarea oraşului pe marele fluviu.

Certe din punct de vedere ştiinţific sînt schimburile comerciale sau chiar culturale cu lumea mediteraneană: peceţi de tip grecesc, care au circulat în Creta, sfeşnice egiptene din ceramică, desene şerpuitoare asemănătoare cu cele egiptene, vase de steatit verde, provenind de la Susa (Persia) şi datînd, probabil, din anul 3000 î.e.n.; ceramică ornamentată în relief, originară de la Tell Ashmar (Mesopotamia), piatră de amazonit, provenind de pe colinele din Nilghiri, jad din Asia Centrală, coarne de cerb din Caşmir[3] (din care se produceau medicamente), piatră verde de Mysore[4], lapislazuli din Afganistan, toate găsite pe Valea Indului.

Tipurile umane pe care le prezintă scheletele din Harappa aparţineau, în ciuda marei distanţe dintre cele două oraşe, aceleiaşi populaţii cu cea de la Mohenjo-Daro. Examinarea scheletelor le-a permis oamenilor de ştiinţă să deosebească patru rase diferite de la cea mediteraneană pînă la cea mongoloidă. Nu-i greu să ne închipuim marinari din multe colţuri ale lumii venind spre uriaşa piaţă de la Mohenjo-Daro.

Nu există „portrete" de mohenjo-darieni în sensul obişnuit al acestui cuvînt. Examinarea cîtorva din statuetele de piatră, de bronz sau de lut exhumate din grămezile de cărămizi a condus la fixarea fizionomiei localnicilor. Două din ele — un cap de calcar şi un bust din steatit — atestă că bărbaţii purtau părul destul de lung şi legat cu o panglică lată, care le înconjura capul şi se înnoda sub tunică. Barba era lungă şi pieptănată cu grijă. Chipurile celor două personaje sînt foarte deosebite. Bustul este îmbrăcat cu o tunică împodobită cu motive în formă de trifoi şi care lasă descoperit un umăr; capul are un chip ciudat. Ochii, foarte alungiţi, de-abia întredeschişi şi urcînd spre tîmple, te fac să te gîndeşti la tipul mongoloid; dar nasul este lung şi gros, amintind pe cel al hitiţilor, iar gura, foarte cărnoasă, are buze proeminente. Această statuetă prezintă o personalitate atît de puternică, încît trebuie să fie, după toate

[1] În trecut, termenul era folosit pentru desemnarea popoarelor aparţinînd familiei de limbi indo-europene. Azi indică pe cele din ramura indo-iraniană a acestei familii.

[2] Oraş antic (mileniile IV-III î.e.n.) din sudul Mesopotamiei.
[3] Stat în nord-vestul peninsulei indiene.
[4] Stat în sudul Indiei.

aparenţele, imaginea unui individ-tip. Cealaltă statuetă, capul de bărbat — ale cărui orbite sînt adîncite pentru a adăposti ochi de abanos, de sidef sau de metal — nu reprezintă un chip de mongoloid ci, mai degrabă, se apropie de tipul egiptean. Cît despre femei, dacă ar fi să le judecăm după două statuete de bronz înfăţişînd nişte dansatoare, una în mişcare, alta în repaos, ele oferă o înrudire evidentă cu tipul negroid. Braţele lungi şi subţiri, corpul slab, alungit, buzele turtite şi ochii bulbucaţi le fac să semene cu populaţiile de pe cursul superior al Nilului.

Mărturiile sigiliilor

Săpăturile efectuate la Mohenjo-Daro de mai bine de 30 ani n-au scos la iveală nici o urmă de templu sau de palat. Cele mai mari edificii aveau o destinaţie utilitară: băi publice, antrepozite, clădiri administrative. Străzile erau în general strîmte, iar zidurile locuinţelor, cu excepţia uşilor, n-aveau nici o deschidere în afară. În cartierele de circulaţie mare, străzile se lărgeau, ajungînd pînă la dimensiunile autostrăzilor de astăzi. Aceasta presupune un comerţ pe uscat tot atît de intens pe cît putea să fie comerţul pe apă, care aducea la cheiurile din Mohenjo-Daro metalul minelor din Arabia, pietrele preţioase de dincolo de Himalaia, cositorul din Birmania.

Materialul de construcţie obişnuit era cărămida, cum e firesc pentru o ţară unde piatra şi lemnul sînt rare. Oraşele dispuneau de o reţea complicată de canale de aducere şi scurgere a apei, sistem pe care unii arheologi l-au declarat cel mai ingenios din cîte a cunoscut antichitatea. Aproape fiecare casă îşi avea fîntîna ei, alimentată de la reţeaua de canalizare publică; se pare însă că în cartierele foarte populate, săracii trebuiau să se aprovizioneze cu apă de la cei înstăriţi. În jurul ghizdurilor erau băncuţe de cărămidă, îngăduind celor ce îşi aşteptau rîndul să se aşeze şi să pălăvrăgească despre noutăţile zilei, aşa cum se obişnuieşte în Orient.

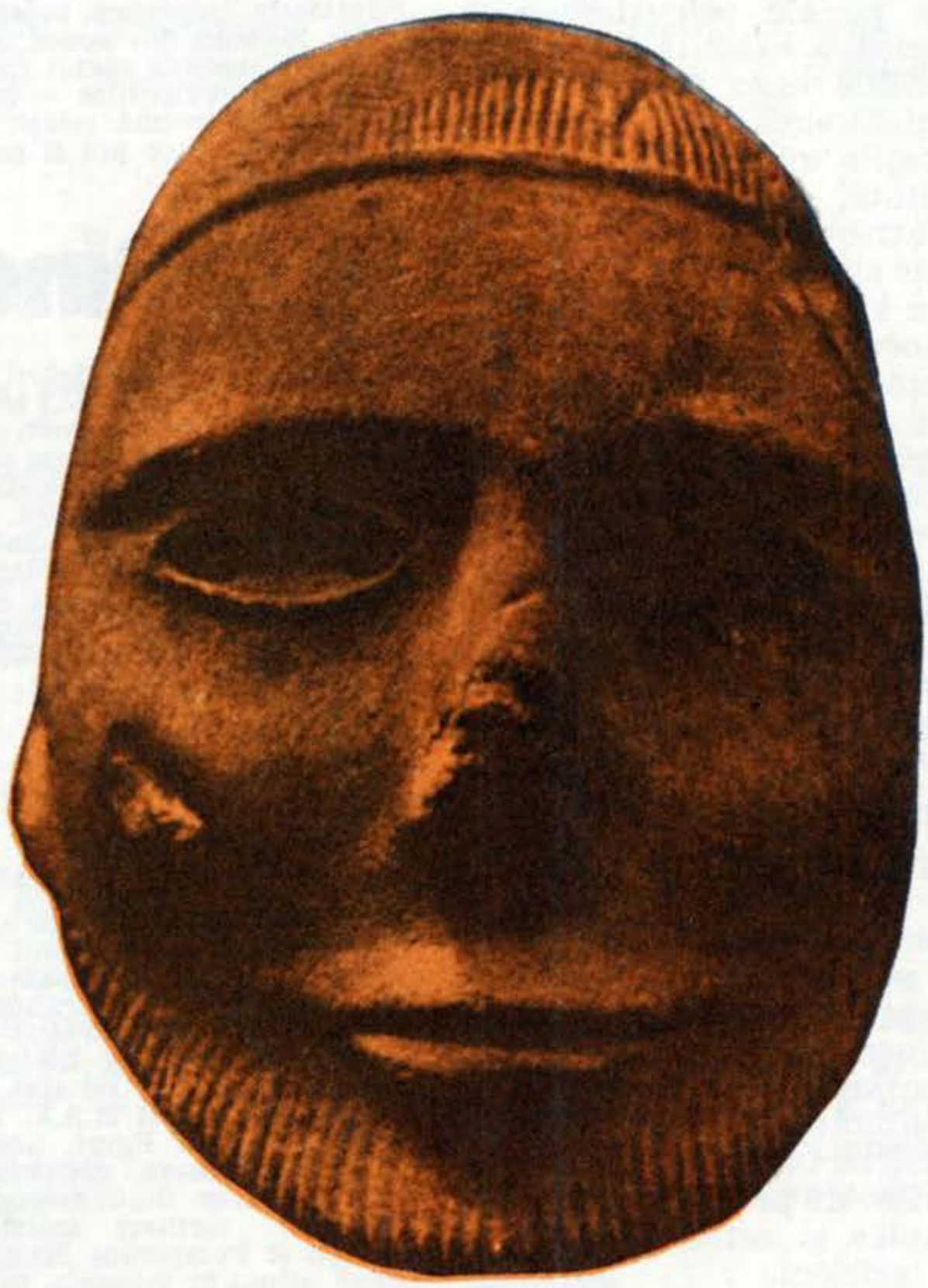

Creaţii ale civilizaţiei Mohenjo-Daro: cap sculptat în piatră
În p. 43: o dansatoare meşteşugită în bronz

Casele celor bogaţi dispuneau şi de săli de baie; existau şi băi publice, destinate oamenilor de rînd sau celor cărora le plăceau compania şi conversaţia prietenilor. Marile terme, care ocupau o suprafaţă foarte întinsă, trebuie să fi prezentat în viaţa socială din Mohenjo-Daro o importanţă tot atît de mare ca la romani. Zidurile de cărămidă ale băilor erau căptuşite cu ghips sau bitum, asigurînd o etanşeitate perfectă căzilor sau fîntînilor.

Pentru a scăpa de praf — care trebuie să fi fost o problemă într-o astfel de regiune bîntuită de vînturi puternice — străzile erau pavate cu cioburi de oale, amestecate cu bucăţi de cărămidă pisate, udate şi bătucite. Toate acestea demonstrează preocupările utilitare şi spiritul gospodăresc al mohenjo-darienilor.

Construcţiile cele mai importante scoase la iveală pînă în prezent sînt antrepozitele de grîne şi marile băi, impresionante prin dimensiunile lor; se pare însă că ele nu erau la fel de bogat decorate ca termele de la Pompei. Este drept că nu s-au făcut încă săpături într-o însemnată parte a oraşului: poate că tocmai aici se vor găsi palate şi temple.

Cunoştinţele despre viaţa socială şi spirituală a locuitorilor Văii Indului din mileniile IV şi III î.e.n. se mărginesc la ceea ce putem deduce din ceramica, jucăriile, podoabele şi peceţile găsite pînă acum. Sculptura se limitează la statuetele pomenite şi la două torsuri masculine, unul din piatră roşie, celălalt din ardezie cenuşiu închis. Jucăriile, în schimb, sînt numeroase; căruţe mici cu două roţi, miniaturi de boi şi de bivoli, porumbei montaţi pe rotiţe, maimuţe şi capre — toate meşteşugite cu naivitate. E greu să atribui tuturor acestor obiecte o dată precisă. Constatăm însă că localnicii aveau un gust artistic rafinat, prelucrînd cu talent metalul. Aurul, argintul, bronzul, arama, cositorul erau aduse de aiurea, deoarece Valea Indului era săracă în mine; localnicii întreţineau strînse relaţii cu Arabia şi Birmania. Giuvaergiii tăiau pietrele dure: jaspul, cornalina, agatul,

din care făceau podoabe complicate și fermecătoare.

Divinitățile care prezidau viața materială și spirituală a locuitorilor „orașului morților" ne sînt cunoscute prin reprezentările de pe peceţile descoperite în număr mare pe toată Valea Indului și îndeosebi la Harappa și la Mohenjo-Daro. Ele slujeau la autentificarea documentelor private și publice, imaginea divinității reprezentate pe ele asigurînd o protecție religioasă, magică, a executării contractului respectiv. Sigiliile erau folosite și pentru a garanta închizătoarea unui cufăr sau a unei amfore. Peceţile mohenjo-dariene reprezentau, în majoritate, animale cărora credinţele populare le atribuiau un caracter religios sau o semnificație simbolică; localnicii își închipuiau că cel care viola sigiliul avea să fie victima tigrului, rinocerului, crocodilului, bivolului de pe sigiliu. Uneori erau combinate animale fantastice, dintre care cel mai frecvent este licornul. Legenda despre această fiară fabuloasă va supraviețui pînă în superstițiile evului mediu european. Alteori, asocierile erau și mai bizare; un cap de licorn, un cap de taur și un cap de capră legate de un singur trup, sau un leu cu cap de elefant și un duh cu coadă de scorpion, semănînd cu demonii Mesopotamiei. Reprezentările de animale de pe peceţi sînt de o naturaleţe viguroasă și plină de grație; se pot studia pe ele, de pildă, particularitățile danturii tigrului, prezentată pe o suprafață minusculă în cele mai mici amănunte.

Pe unele din aceste mici sigilii, de obicei pe cele din steatit, se văd scene de luptă între oameni și animale ca, de pildă, un bărbat care sugrumă doi tigri. Imaginea ne este familiară datorită sigiliilor mesopotamiene care-l înfățișează pe Ghilgameș, îmblînzitorul animalelor sălbatice, și pe regii Asiriei înăbușindu-i la piept pe lei. Stilul gravorilor de peceţi era fără îndoială inspirat de tehnica și estetica confraților lor sumerieni și asirieni.

Există însă la Mohenjo-Daro ceva care, pînă în prezent, a descurajat pe savanți: scrierea Indului, din caracterele gravate pe peceţi[1]. Un erudit temerar, de Hévésy, a încercat să demonstreze similitudinea dintre caracterele scrierii indusiene și cele de pe „lemnele care vorbesc" din Insula Paștelui[2]. De aici și pînă la a atribui o obîrșie comună și înrudire de rasă între predecesorii arienilor și strămoșii actualilor locuitori ai Insulei Paștelui nu era decît un pas, dar el presupune migrațiuni și existența unor continente, dispărute între timp, care au înlesnit aceste migrațiuni.

Asemănarea atît de contestată dintre scrierea din Insula Paștelui și cea din Mohenjo-Daro și faptul că aceste două grafii au rămas încă nedescifrate nu reprezintă decît două din necunoscutele care își așteaptă rezolvarea de către arheologie.

În românește de
Sanda MIHĂESCU-BOROIANU

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 9/1970.
[2] Vezi Magazin istoric, nr. 10/1969.

NEAMURI ȘI TRIBURI TRACICE

(Urmare din p. 29)

crobizilor[1]. Așadar, dacă informațiile despre localizarea crobizilor parvenite din antichitate, cît și recentele cercetări de toponimie antică sînt corecte, ar fi posibil ca obulensii să fi ocupat partea de est a Dobrogei centrale. Nu avem nici o indicație privind capitala acestui trib. O ipoteză în acest sens poate fi sugerată de o recentă informație epigrafică, potrivit căreia în limitele teritoriului histrian din epoca romană a existat localitatea Arcidava, cîndva sediul unei importante uniuni getice — poate a obulensilor — cu care grecii de pe litoral au căutat să întrețină relații cît mai prietenești. Dar și alte centre getice pot fi presupuse că au fost capitala acestui trib.

Oinensii

Tot în partea de răsărit a provinciei romane Moesia Inferior a locuit și tribul traco-getic al oinensilor: Dacă localizarea lor este corectă, este posibil ca ei să fi ocupat partea de vest a Dobrogei centrale. Nici despre capitala acestui trib nu avem indicații. Amintim doar, ca o simplă ipoteză, faptul că Zyraxes, unul din dinaștii cu care a luptat M. Licinius Crassus în 29/28 î.e.n., își avea capitala, Genucla, undeva pe Dunăre (așa cum ne spune Cassius Dio). Dar, ca și în cazul Arcidavei, multe alte centre indigene (de exemplu Troesmis-Iglița, Capidava etc.) pot fi considerate drept capitală a oinensilor.

Al. SUCEVEANU

Derronii

Trib tracic nemenționat de izvoarele literare antice și identificat de savanți cu ajutorul monedelor de argint pe care le-a emis între anii 520-500 î.e.n. Sînt cunoscute două tipuri principale de monede, în greutate de circa 40,5 g (dodecadrahme) — cele mai grele dintre emisiunile triburilor tracice — sau de circa 28 g (octodrahme), cu legenda DERRO (în transcriere latină).

Monede de acest fel sînt prezente în tezaurele de la Ishtib (în sudul R.S.F. Iugoslavia), Velicikovo (în Bulgaria) și din Egipt, unde apar împreună cu alte emisiuni monetare, găsite la Fayum, Zagazig și Asyut (ultimul tezaur fiind descoperit în 1968-1969). Deoarece unii scriitori antici, printre care se numără Strabon și Pomponius Mela, vorbesc despre un munte Derris, situat în Sithonia, în partea centrală a Peninsulei Chalcidice, n-ar fi exclus ca derronii, dacă ținem seama de activitatea lor monetară, să fi locuit într-o zonă din vecinătatea acestuia, nu prea departe de regiunea minieră a Pangeului (astăzi în Grecia).

Orrescii

Trib de etnie încă nesigură, poate tracic. Mai mulți autori antici (Polybiu, Titus Livius, Strabon, Pliniu cel Bătrîn) îl amintesc sub numele de oresti și-l situează la sud de triburile ilirice din Epir. Locuind undeva între Axios (Vardar) și Strymon (Struma), la apus de edoni, bisalți, derroni, nu departe de zona minieră a Pangeului, tribul orrescilor își semnează, între 520-500 î.e.n., octodrahmele și staterii de argint cu legenda — transcrisă de noi cu caractere latine — ORRESKION sau ORHESKION. Tipul iconografic al primelor, pe aversul cărora este reprezentat un luptător cu două lănci în mînă, în picioare, care încearcă să stăpînească doi boi, este foarte apropiat de cel folosit de bisalți, în timp ce imaginea de pe stateri, înfățișînd un centaur răpind o nimfă, seamănă foarte mult cu reprezentările de pe monedele similare emise de zaieli.

Împreună cu alte monede, emisiunile orrescilor s-au găsit în tezaurele monetare de la Ishtib și Nevrokop (Bulgaria), precum și în trei tezaure descoperite în Egipt (Fayum, Asyut și Athribis, azi Benha el Asl), îngropate între circa 500 și 460 î.e.n.

Gh. POENARU BORDEA

[1] Vezi Magazin istoric, nr. 8/1976.

FEBRUARIE 1898

EXPLOZIA DE PE CUIRASATUL „MAINE"

NICULAE KOSLINSCHI

Începînd din a doua jumătate a secolului trecut, Cuba a fost teatrul unor puternice mișcări de eliberare națională de sub dominația colonialiștilor spanioli, care ocupaseră insula între 1511-1515. Primul război antispaniol de eliberare (1868-1878), denumit și „marele război", încheiat printr-un tratat între insurgenți și guvernul de la Madrid, obligase metropola să facă unele concesii printre care dreptul cubanezilor de a fi reprezentați în Cortesuri[1], amnistierea răsculaților, abolirea formală a sclaviei etc. Mișcarea de eliberare națională a cunoscut un nou avînt după înființarea Partidului Revoluționar Cubanez (1892), condus de José Marti, care își fixase ca țel obținerea independenței țării.

La 24 februarie 1895, a început un nou război de eliberare, avînd în frunte pe José Marti, Maximo Gómez, Antonio Maceo și Calixto Garcia[2]. În luptele care au urmat, forțele insurecționale au obținut victorii importante asupra armatei spaniole de ocupație, fiind foarte aproape de cîștigarea independenței. În aceste împrejurări, la 24 aprilie 1898, cercurile imperialiste din S.U.A., care urmăreau să se substituie colonialiștilor spanioli, sub pretextul ajutorării patrioților cubanezi, au declanșat războiul hispano-american. Conflictul s-a încheiat în favoarea forțelor americane. La 10 decembrie 1898, prin Tratatul de pace de la Paris, Spania renunța la suveranitatea asupra Cubei, care era proclamată independentă (în realitate ea devenea un protectorat al S.U.A., fiind condusă pînă în 1902 de un guvernator nord-american).

Un eveniment care a dus la grăbirea declarării războiului de către S.U.A. a fost scufundarea, în noaptea de 14/15 februarie 1898, în portul Havana, a navei de război nord-americane „Maine", episod pe care îl relatăm în paginile ce urmează.

[1] Denumire a Parlamentului în Spania.
[2] Vezi Magazin istoric, nr. 12/1971.

„Maine" era un cuirasat de rangul II, cu un deplasament de 6 682 tone, construit între 1890-1892 și avea o artilerie principală de 4 tunuri de 25 cm, în două turele duble, situate una înspre prova, cealaltă înspre pupa navei. Nava comandorului Sigsbee se găsea în baza de la Key West (Florida) încă de la izbucnirea războiului între patrioții cubanezi și armata spaniolă de ocupație.

Cuirasatul a sosit la Havana la 25 ianuarie 1898 sub pretextul garantării securității celor cîteva sute de cetățeni americani aflați în oraș. Încă de la intrarea în port, au fost luate unele măsuri de siguranță pentru prevenirea unei eventuale încercări de minare sau torpilare a navei, măsuri motivate de creșterea tensiunii diplomatice dintre S.U.A. și Spania.

La 9 februarie, o scrisoare particulară a ambasadorului spaniol la Washington, Dupuy de Lôme, către editorul unui ziar din Madrid, a fost sustrasă și inserată în cîteva ziare americane. În scrisoare, ambasadorul critica politica de conciliere a șefului guvernului spaniol, Sagasta, precum și atitudinea președintelui S.U.A., Mac Kinley, caracterizat drept „slab și căutînd să măgulească gloatele". Aceste afirmații au înveninat și mai mult raporturile hispano-americane.

În seara de 14 februarie, „Maine" continua să se afle în port la Havana, legat la o geamandură la 500 metri de arsenalul militar. Nu departe de nava americană staționa un mic crucișător spaniol.

Către ora 21.45, dinspre „Maine" s-a auzit o detunătură asemănătoare unei lovituri de tun de calibru greu, urmată de tunetul prelung al unei explozii care a zguduit cheiurile. Învăluită de o coloană de flăcări și fum, prova cuirasatului s-a sfărîmat în bucăți, iar nava a început să se scufunde. Pupa a mai plutit scurt timp, dar dintr-un echipaj de 353 oameni au scăpat cu viață numai 87, dintre care 39 răniți. Comandantul Sigsbee a părăsit ultimul bordul, după ce întreprinsese mai multe încercări de salvare a răniților și a celor căzuți în apă.

Mai tîrziu, supraviețuitorii au povestit că resimțiseră o explozie, probabil submarină, care avusese loc înspre prova și care rupsese carena navei. Puntea superioară de lemn a fost aruncată în aer, iar flăcările provocate de explozie s-au întins spre pupa, pe sub puntea cuirasată. Nu putea fi nici o îndoială că explozia munițiilor din magaziile turelei din prova pricinuise scufundarea navei. Dar din ce cauză explodaseră oare aceste magazii de muniții?

Sfărîmăturile vasului au continuat să ardă toată noaptea și numai după oarecare timp epava a putut fi examinată fără primejdie. Pentru a se stabili cauzele scufundării navei, au fost create două comisii de anchetă, una spaniolă și una americană. Cea americană, alcătuită din trei ofițeri superiori, comandorii William T. Sampson și F.E. Chadwick și locotenent-comandorul W. O. Potter, s-a întrunit la Havana, la 21 februarie și a hotărît examinarea carenei cu ajutorul scafandrilor. Cercetările n-au dat la iveală resturi de mină, dar plăcile de pe fund, dinspre prova tribord, luaseră forma unui V răsturnat, adică fuseseră îndoite înspre înăuntru, pînă la puntea principală. Aceasta pleda, aparent, pentru o explozie externă.

„De stabilirea, de către această comisie, a cauzei exploziei, depindea pacea sau războiul — scrie istoricul naval englez H. W. Wilson, căci, în chip firesc, americanii erau îndemnați să creadă că «Maine» fusese distrus de spanioli".

Onestitatea membrilor comisiei era deasupra oricărei îndoieli. Coroborînd declarațiile comandantului cu cele ale marinarilor supraviețuitori și cu raportul scafandrilor, cei trei ofițeri au ajuns la concluzia că o mină ar fi făcut explozie sub chila lui „Maine". Explozia s-ar fi propagat mai departe făcînd să sară în aer cele două magazii de muniții ale turelei din prova. În raport nu se spunea însă în ce chip ajunsese o mină sub chila cuirasatului. Autoritățile locale spaniole au declarat că în port nu se aflau mine marine, dar în presa americană a apărut o știre în care se arăta că la Biblioteca Națională din Washington fusese depusă o hartă a portului Havana, pe care figura o linie de mine cu comandă de aprindere de la țărm; în preajma acestei linii s-ar fi găsit „Maine".

Comisia de anchetă alcătuită din membrii autorităților militare spaniole de la Havana a ajuns la o cu totul altă concluzie și anume că scufundarea navei americane se datora unei explozii interne în magaziile de muniții. În sprijinul acestei ipoteze se argumenta că, a doua zi după scufundarea navei nu apăruseră indiciile specifice unei explozii submarine: nu fuseseră găsiți pești morți în port, iar martorii de pe mal declaraseră că nu observaseră nici o ridicare a apelor. Ceva mai tîrziu, cîțiva experți navali englezi aveau să ajungă la aceeași concluzie: „Maine" se scufundase datorită unei explozii interne. Dar pentru comisia americană forma luată de fundul navei era un argument hotărîtor în favoarea ipotezei unei explozii exterioare, provocată de o mină.

Cercurile imperialiste americane interesate într-o intervenție în Cuba încurajau ziarele care incitau opinia publică împotriva Spaniei. Încă la 28 februarie, ziarul **New York Herald** publica o notă în care se preciza că: „Pare stabilit că explozia care a distrus nava «Maine» a avut loc sub chila navei și că magaziile de pulbere nu sînt cauza acestei explozii, așa cum se crezuse la început. Catastrofa ar fi fost deci pricinuită de o mină".

La 9 martie, Congresul S.U.A. a votat credite pentru apărare în valoare de 50 milioane dolari; dar, pentru a da răgaz marinei americane să treacă pe picior de război, nu a făcut cunoscut raportul oficial asupra distrugerii cuirasatului decît la 1 aprilie. În sfîrșit, la 19 aprilie, Congresul a votat o rezoluție prin care președintele Mac Kinley era împuternicit să întrebuințeze forțele militare și navale ale Statelor Unite pentru a impune Spaniei părăsirea Cubei, care urma să devină independentă. Ambasadorul american la Madrid a primit dispoziția să înmîneze un ultimatum guvernului spaniol la 23 aprilie.

Într-un război în care operațiile navale urmau să joace un rol de căpetenie, flota S.U.A. avea o mare superioritate, numerică și calitativă: 5 cuirasate și 2 crucișătoare cuirasate, față de 1 cuirasat și 5 crucișătoare cuirasate spaniole; forțele americane mai dispuneau și de 16 crucișătoare, în cea mai mare parte moderne, față de 4 ale spaniolilor. În mai puțin de patru luni de război, forțele americane aduse pe calea mării au ocupat Cuba și Filipinele; la 12 august, guvernul spaniol împuternicea pe ambasadorul Franței la Washington să semneze un protocol de armistițiu care punea capăt luptelor.

În 1911, după ce Cuba devenise republică independentă, o altă comisie a marinei americane, condusă de contraamiralul C.E. Vreeland, a examinat din nou epava lui „Maine". Carena a fost izolată prin cofferdam-uri (tancuri etanșe) putîndu-se astfel constata că fundul navei fusese răsucit spre înăuntru pe o suprafață de cca 10 m².

Accidentele ulterioare aveau să arate însă că forma de V răsturnat a chilei poate apărea și în cazul unei explozii interne. În orice caz, era greu de crezut că spaniolii ar fi îndrăznit să întărîte un vecin atît de puternic și amenințător ca S.U.A. Dealtfel, în cei aproape 80 ani trecuți de la explozie, nici o mărturie spaniolă sau cubaneză nu a venit să ateste o astfel de supoziție.

Mult mai logică, în schimb, a apărut ipoteza unei explozii interne, confirmată în general de evenimente ulterioare similare. Dar la sfîrșitul sec. XIX nu se putea crede că explozibilele, îndeosebi pulberile întrebuințate în artileria navală fabricate cu grijă și păstrate în magazii speciale, ar fi fost susceptibile de aprindere spontană, în cazul unor schimbări de umiditate. În anii ce au urmat scufundării lui „Maine", toate principalele flote militare ale timpului au înregistrat astfel de accidente pe navele mari; cele mai multe s-au petrecut în timpul primului război mondial. Ultimul caz, deși izolat, a fost cel al cuirasatului japonez „Mutsu", distrus de o explozie internă în iunie 1943.

UN DOCUMENT INEDIT DE LA MIHAI VITEAZUL

(Urmare din p. 28)

alianță cu Rudolf și se înscrie între multele acte consemnînd modificările survenite în modul de stăpînire a pămîntului. Ținînd seama de împrejurările deosebite în care Mihai a devenit stăpîn al Transilvaniei, acest act capătă o semnificație deosebită. Este cunoscut faptul că domnul primei uniri a românilor a fost acuzat de către unii nobili maghiari din Transilvania că ar fi intenționat să extermine întreaga nobilime. Documentul de față demonstrează, din contră, că marele voievod nu numai că nu a intenționat să lichideze nobilimea transilvăneană, ci, dimpotrivă a ocrotit-o, **intervenind în favoarea ei. Domnul român, cu toate că știa care fusese rolul lui Ștefan Tholdy în lupta de la Șelimbăr, nu numai că nu a trecut la represalii, dar a înțeles să ducă o politică moderată față de clasa dominantă din Transilvania. Dealtfel, așa cum arăta mai de mult acad. Ștefan Pascu, „stăpînirea Transilvaniei a pus în fața lui Mihai o seamă de probleme de natură politică și socială. O nobilime atotputernică, o dietă care hotăra în toate treburile țării". Dieta era formată în marea ei majoritate din nobili, iar nobilimea era elita oastei transilvănene, de ea depindea votarea sumelor necesare pentru recrutarea mercenarilor etc. Mihai era conștient de toate aceste realități; de aceea s-a comportat cu un simț politic realist față de clasa dominantă, care decidea în toate problemele privind conducerea țării. Documentul a cărui traducere o publicăm acum (originalul latin se află în Arhivele de Stat din Viena) este prețios și pentru că poartă semnătura autografă a marelui domn.**

Ionel GAL,
Manole NEAGOE

PREA SACRĂ MAIESTATE CEZARO-REGEASCĂ, PREA MILOSTIVE DOAMNE

Maiestatea Voastră Împărătească a putut afla, din spusele multora, că, în atîtea schimbări ale vremilor, alesul domn Ștefan Tholdy, care s-a distins prin chibzuință și deosebită vitejie întru păstrarea credinței față de Prea Sacra Voastră Maiestate Cezaro-Regească, n-a fost în părțile Transilvaniei cel din urmă, ba chiar printre cei de frunte. Acesta, prin voia sorții, a stăpînit în părțile Ungariei două sate, Nagy Maria și Iztar din comitatul Bihorului, despre care a primit știrea că strîngătorul de dijmă de la Debrețin vrea să le capete și să le obțină de la Prea Sacra Voastră Maiestate Cezaro-Regească. Cum dar și-a dat osteneala întru credința și osteneala Maiestății Voastre Împărătești și în nici un chip nu s-a dat înapoi să o dovedească, cu umilință vin la Prea Sacra Voastră Maiestate Cezaro-Regească a vă ruga, ca pe un stăpîn prea milostiv, să binevoiți a-i lăsa neatinse bunurile și a vă arăta cu bunăvoie față de el, căci cel ce cu statornicie rămîne întru credință față de Prea Sacra Voastră Maiestate trebuie a fi păstrat în stăpînirea averii sale, ba chiar a fi sprijinit cu milostenie prin protecția Maiestății Voastre Împărătești. Nădăjduiesc, așadar, că Prea Sacra Voastră Maiestate Împărătească va lua seama cu milostenie la rîvna și statornicia aceluia. Mă încredințez cu toate ale mele Milostivirii Voastre. Să țină Dumnezeu pe Maiestatea Voastră Împărătească stăpîn al nostru întru mulți ani cu noroc. Dată la Alba Iulia în ziua a 19-a a lunii decembrie, anul 1599.

Prea Sasrei Voastre Maiestăți
Cezaro-Regeșt
umil serv.
Io Mihail V[oiev]od

MISIUNEA „DOCTORULUI" KERSTEN

JOSEPH KESSEL
membru al Academiei Franceze

Un personaj din intimitatea lui Himmler, medicul său curant, desfăşoară o curajoasă activitate de apărare a unora dintre victimele teroarei naziste. Acestui om şi temerarei sale întreprinderi, Joseph Kessel, membru al Academiei Franceze, îi dedică lucrarea Les mains du miracle **(„Mîini miraculoase"), apărută în Editura Gallimard, Paris.**

Eroul lucrării, finlandezul Felix Kersten, spune despre el însuşi că este Arzt für manuelle Therapie — **medic în terapia manuală. Noi am spune, mai simplu, masor. În 1939, faima lui este cunoscută în întreaga Europă apuseană. Deşi locuieşte în Olanda, printre bolnavii pe care îi tratează se numără mari personalităţi politice, magnaţi ai industriei şi marii finanţe din Germania, unde se va stabili temporar, de la sfîrşitul anului 1939. Unul dintre pacienţi este marele fabricant Albrecht Diehm, prieten cu sinistrul şef al SS-ului şi Gestapoului, Reichsführerul Heinrich Himmler. Acesta suferă de o boală de stomac pe care nici un doctor nu a reuşit s-o vindece. Recomandat de Diehm, Kersten îl cunoaşte pe Himmler, al cărui „medic curant" devine din primăvara anului 1939, îngrijindu-l pînă la prăbuşirea Germaniei hitleriste şi reuşind să-i amelioreze suferinţele.**

„Doctorul" capătă, astfel, un puternic ascendent asupra pacientului care începe să i se spovedească, transformîndu-l treptat în confidentul său. De-a lungul timpului, influenţa „doctorului" asupra lui Himmler sporeşte într-atît, încît Reichsführerul, la insistenţele lui Kersten, atenuează unele măsuri teroriste şi eliberează mii de deţinuţi din lagărele şi temniţele hitleriste.

La vremea cînd au devenit cunoscute, toate aceste fapte au părut incredibile. Dar afirmaţiile „doctorului", activitatea sa curajoasă şi salutară — arată cunoscutul istoric englez H.R. Trevor-Roper, profesor de istorie contemporană la Universitatea din Oxford, care prefaţează cartea lui J. Kessel — „au fost supuse unei minuţioase verificări. Ele au fost amănunţit cercetate de savanţi, jurişti şi chiar de adversari politici ai doctorului. Din toate aceste încercări, Kersten a ieşit învingător".

Într-adevăr, în 1948, pe cînd masorul se reîntorsese în Suedia, s-a instituit o comisie specială care să investigheze activitatea lui în calitate de medic particular al lui Himmler. Membrii comisiei au examinat sute de documente şi au audiat zeci de martori, publicînd în 1949 un raport din care rezulta că „doctorul" Kersten salvase mii de vieţi omeneşti. Datorită stăruinţelor sale, Himmler renunţase la hotărîrea nefastă de a înfometa populaţia unor ţări din occidentul Europei, printre care şi Olanda. Iată de ce în 1950, pentru merite excepţionale în lupta împotriva nazismului, Felix Kersten a primit una dintre cele mai importante decoraţii olandeze — Ordinul „Orange-Nassau", în gradul de Mare ofiţer. O altă cercetare, efectuată cu multă scrupulozitate de către Institutul Yad Washem, din Ierusalim, a scos la iveală, de asemenea, meritele incontestabile ale „medicului în terapia manuală".

Pentru a-şi scrie cartea, academicianul J. Kessel a consultat toate aceste materiale şi a stat amănunţit de vorbă cu Kersten. Doctorul i-a prezentat Jurnalul **său, sute de scrisori de mulţumire primite de la cei salvaţi de el şi, ceea ce este şi mai important, fotocopiile scrisorilor primite de la Himmler, prin care acesta îi comunica hotărîrea de a elibera unii deţinuţi din închisorile şi lagărele hitleriste.**

Publicăm pentru cititorii revistei Magazin istoric **cîteva fragmente, întrucîtva condensate, din cartea academicianului francez Joseph Kessel.**

Titlul şi subtitlurile aparţin redacţiei noastre.

Prima întrevedere cu Himmler

Înainte de război, în Berlin, lîngă Piața Potsdam, pe strada Prinz Albert nr. 8, se putea vedea o clădire impozantă pe care fluturau numeroase steaguri cu zvastica. Cînd treceau prin fața imobilului, oamenii grăbeau pasul, își plecau capul sau întorceau privirea. Ei știau că această clădire cenușie — păzită zi și noapte de santinele țepene ca niște automate — adăpostea statul-major și cancelaria Reichsführerului Heinrich Himmler, șeful SS-ului și comandantul Gestapoului.

10 martie 1939. O mașină elegantă se oprește în fața imobilului. Un șofer în livrea coboară deschizînd apoi portiera unui bărbat de vreo 40 ani, înalt, voinic și bine îmbrăcat. După ce coboară din mașină, acesta se oprește pe trotuar, privește o clipă fațada imobilului, apoi se îndreaptă încet spre intrare. Un soldat SS îi iese înainte, oprindu-l:

— Ce doriți?

— Să-l văd pe Reichsführer.

Oricît de mare este surprinderea soldatului, el n-o arată. E deprins să nu-și trădeze niciodată sentimentele.

— Înscrieți-vă pe această fișă, spune SS-istul.

Apoi intră în clădire.

Puțin mai tîrziu, un locotenent SS iese grăbit și se adresează solicitantului:

— Urmați-mă, vă rog.

Tonul și atitudinea ofițerului dovedesc o deferență neobișnuită.

Felix Kersten, căci acesta este numele vizitatorului, trece prin holul marelui cartier al SS. Se uită mirat la soldații de gardă, înarmați cu pistoale automate și răspîndiți pretutindeni.

„Cum se va desfășura oare întrevederea?" se întreabă doctorul Kersten, care la rugămintea stăruitoare a unuia din pacienții săi, acceptase să-l examineze pe Himmler, grav bolnav. Urmîndu-l pe ofițerul care îl conduce, Kersten urcă o scară monumentală de marmură, apoi alta, după care este introdus într-o sală de așteptare. Abia apucă bine să se gîndească, puțin amuzat: „Uite unde m-a dus doctorul Ko!"[1]; un alt ofițer, care poartă insigna de aghiotant, vine să-l ia. Pornesc pe un coridor la jumătatea căruia ofițerul îl oprește pe vizitator pentru o clipă, deajuns ca un aparat ascuns în perete să verifice dacă noul sosit poartă sau nu arme asupra lui.

După aceea, aghiotantul îl conduce pe Kersten spre ușa aflată la capătul coridorului. Doctorul ridică mîna să ciocăne, dar nici nu-și termină gestul și ușa se deschide brusc, iar în pervaz apare un bărbat în uniformă de general SS. Este Heinrich Himmler: un individ îngust în umeri, cu pomeții obrajilor proeminenți, purtînd ochelari cu rame metalice. El îi întinde lui Kersten o mînă subțire, osoasă și transpirată, invitîndu-l în birou:

— Îți mulțumesc că ai venit. Am auzit vorbindu-se mult despre dumneata. Poate că ai să-mi alini durerile groaznice de stomac de care sufăr.

— Doctore, crezi că mă poți ajuta? continuă el. Ți-aș fi nespus de recunoscător.

— Vreți să vă scoateți vestonul și cămașa, domnule Reichsführer?

— Numaidecît, doctore, numaidecît, spune Himmler amabil.

— Întindeți-vă pe spate.

Himmler se culcă. Kersten apropie un fotoliu de divan și se așază comod. Mîinile lui pipăie trupul slab al pacientului. Acesta, crispat de durerile ce-l chinuie necontenit, nu-l slăbește din ochi pe Kersten. Ce doctor ciudat! Nu i-a pus nici o întrebare. Ceilalți medici — și Himmler a văzut atîția, că le-a uitat numărul — toți l-au hărțuit cu fel de fel de întrebări. Pe cînd acum... Himmler scoate deodată un țipăt. Degetele, pînă atunci ușoare și parcă învelite în catifea, apasă în mod brutal într-un punct al stomacului de unde suferința iradia ca un foc.

— Foarte bine... Nu vă mișcați, zice Kersten.

Sub apăsarea aspră a mîinii, un alt val de suferință sfîrtecă măruntaiele bolnavului. Apoi altul și altul.

— Vă doare tare, nu-i așa? întreabă de fiecare dată doctorul.

— Îngrozitor, răspunde Himmler, încleștîndu-și dinții.

În fine, Kersten își pune mîinile pe genunchi.

— Acum îmi dau seama despre ce este vorba. De stomac, dar mai ales de sistemul nervos simpatic. Nu există ceva mai dureros decît spasmele sistemului simpatic.... Iar nervii dumneavoastră, mereu încordați, nu fac decît să vă înrăutățească starea.

— Mi-ați putea ușura suferința? întreabă Himmler.

Fața searbădă și galbenă exprimă umilință și rugă.

— O să vedem numaidecît.

Doctorul ridică brațele, își întinde mîinile, mișcă palmele și falangele ca să le dea elasticitatea și vigoarea necesară și se pune pe lucru. La fiecare mișcare a sa, Himmler tresare, înăbușindu-și un țipăt. După cîteva minute, Kersten se oprește. Il întreabă pe pacient:

[1] Medicul care l-a învățat pe Kersten știința și arta masajului după vechile metode chinezești — n.t.

Unul din cele mai sinistre personaje ale Reichului nazist — Heinrich Himmler

— Cum vă simțiți?

O clipă, Himmler nu răspunde. Pare că-și ascultă corpul și nu-i vine să creadă. Apoi spune, șoväind:

— Mă simt... da... e uimitor... mă simt mult mai ușurat.

— Atunci, să continuăm.

Peste vreo zece minute, Kersten se oprește:

— Pentru prima oară, ajunge.

Himmler pare să nu-l fi auzit. Nu face nici o mișcare, abia respiră. Chipul lui exprimă stupoarea.

— Vă puteți da jos, spune doctorul.

Himmler se ridică încet, cu prudență, ca și cînd trupul său ar ascunde o comoară neprețuită. Apoi, își pune picioarele pe podea; își înalță privirea rătăcită, o îndreaptă asupra lui Kersten, apoi exclamă:

— Visez oare? E cu putință? Nu mai mă doare... deloc... dar absolut deloc.

Himmler își pipăie pîntecele cu sentimentul de a fi cunoscut un miracol.

— Ești într-adevăr capabil să-mi alini durerile? întreabă el încă nedumerit.

— Cred că da.

Bolnavul se ridică de pe divanul pe care se întinsese și se apropie de Kersten:

— Doctore, vreau să te păstrez pentru mine.

Și fără să-i dea timp să-i răspundă, adaugă:

— Am să te înscriu imediat în SS. Cu gradul de colonel.

„Curînd vom avea război ...“

Kersten nu-și poate stăpîni o tresărire. Privește cu oroare pe bărbatul acela slăbănog pe jumătate dezbrăcat, care își ține pantalonii, dar care, fiindcă îi încetase suferința, și-a recăpătat sentimentul atotputerniciei sale.

— Faptul că ești străin n-are nici o importanță! exclamă Himmler. În SS, eu hotărăsc totul. Da, doctore, continuă solemn Himmler. Îți făgăduiesc: colonel plin.

Kersten înclină puțin capul, ca și cum și-ar exprima recunoștința. Are sentimentul că pătrunde într-un domeniu în care valorile obișnuite sînt răsturnate.

Răspunde cu gravitate:

— Domnule Reichsführer, sînt grozav de impresionat de onoarea pe care mi-o faceți. Dar, din păcate, mi-este imposibil s-o accept.

Îi explică amănunțit că locuiește în Olanda, că are acolo casă, familie, foarte mulți pacienți...

— Dar pot să revin de cîte ori veți avea dureri. Dealtfel, nu plec imediat, rămîn două săptămîni la Berlin să tratez și alți pacienți.

— Atunci, numără-mă printre ei, doctore. Te rog, vino în fiecare zi, încheie Himmler.

În fiecare dimineață, miracolul se repetă: durerea care îi sfîșie pîntecele ca niște gheare este domolită de mîinile pe care Himmler începe să le îndrăgească. De aceea, Reichsführerul îl privește pe Kersten ca pe un magician. Destins, relaxat sub mîinile doctorului, cuprins de o beatitudine asemănătoare celei a toxicomanilor, care anulează reflexele prudenței, Himmler simte nevoia să se destăinuie, ceea ce în stare normală n-ar face-o față de nimeni.

Confidențele au loc totdeauna în timpul tratamentelor. Masajele, care durează o oră, au mai multe pauze, în intervalul cărora, ca să-și destindă pacientul, Kersten discută cu Himmler.

A opta zi a tratamentului, în timpul unei pauze, Reichsführerul spune cu seninătate:

— Curînd vom avea război...

Kersten își încleștează puternic degetele, stăpînindu-și emoția.

— Război! exclamă el. Cum asta! Și de ce?

Himmler se înalță puțin în coate și răspunde imediat:

— Cînd spun ceva, nu arunc vorbe în vînt. Führerul vrea război pentru binele poporului german. Războiul îi face pe bărbați mai puternici și mai virili. Va fi un război scurt, ușor și victorios. Democrațiile sînt un putregai. Vor fi repede îngenunchea...

Ajutați de cîini polițiști, SS-iștii pornesc pe urmele patrioților, în Cehoslovacia ocupată

Kersten face un mare efort ca să întrebe cu cea mai mare naturaleţe:

— Nu credeţi că e un joc cu focul?

— Führerul ştie foarte bine pînă unde trebuie să meargă, conchide Himmler.

Cînd vine timpul ca doctorul Kersten să se înapoieze în Olanda, Himmler nu mai suferă. Nu s-a mai simţit atît de bine de mulţi ani. Se desparte de medicul său miraculos plin de emoţie şi de recunoştinţă.

O „prietenie“ cu tot dinadinsul

Au trecut cîteva luni de atunci. Între timp, hitleriştii au atacat şi ocupat Polonia, dezlănţuind cel de-al doilea război mondial.

La 1 octombrie 1939, Kersten este chemat la telefon de unul din aghiotanţii lui Himmler şi rugat să vină urgent la Berlin: Reichsführerul este foarte bolnav. Soţia masorului se opune cu îndîrjire, cerîndu-i să renunţe. Doctorul o ascultă în tăcere. De fapt, este şi el de acord să renunţe, totuşi, ia primul expres pentru Berlin, îndemnat de un sentiment pe care nu-l poate defini.

De astă dată, Himmler suferă cumplit. Aşa că ascendentul pe care Kersten îl exercită asupra Reichsführerului devine şi mai mare. Peste o săptămînă, datorită îngrijirilor lui Kersten, Himmler se simte mai bine şi îşi recapătă obişnuita-i siguranţă.

— Războiul împotriva Franţei şi a Angliei, spuse el, nu ne sperie. Ba chiar ne mulţumeşte. Cele două ţări vor fi nimicite.

Odată tratamentul terminat, medicul îl anunţă pe Himmler că nu se va mai înapoia în Germania înainte de sărbătorile de iarnă.

Înainte de a părăsi Berlinul, Kersten se duce la Legaţia Finlandei, ţară a cărei cetăţenie o poartă. Acolo, povesteşte în mod amănunţit întîlnirile cu Himmler, fără să omită a aminti că Reichsführerul îi dezvăluie secrete militare şi politice, cu o indiscreţie incredibilă. Apoi, Kersten îşi expune scrupulele care îl frămîntă: cum să continue, în plin război, să-l îngrijească pe şeful SS-ului şi al Gestapoului?

Scenă de sute de ori repetată: un avion german mitraliază populaţia civilă care se refugiază după cotropirea Franţei (1940)

— Nu trebuie să eziţi nici o clipă, îl sfătuiesc cei de la legaţie. **Trebuie** să-l tratezi pe Himmler mai mult şi mai bine ca oricînd. Trebuie să-ţi păstrezi această uluitoare încredere pe care ţi-o arată şi să ne informezi şi pe noi. Lucrul are acum o importanţă capitală.

Kersten făgăduieşte să facă tot ce-i va sta în putinţă şi, la 20 decembrie 1939, el îşi aduce familia la Harzwalde[1]. După un program stabilit dinainte, doctorul urmează să-şi trateze bolnavii din Berlin în cursul primelor patru luni ale anului, apoi să se înapoieze la Haga, unde şi-a fixat consultaţiile pentru perioada următoare. La 27 aprilie 1940, doctorul îi încredinţează lui Himmler paşaportul, spre a obţine mai repede viza de ieşire. Dar zilele trec şi paşaportul nu se înapoiază. Ori de cîte ori Kersten îl cheamă la telefon pe Himmler spre a-l întreba, primeşte aproape invariabil acelaşi răspuns:

— Dragă doctore, acum mi-e imposibil să-ţi obţin viza de ieşire. Poliţia e prea ocupată. Aşteaptă liniştit la Harzwalde.

Trec două săptămîni, pline de nerăbdare şi de nelinişte. În ziua de 10 mai dis-de-dimineaţă, doctorul este chemat la cancelaria Reichsführerului. Zîmbitor şi amical, acesta îl întîmpină cu mîna întinsă:

— Iartă-mă, dragă domnule Kersten, dacă ţi-am pricinuit atîtea greutăţi: ai ascultat azi-dimineaţă radioul?

— Nu.

— Trupele noastre au intrat în Olanda, izbucneşte vesel Himmler.

[1] Situată la 60 km de Berlin, moşia fusese cumpărată de Kersten cu suma de 100 000 mărci, obţinută ca onorariu pentru tratament de la industriaşul german Rosterg — n.t.

Lui Kersten nu-i vine să-și creadă urechilor. Olanda... o țară atît de liniștită... cu oameni pe care îi iubește atît de mult... atacată mișelește de trupele hitleriste.

— În cazul acesta nu mai am ce căuta aici, plec în Finlanda! spune Kersten.

Nu se mai poate stăpîni. Nu-i mai pasă acum — deși, de obicei, este foarte prudent — dacă stîrnește furia lui Himmler. Dar acesta continuă fără să ridice glasul:

— Sper că ai să rămîi aici, am mare nevoie de d-ta. Înțelege-mă! Numai din prietenie te-am împiedicat să pleci în Olanda! Nu este vorba doar de pericolele războiului, de bombardamente și altele. Pe d-ta te pîndește un pericol și mai mare: ești prost văzut de oamenii noștri de-acolo, de naziștii olandezi și de șeful lor, Mussert. Iar în primele ore ale victoriei, se fac multe execuții.

— O să mă mai gîndesc, spune doctorul plin de amărăciune, dar acum nu voi mai rămîne multă vreme în Germania.

Kersten se duce din nou la Legația Finlandei, spunînd că vrea să plece cît mai curînd posibil.

— Credem că este mult mai util să rămîi pe lîngă Himmler, i se răspunde. Este o îndatorire de înaltă răspundere.

Oricît de mult îi displace acest lucru, Kersten trebuie să rămînă.

Sectorul poștal militar nr. 35 360

La sfîrșitul lui august 1940, Reichsführerul, complet restabilit după o nouă criză prin care a trecut, îi spune cu asprime lui Kersten:

— E adevărat că, așa cum mă informează agenții mei din Olanda, ți-ai păstrat casa de la Haga? Te-am avertizat de nenumărate ori: partidul nazist din Olanda și șeful său sînt foarte furioși împotriva dumitale din cauza legăturilor pe care le-ai avut și continui să le ai acolo. Crezi cumva, că nu știu ce scrisori primești și de la cine sînt? Descotorosește-te de casa de la Haga!

Kersten înțelege că orice discuție este inutilă și chiar periculoasă. Sănătos, Himmler se poartă cu doctorul său la fel de dur ca față de oricine.

— Voi face precum doriți, răspunse Kersten. Este însă absolut indispensabil ca mutarea s-o fac chiar eu.

— De acord, bombăni Himmler. Îți dau zece zile, nici una mai mult.

La 1 septembrie, Kersten pleacă la Haga. De la gară trebuie să se ducă direct la șeful Gestapoului din Olanda, un austriac pe nume Rauter bestial și șiret. Acesta îl primește cu o severitate vecină cu grosolănia. Doctorul se înfioară, gîndindu-se că libertatea și viața a milioane de oameni depind de acest individ.

Kersten e obligat să se prezinte zilnic la biroul lui Rauter: așa a hotărît chiar Himmler. „Chestie de politețe", i-a spus el, dar pe un ton care nici nu-și ia osteneala să ascundă că doctorul se află sub o strictă supraveghere.

Cum ajunge acasă, dă cîteva telefoane. Sosesc o mulțime de prieteni și fiecare îi povestește cîte o întîmplare, una mai de spaimă decît alta: arestări, deportări, execuții sumare. În Olanda nu se cunoaște situația de care se bucură Kersten pe lîngă Himmler, așa că trebuie să fie prudent. Dar cînd rămîne cu cîțiva prieteni de încredere, vorbește fără nici o reținere.

— Cred că am o oarecare influență asupra lui Himmler. Trimiteți-mi regulat informații despre tot ce se întîmplă aici: detențiuni nejustificate, furturi, jafuri, torturi.

— Cum să-ți expediem o corespondență atît de compromițătoare, fără să ne asumăm riscuri enorme, atît pentru noi cît și pentru d-ta? îl întreabă prietenii.

— N-aveți decît s-o trimiteți la Sectorul poștal militar nr. 35 360, le spune Kersten.

Cineva îl întreabă incredul, temător:

— Și secretul va fi...

— Absolut! afirmă cu hotărîre Kersten.

Peste puțin timp, prietenii își iau rămas bun de la doctor.

Certitudinea lui Kersten este pe deplin întemeiată: sectorul poștal indicat e cel al lui Himmler.

Înainte de a părăsi Berlinul, Kersten, care s-a gîndit cît de util i-ar fi să-și pună corespondența la adăpost de ochii cenzorilor și spionilor, i-a mărturisit lui Rudolph Brandt[1], pe un ton jenat, că în Olanda se va întîlni cu femei cu care a avut legături amoroase și care îi vor scrie cu siguranță. Cît de neplăcut ar fi ca asemenea scrisori să fie citite de cenzori.

— Spune-le să-ți scrie la sectorul poștal al lui Himmler, i-a răspuns Brandt. Eu triez poșta și am să-ți dau scrisorile. E singura adresă din Berlin unde corespondența e inviolabilă.

Pretextul născocit de doctor ca să-și asigure secretul corespondenței — aventurile sale sentimentale — l-au încîntat pe Himmler. Între acesta și Kersten s-a creat o legătură nouă, cea dintre doi bărbați complici pe tărîm amoros. Himmler, care nu avea încredere în nimeni și în nimic, a acordat bucuros doctorului dreptul de a folosi sectorul său poștal. Această excepțională favoare i-a îngăduit lui Kersten să organizeze o adevărată rețea personală de informații în Olanda.

În românește de
Paul B. MARIAN

---

[1] Doctor în drept și unul dintre cei mai buni stenografi din Germania: deși nu era nazist, a fost numit stenograful lui Himmler, care îl aprecia foarte mult. Între Kersten și Brandt s-a născut din primele clipe o mare simpatie — **n.t.**

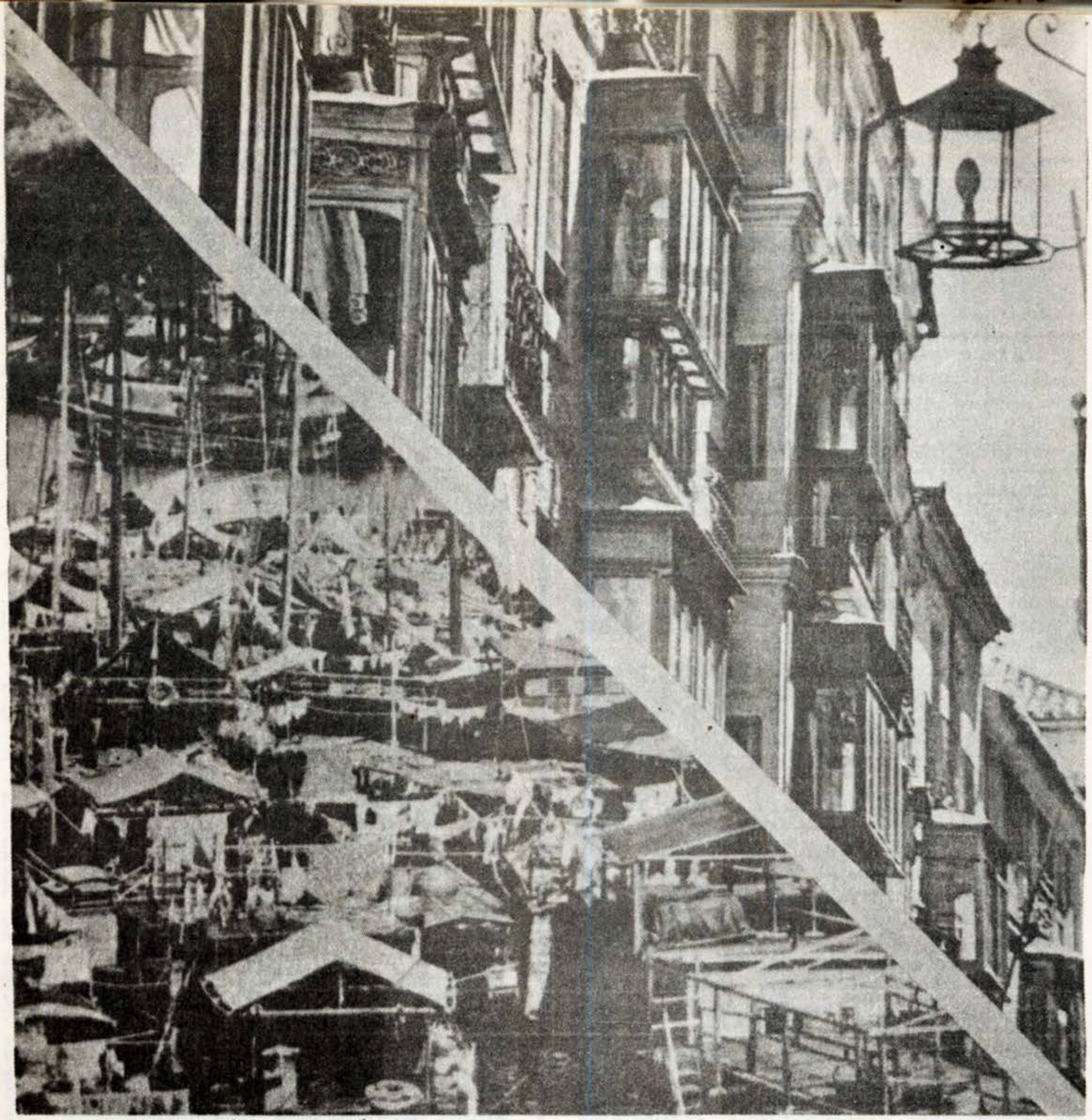

SATUL PE STÎLPI ȘI CASA-FORTĂREAȚĂ

Dr. EUGEN ANASTASIU

Cu sute de mii de ani în urmă,
o scorbură
gata săpată în stîncă
putea servi ca adăpost sau locuință
atît fiarelor cît și oamenilor.
În regiunile fără peșteri
au existat în paleolitic,
și alte forme de „case"
adaptate mediului local:
paravanul, groapa adăpostită,
cortul, coliba[1] **etc.**
În neolitic, odată cu perfecționarea
tehnicii de șlefuire **a uneltelor,**
odată cu **dezvoltarea**
cultivării **plantelor**
și a creșterii animalelor,
procesul trecerii la o viață stabilă
încheindu-se,
modul de trai al oamenilor
s-a schimbat,
modificări corespunzătoare fiind
aduse și locuințelor lor.
Despre două din noile tipuri de case
va fi vorba în paginile ce urmează.

[1] Vezi **Magazin** istoric, nr. 12/1974.

Focul care protejează

În anul 1853, în urma secetei, vestitele lacuri elveţiene şi-au retras apele pe mari întinderi. La vederea noilor suprafeţe de pămînt mîlos, sătenii din Obermeilen, pe malul Lacului Zürich, s-au gîndit să-şi extindă ogoarele, ridicînd un dig de pămînt la limita ivită peste noapte. Dar sapele lor s-au izbit de lemn. Fundul fostului lac era împănat cu şiruri bine înfipte, paralele, de bîrne. Întrevăzînd însemnătatea descoperirii, oamenii au chemat arheologii, care au dezgropat, pentru prima oară în istorie, un sat lacustru.

Mai tîrziu — tot în Elveţia, dar şi în Germania, Italia, Scoţia — s-au găsit multe asemenea urme de construcţii stînd pe picioroange de lemn, nu departe de mal. Resturile de cultură materială descoperite în aceste foste aşezări erau bogate: oale de lut ars şi împodobit, boabe de cereale carbonizate, topoare de cremene şlefuită, cîrlige de os pentru pescuit, prîsnele ceramice pentru fuse, chiar petice de pînză de in.

Cine era acest locuitor, agricultor, pescar, meşteşugar, olar, ţesător şi şlefuitor de unelte din silex? Era omul unei etape noi de civilizaţie, etapa pietrei noi (lustruite) — neoliticul, care începe spre mijlocul perioadei postglaciare.

Cum se explică bogăţia de obiecte, relativ bine conservate, cu toată trecerea timpului şi umezeala mîlului? Locuinţele lacustre erau construite, din temelie pînă-n creastă, din lemn şi stuf, materiale uşor inflamabile. Incendiile le mistuiau deseori. Înainte de a cădea în apă, totul era „lins" de flăcări şi îmbrăcat într-o pojghiţă de cărbune. Stratul acesta de arsură superficială a păstrat toate obiectele de-a lungul a zece mii de ani. Muzeele Elveţiei sînt pline cu exponate găsite în sate lacustre: numai la Concise, pe malul Lacului Neuchâtel, s-au dezgropat, în cîteva zile, 25 000 obiecte. Aşa a apărut, în tratatele de specialitate, reconstituirea meticuloasă a tipului de aşezare acvatică, ancorată pe pari numiţi piloţi, aşezare cunoscută sub termenul de **palafitti** sau **terra mare** (în italiană, palafitta înseamnă „ţăruş", „par bătut în pămînt", iar terra mare, „mal", „ţărm").

Cu milenii în urmă, omul neolitic a gîndit şi a realizat construcţii ingenioase deasupra apelor nu numai în zone europene, ci şi în alte părţi ale lumii, acolo unde condiţiile geografice au fost prielnice. Şi nu numai atunci, demult, ci şi astăzi există asemenea localităţi. În Noua Guinee, în Sulavesi şi Kalimantan, în America de Sud (la Maracaibo) se întîlnesc frecvent asemenea locuinţe. Atît de întipărite în memoria generaţiilor s-au păstrat palafittele, încît, pe alocuri, unele seminţii continuă să clădească „pe catalige", deasupra solului, fie prin tradiţie (în regiunea Nilului superior există casele **tukul**), fie ca să-şi ferească locuinţa, familia şi vitele de viiturile inundaţiilor din anotimpul ploios (ca în zona musonică a Asiei de sud-est).

Unele localităţi europene au început modest, ca mici aşezări lacustre, fluviale sau de lagună. Cu vremea, aluviunile s-au adunat sub „picioarele" caselor, nămolul s-a amestecat şi s-a tasat cu pietriş, vegetaţia l-a năpădit şi rădăcinile arborilor au fixat definitiv terenul. Aşa au devenit peninsule Insulele Isoletta, de pe Lacul Varese (Italia), şi Roseninsel, de pe Lacul Starnberg (Bavaria). Aşa s-au născut actualele oraşe germane Bamberg şi Würzburg: din simple aşezări pe pari lîngă malul unui fluviu. Aşa au luat fiinţă, în antichitate, vestitul centru comercial fenician Tir, nu mai puţin celebrul Pharos din faţa portului Alexandria, în Egipt, Djezireh, în Algeria, apoi Veneţia şi Chioggia (Italia): din aşezări umile de lagună maritimă.

Herodot aminteşte de sate lacustre în Tracia cu cinci secole î.e.n.; în Belgia, pe vremea lui Carol cel Mare, existau încă palafitte locuite. Aşezări de acest gen au fost dezgropate şi în Urali. Aztecii au clădit Mescaltitan pe o puzderie de ostroave.

Arheologii vor mai avea multe surprize în cercetarea „satelor de pe apă". Recent, pe un mic grup de insule din mijlocul Lacului Titicaca, în Anzi, la peste 3 800 m altitudine s-au găsit palafittele tribului Uru, considerat primul constructor al celebrelor bărci de stuf **totora,** care i-au servit de model lui Thor Heyerdahl pentru expediţia „Ra".

Ce împingea pe oameni să-şi aleagă drept temelie a locuinţelor un mediu atît de nepotrivit, la prima vedere, ca apa? Pentru omul încă neevoluat şi slab înarmat în lupta cu adversităţile (triburi vrăjmaşe, fiare etc.) oglinda lacului, interpusă între casa lui şi uscatul plin de primejdii, avea valoarea unui trainic zid de apărare. Odată cu căderea nopţii, piroga, scobită într-un trunchi de copac, se ataşa de un par; scara mobilă era trasă pe platforma-„bătătură" şi familiile puteau dormi liniştite. Apa veghea. Iar în timpul zilei, apa spăla şi hrănea toată aşezarea.

Palafittele au rezervat şi surprize. Pe baza descoperirilor, zoologii au reconstituit scheletul unei specii de cîine necunoscut pînă atunci paleontologiei, tipic satelor plutitoare şi paznic al lor, de unde şi numele de **Canis familiaris palustris.** Iar botaniştii, comparînd amănunţit seminţele diferitelor plante cultivate şi sălbatice, păstrate în mîlul cătunelor lacustre, au ajuns la concluzii interesante. Vom aminti numai două: dintre toate cerealele, se pare că prima „pîine" a omului a fost meiul; din vremea lacustră şi pînă astăzi, plantele de cultură au parcurs un drum evolutiv uriaş, prin transformări lente de ameliorare, pe cînd buruienile de pe lîngă casa omului, lipsite de intervenţia lui, au rămas identice cu cele de acum zeci de mii de ani.

În aşteptarea asediatorilor

Acum 4 000-5 000 ani, pe cînd Hellada sau Roma nu se născuseră încă, puterile succesive ale lumii vechi — Egiptul, Mesopotamia, China ş.a. — au fost apărate de armate de plugari, oameni legaţi de pămîntul lor, întreţinut rodnic prin complicate sisteme de irigaţie.

Cum au rezistat plugarii la prădalnicele invazii nomade? Chinezii au înălţat cel mai mare zid din lume, pe 5 000 km de la est la

vest. India a avut Munții Himalaia, zid natural de aproape 4 000 km lungime și cca. 250 km lățime. Dar așezările din Asia centrală, cele din Peninsula Balcanică sau din Africa de Nord?

Grija lor permanentă de apărare s-a oglindit în felul de a-și clădi locuința: au apărut casa-fortăreață și satul-cetate. Le mai întîlnim și azi de-a lungul vechilor căi de invazie, în satele afgane sau pakistaneze, iraniene, caucaziene sau siriene, libiene, algeriene sau tunisiene. Materialele de construcție sînt diferite, predominînd însă lutul și piatra. Dar, pe deasupra tuturor deosebirilor locale, o trăsătură comună apare evidentă: înfățișarea grupată, bine întărită, a așezărilor omenești, gata parcă să reziste unui atac sau asediu. Impresia de citadelă o dau ulițele strîmte și cotite, casele umăr la umăr, ușile scunde și înguste, porțile înalte și ferecate, lipsa ferestrelor la parter, zidurile groase, acoperișurile plate cu creneluri, balconașele închise sau foișoarele de observație, acareturile și ocolurile vitelor împrejmuite cu ziduri solide.

În Afganistanul muntos, de pildă, s-au păstrat **kala,** casele de lut fortificate, comune pentru mai multe familii înrudite: sînt construcții fără ferestre, împrejmuite cu ziduri prevăzute cu turnuri și metereze. Kala o întîlnim și în nordul Iranului și în Turkmenia.

Urcînd spre nord, spre vechea punte muntoasă de trecere între două continente — Caucazul — întîlnim sate **(aule)** asemenea unor avalanșe de cuburi cenușii, încremenite pe povîrnișul văilor abrupte. Nici un interval între clădiri. Rînduri-rînduri de căsuțe urcă „în trepte" din vale pînă sub stînca muntelui, atît de îngrămădite, încît acoperișurile plate ale rîndului de jos servesc drept curte și uliță vecinilor de deasupra. La mii de kilometri distanță de Caucaz, în Munții Atlas din Tunisia, Algeria și Maroc, satele berberilor **(ksour,** în limba locală) — populație băștinașă care, în sec. VII, s-a opus cu arma în mînă trecerii arabilor cuceritori prin nordul Africii — au exact aceeași conformație: o cascadă de căsuțe plate din piatră brută învăluind panta stîncoasă. Condiții similare de relief, climat și istorie au generat o arhitectură similară.

Cea mai fortificată casă o au osetinii (populație caucaziană). I se spune **galun** și cuprinde o locuință-turn cu 2-3 etaje, avînd alături un alt turn, în trunchi de piramidă, special pentru apărare; în curte sînt criptele celor morți și templul familiei, totul înconjurat de o centură de zid înalt, din lespezi enorme. Fără îndoială, intrarea într-o asemenea „casă", fără învoirea proprietarului, nu este un lucru ușor.

Exemple asemănătoare găsim și în regiuni mai apropiate. În Albania, o țară de spinări muntoase, bogat împădurite, sînt frecvente casele-fortărețe, mai mult turnuri de cetate decît locuințe, purtînd același nume ca și casa întărită din Oltenia și Muntenia veacului XVII-XVIII: **culă.** Clădită pe înălțimi, coline abrupte sau boturi de deal, de unde vederea bate departe, cula albaneză este subordonată scopului: cuib de cît mai îndelungată rezistență la asediu. Pătrunzi în clădire printr-o poartă abia zărită, mai mult o crăpătură, blocată cu o ușă grea de stejar. La parter, nici o altă deschidere în zidul masiv din bolovani enormi, suprapuși. Înăuntru, o scară îngustă urcă spre etajul locuit, al treilea. Din loc în loc, în peretele gros apar ferestruici subțiri, verticale, care privesc spre cele patru zări ale văii. Pe acolo se trăgea cu flinta. Sub streșini, balcoane închise, suspendate în așa fel, încît nici un colț al ogrăzii de dedesubt să nu scape ochiului și glonțului. Asemenea balcoane, închise cu geamlîc de sticlă, existente la primul cat, chiar deasupra uliței și a trecătorilor, erau tipice și tîrgurilor din Bulgaria, Iugoslavia, din Balcani în general. Și în Bucureștiul începutului de veac XX se mai puteau întîlni case cu balcon suspendat. De altfel, acest element arhitectural de influență otomană este prezent într-o zonă geografică vastă, începînd cu Spania și, trecînd prin nordul Africii, pînă în India musulmană.

Au existat oare și în Lumea Nouă forme fortificate de locuință? Firește, ca să clădești un sat compact de case suprapuse, din lut sau piatră, trebuie să ai la îndemînă aceste materiale, să fii legat de pămîntul cultivat și să ai mereu în conștiință grija față de atacul oricărui dușman. Triburile din sud-vestul S.U.A., denumite generic „civilizațiile de la nord de Rio Grande", din actualele state Colorado, New-Mexico și Arizona, reuneau aceste condiții. Influențați de culturile înfloritoare din America Centrală — maya și aztecă — membrii acestor triburi trecuseră la agricultură stabilă încă din sec. VII e.n. Mai mult, deveniseră mari meșteri în construcția canalelor de irigație, pardosite cu lespezi de piatră. Mai înstăriți decît rudele nomade de la miazănoapte, care le rîvneau agoniseala și efectuau razii de „confiscare", membrii tribului cel mai numeros de plugari **(pueblos)** s-au deprins să clădească sate-bloc în terase supraetajate, foarte asemănătoare cu cele din Caucaz sau Atlas.

Cu unelte primitive și transportînd materialul numai cu cîinii (calul a venit odată cu „fețele palide"), pueblos-ii au ridicat complexe de clădiri dispuse pe 4-5 caturi, cu fiecare etaj retras față de cel de dedesubt, ca treptele unei scări uriașe de 15-18 m înălțime. Etajul inferior, fără uși sau ferestre, conținea magaziile de cereale. Pe acoperișul lui, întărit cu grinzi de lemn, se construia primul etaj de locuințe, deasupra altul și altul. Accesul între „treptele" monoblocului se făcea pe scări de lemn mobile. Cu scările retrase, satul-casă de 350 pînă la 500 locuințe și 1 000 pînă la 3 000 locuitori de aceeași gintă, devenea o citadelă de necucerit. Un ram al tribului pueblo **(bonito)** își așeza fortărețele într-un semicerc desăvîrșit, ca anticele teatre grecești.

Soliditatea originalelor cetăți pueblo le-a conservat pînă azi, veritabile exponate de arhitectură populară în aer liber, vizitate și chiar imitate de unii americani, dornici de excentricitate, care-și clădesc, pe acoperișurile zgîrie-norilor din marile orașe, mici pueblouri particulare numite **penthouses.**

Poșta M I

În aceste zile de încheiere a anului 1976 și de așteptare a lui 1977, colegiul și redacția revistei Magazin istoric **adresează tuturor colaboratorilor și cititorilor săi, precum și colectivului de oameni ai muncii din cadrul Combinatului poligrafic „Casa Scînteii" care s-au străduit și în acest an să editeze publicația noastră la nivelul exigențelor, tradiționalul** *„LA MULȚI ANI!"*, **dorindu-le noi și mari succese în activitatea lor de zi cu zi, multă sănătate și putere de muncă, cît mai numeroase prilejuri de bucurie pentru ei și familiile lor.**

COLUMNA LUI TRAIAN — SURSĂ DE INSPIRAȚIE

TUDOR ADRIAN CENUȘĂ *din* Cîmpulung Muscel, *ne semnalează în legătură cu „broasca țestoasă romană" că o reprezentare similară celei desenate de Jean Goujon se află pe Columna Traiană: romanii iau cu asalt o fortăreață dacă, protejîndu-se cu scuturile lor, care formează o carapace* (tetudo). *De remarcat că numărul atacatorilor și al apărătorilor este identic în cele două imagini, ca și poziția scuturilor, mișcarea generală etc.*

Ne întrebăm, laolaltă cu cititorul nostru: să se fi inspirat Jean Goujon, care l-a ilustrat pe Vitruvius în secolul XVI, din basoreliefurile Columnei lui Traian?

ION BUTEANU

ION ȘERB *din* satul Valea Mare, jud. Arad, *ne solicită cîteva date referitoare la Ion Buteanu, unul dintre tribunii revoluționari pașoptiști din Transilvania.*

Ion Buteanu s-a născut în 1821 în Șomcuța Mare. A făcut gimnaziul la Baia Mare și Cluj, în acest oraș luîndu-și și licența în Drept. A fost trei ani „cancelist" în Mureș-Oșorhei, după care s-a stabilit la Abrud. În timpul revoluției a fost administrator al Zarandului. La 7 mai 1849 a fost prins de trupele guvernului maghiar, comandate de maiorul Hatvani și închis la Baia de Criș, fiind spînzurat la 23 mai 1849.

AVEȚI DREPTATE — NU AVEȚI DREPTATE

D. TUCHILĂ *din* București, *are dreptate să ne întrebe dacă decapitarea lui Mihai Viteazul a avut loc* în momentul *uciderii sale de oamenii lui Basta (vezi articolul* Ultimele zile, *nr. 8/1976) sau după comiterea crimei, cum scriu Ilie Dumitrescu și Constantin Cîrjan, în același număr, la p. 23. Răspunsul corect este că cele două mîrșave fapte au fost săvîrșite aproape simultan.*

În schimb nu are dreptate, cînd întreabă: „Mihai Viteazul a fost asasinat la Turda ori *la* Cîmpia Turzii; sau a fost mutat de *pe* Cîmpia Turzii *la* Cîmpia Turzii?", *cum ar rezulta tot din nr. 8/1976, p. 19.*

Subtitlul din pagina respectivă nu se referă la localitatea Cîmpia Turzii, ci la șesul omonim, ca dovadă că, în p. 18, articolul vorbește despre „asasinarea lui Mihai pe Cîmpia Turzii", iar la p. 20 despre înălțarea taberei tot pe *Cîmpia Turzii.*

Adoptînd maniera caustică folosită de corespondentul nostru, ne permitem să-l întrebăm dacă d-sa locuiește pe București?

ÎNSEMNĂRILE NONAGENARULUI

Nonagenarul CRIST. N. ȘTEFĂNESCU-CERBER *din* Galați, *ne trimite cîteva pagini de însemnări din perioada insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste, de la 23 August 1944, cînd a luat parte la alungarea hitleriștilor din orașul de pe Dunăre, trăind dramatice momente din acele zile: salvarea uzinei electrice a localității și a unui depozit de carburanți, aprovizionarea populației gălățene cu alimente, în pofida uriașelor dificultăți create de distrugerile naziste.*

9 SAU 19 AUGUST?

DUMITRU HOMORODEAN *din* București, *ne întreabă de ce sfîrșitul lui Mihai Viteazul este datat 19 august 1601 în revista noastră (nr. 5/1975), în timp ce alte surse consemnează 9 august 1601.*

Dintr-un singur motiv: la noi, data indicată este conform „stilului nou", spre deosebire de „stilul vechi", utilizat în respectivele lucrări.

100 ANI ÎN MINUS, 5 ANI ÎN PLUS

D. PINTICAN *din* Mediaș, *citind lucrarea* Furioșii domnului, *de Georges Blond din care revista noastră a publicat o avanpremieră editorială în nr. 2/1976, ne semnalează două inadvertențe istorice întîlnite în textul lucrării.*

1) Regina Elisabeta I a Angliei nu putea fi reprezentată în mai 1458, la instalarea contelui de Sussex ca vicerege al Irlandei (p. 21), deoarece nici nu se născuse la acea dată. Contele de Sussex a devenit vicerege în 1558, deci avem de-a face cu o evidentă greșeală tipografică.

2) Elisabeta a domnit de la 1557 pînă la 1603, deci 45 ani, nu 50, cum se afirmă în aceeași lucrare (p. 23).

PASIUNEA ELEVULUI

Elevul G. CIOCÂNEL *din* anul IV E al Liceului Ion Maiorescu, *din* Giurgiu, *ne trimite sinteza documentară* Țărănimea ilfoveană, participantă activă în lupta împotriva asupririi și exploatării, la sfîrșitul sec. XIX și începutul sec. XX.

Lucrarea, de 28 pagini, a obținut premiul III la sesiunea de comunicări ale elevilor, pe teme de istorie, faza pe țară, care a avut loc la Vaslui, în luna iulie 1976.

Apreciind interesul pentru istorie al tînărului nostru corespondent îl felicităm pentru reușita sa.

1589 — UN ENGLEZ PRIN ȚĂRILE ROMÂNE

„Nu demult am întîlnit într-un ziar numele unui englez, Henry Cavendish, care ar fi călătorit prin Principatele Române, în sec. XVI", *ne scrie* ALEXANDRU STOENESCU, *din* Iași, *interesîndu-se de itinerarul acestui călător.*

Într-adevăr, în 1589, Henry Cavendish (1550-1616), la întoarcerea din vizita ce o efectuase în Turcia (împreună cu prietenul său Richard Mallorye, negustor londonez) a trecut și prin țările române. La 13 iulie 1589, au traversat Dunărea pe la Silistra și, după două zile de mers, au ajuns la Buzău. De aici, s-au îndreptat, prin Focșani și Tecuci, spre Iași, unde au ajuns la 20 iulie. Cavendish a fost primit de domnitorul Moldovei, Petru Șchiopul, care i-a dăruit alimentele de care cei doi călători aveau nevoie în timpul ședерii lor în capitala Moldovei. La 22 iulie, Cavendish și prietenul său — avînd „scrisori de trecere pentru vameșul de la hotare", date de domn — au părăsit Iașul, îndreptîndu-se, prin Polonia, spre țara lor.

În Anuarul Institutului de istorie și arheologie „A.D. Xenopol", *vol. VII, Iași, 1970, dr. Paul Cernovodeanu prezintă jurnalul călătoriei lui Cavendish în Turcia și țările române.*

CETATEA COLȚULUI

RAVECA DAN *din* Cluj-Napoca, *ne solicită cîteva date referitoare la Cetatea Colțului, din jud. Hunedoara.*

Așezată la „porțile" Retezatului, cetatea — în imaginea alăturată — a fost construită în secolul XIV ca reședință a cnejilor Cînde din Rîu de Mori. Impresionant era donjonul, înalt de cca 12 m, ridicat pe un colț de stîncă, deasupra unei prăpăstii. În sec. XVI-XVII i-au fost adăugate noi construcții. A fost locuită pînă în sec. XVIII. Legendele vorbesc de vitejia apărătorilor ei, precum și de „frumusețea unei Ilene Cîndea, care torcea fire de aur".

În fața cetății, se află o altă construcție, o biserică-fortăreață, ridicată din piatră brută, în sec. XIV.

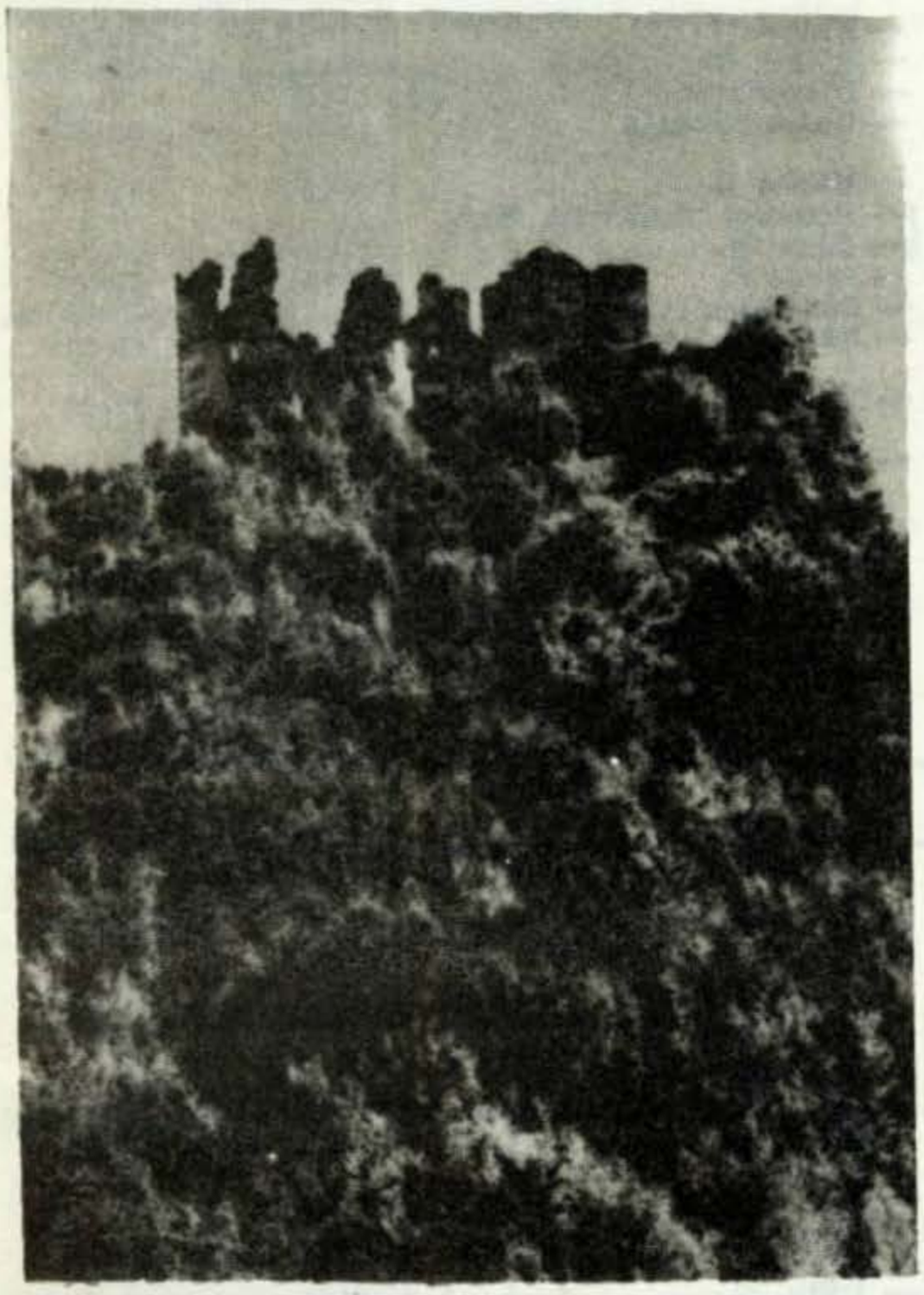

În aceeași scrisoare, corespondenta noastră ne descrie „starea jalnică" a acestor edificii, faptul că au devenit „culcuș pentru oi și vaci".

Dacă cele semnalate corespund adevărului, le aducem și noi la cunoștința forurilor în drept.

RÎVNA CONTESTĂRII

GH. VIIȘOREANU, *din* Constanța, *referindu-se la articolul* Odiseea capului Viteazului, *ne scrie pe un ton categoric:* „Lăcașul sfintei Mănăstiri Dealu din Tîrgoviște nu este Curtea lui Radu cel Mare". *În articolul citat nu se face nicăieri o asemenea aserțiune, cititorul nostru confundînd curtea (interiorul) mănăstirii cu termenul de* curte *(reședință)* domnească. *Autorii articolului respectiv vorbesc, de fapt, de „curtea bisericii lui Radu cel Mare". Pisania lăcașului respectiv pe care o reproducem după lucrarea lui Constantin Bălan,* Mănăstirea Dealu, *ed. II, București, 1968 — spune: „Io Radu, marele voievod... în anul 7008... a început să zidească și să înnoiască și din nou a ridicat cu toate bunătățile și cu mari frumusețI a înfrumusețat acest mare hram... și a sfințit-o în 7000 și trecuți 10 ani (1501), luna decembrie, 4 zile".*

AVEȚI DREPTATE!

PÂSLĂ HRISTEA *din* Corabia *și* EUSTAȚIU C. CUMPĂNAȘU *din* com. Orlea, jud. Olt, *ne semnalează o inadvertență în articolul* Podul de la Siliștioara — Măgura, *din nr. 10/1976.* „În grupul statuar din Corabia, nu ostașul «arată cu brațul întins», ci femeia de lîngă el". *Da, este vorba de o greșeală de transcriere în redacție. După cum se poate vedea și din fotografia apărută în p. 43, femeia este aceea care arată cu brațul întins drumul ce duce spre fluviu.*

MULȚUMIRI

Am reținut sugestiile, informațiile, propunerile și completările cuprinse în scrisorile următorilor cititori cărora le mulțumim: I. SERB, com. Gurahonț, jud. Arad; GHEORGHE BECA, Ploiești Vest; CONSTANTIN GRAUR, București; IOAN C. TĂRAȘ, Iași; IOANA OLCHOWSKI, București; D. TUCHILĂ, București; MITICĂ BUICĂ, com. Grindu, jud. Ialomița.

Nicolae MINEI

CERERI ȘI OFERTE

IOAN GRIGORE, com. Plopi-Slăvitești, jud. Teleorman, *solicită colecția 1967-1969; nr. 10-12/1973.*

COICEA ILIE, sos. Giurgiului, nr. 104, Bl. A, sc. I, ap. 7, București 7, *oferă colecția completă.*

CUCU C. VASILE, com. Jariștea-Marginea, jud. Vrancea, *oferă colecția 1972-1975.*

ILIE IONEL, str. Știrbei Vodă, nr. 62, Rîmnicu Vîlcea, jud. Vîlcea, *solicită nr. 1-9/1967.*

CÎRSTESCU MARIA, str. Zimbrului, nr. 9, Reșița, *solicită nr. 6/1973.*

MĂNDIȚĂ ȘTEFAN, com. Nehoiu, jud. Buzău, *solicită: nr. 5/1967; 6, 10/1969; oferă: nr. 11/1969.*

OPREA MARIN, str. Doinei, nr. 9, Craiova, *solicită: nr. 1-4, 6, 11/1968; 6/1969; 10/1972; 5, 12/1974; 12/1975; oferă: nr. 3/1967; 5/1969; 1, 6-8/1972; 7, 11/1973; 7/1974; 7-9/1975.*

PANTAZESCU C., str. Rachmaninov, nr. 27, București, *solicită: nr. 4, 5, 7/1967; 1, 3/1968; 3, 4, 6/1970; 4/1971; 6/1974; oferă: nr. 9/1967; 10, 11, 12/1968; 1, 3-5, 8/1969; 1, 5, 12/1971; 5, 12/1972; 6, 11/1973; 9, 10/1974; 2, 4, 5/1975.*

VIZITIU D., str. Volovățului, nr. 19 B, Rădăuți, jud. Suceava, *solicită nr. 2/1976.*

ȘALĂU CONSTANTIN, str. Dr. Tătarilor, nr. 30, Cîmpulung, jud. Suceava, *solicită: nr. 1/1967; 12/1969; 2-4, 12/1970; 4/1971; 1, 2/1972.*

PINTEA AUGUSTIN-ȘTEFAN, str. Parcul Someșului de Sus, nr. 11, Satu Mare, *solicită nr. 3/1967.*

ÎN ATENȚIA CITITORILOR!

MEMORIA INDEPENDENȚEI un nou concurs Magazin istoric.

În numărul din ianuarie 1977, vom publica prima serie de întrebări și detaliile desfășurării concursului

Sumarul sumarelor

ISTORIA ROMÂNIEI

VECHE

		Nr.	Pag.
Identităţi ale romanităţii	— Barnea I.	1 (106)	28-32
Oamenii pămîntului nu şi-au părăsit ţara	— Bichir Gh.	9 (114)	10-11
Unde a fost cetatea Dafne	— Diaconu P.	10 (115)	7-9
Tracii în bazinul carpatic	— Dušek Mikulas	2 (107)	35-37
O importantă descoperire arheologică la Izvoru, Giurgiu	— Mitrea B.	3 (108)	42-43
Tezaurul de la Băiceni	— Petrescu Dîmboviţa M., — Dinu M.	4 (109)	18-19
Semnificative mărturii ale monedelor geto-dacice	— Preda C.	5 (110)	38-39
Burebista şi Dacia Pontică	— Rădulescu A.	6 (111)	47-48, 54
Monedele-săgeţi şi cele 26 veacuri ale Tomisului	— Rădulescu A.	11 (116)	10-11
Tracologia — un vast domeniu de cercetare al istoriografiei româneşti	— Vulpe Al.	3 (108)	27-29
Mărturii arheologice despre istoria mai multor generaţii de geţi	— Vulpe Al.	8 (113)	45-47
Mari personalităţi ale tracilor de nord înainte de Burebista	— Vulpe R.	7 (112)	34-36, 51
Mari personalităţi ale lumii trace. Burebista, Deceneu, Decebal	— Vulpe R.	9 (114)	3-9
Peripeţiile unui inel. Cochetărie acum două milenii	—	9 (114)	19
Dacii şi latina	—	2 (107)	13

MEDIE

„Ducele Ramunc" şi Ţara Românească	— Armbruster A.	10 (115)	37-38
Efigia Viteazului din anul 1600	— Cernovodeanu D.	3 (108)	44
Francisc Rákóczi II: o viaţă închinată luptei pentru libertate	— Cernovodeanu P.	3 (108)	34-36
Constantin Cantacuzino şi schiţa asediului cetăţii Petrovaradin	— Cernovodeanu P.	11 (116)	37-42
Negru Vodă = Seneslau?	— Chiţescu L.	10 (115)	5-6, 9
Bătălia de la Valea Albă	— Cupşa I.	7 (112)	5-7
Folclor şi istorie	— Dobre Al.	9 (114)	24
Bursieri ai lui Brîncoveanu la Padova	— Drăgan C.	6 (111)	15
Odiseea capului Viteazului	— Dumitrescu I., — Cîrjan C.	8 (113)	23-24
Lumina tiparului românesc (I, II)	— Duţu Al.	7 (112)	28-30
		10 (115)	26-28
Un document inedit de la Mihai Viteazul	— Gal I., — Neagoe M.	12 (117)	28, 49
Miron Barnovschi — un domnitor şi o epocă	— Golimas H. A.	5 (110)	43-48
Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun — oşteni viteji, diplomaţi iscusiţi	— Grigoraş N.	9 (114)	20-24
„Opera mîinilor ieromonahului Antim"	— Ionescu Gh. D.	10 (115)	22
Un trimis al Regelui Soare în Transilvania	— Iosipescu S., — Anton Manea Cr.	11 (116)	12-15
Acea parte a Ţării Româneşti numită Moldova	— Maciu V.	6 (111)	5-8
Dorobanţul din zilele lui Mihai Voievod	— Mareş Gh. I.	8 (113)	24
Sighetul — cetate a dacilor şi aşezare a românilor	— Marina M.	12 (117)	30-32
O semnificativă operă de artă din vremea lui Ştefan cel Mare	— Mărgineanu M.	2 (107)	16
Ceremonialul domnesc — moştenire a Bizanţului	— Nicolescu C.	10 (115)	11-13
Steagurile de la Guruslău	— Nistor I.	8 (113)	16-17
Thomas Jordan, un clujean medic de faimă europeană	— Petrescu A.D.	12 (117)	27
Litovoi — un voievod între cnezi	— Popa R.	4 (109)	2-6
Vechi biblioteci din Ţara Românească	— Rădulescu-Valasoglu I.	6 (111)	26-28, 41
Ultimele zile ale lui Mihai Viteazul	— Rezachevici C.	8 (113)	18-22
Contele d'Hauterive despre români	— Rezachevici C.	11 (116)	16-18
Istoricul francez Georges Guillet de Saint Georges despre Vlad Ţepeş	— Rezachevici C.	12 (117)	5-7
1784-1785: cea mai puternică răscoală din Imperiul habsburgic	— Shapiro A.P.	4 (109)	20-24
O inscripţie medicală în Dacia, subiect al unei lucrări germane din 1742	— Schwann Stanislaw	5 (110)	16
La Istanbul, pe urmele lui Dimitrie Cantemir	— Săvan M.	3 (108)	32
Anastasie Crimca	— Ştefan G.	5 (110)	48-49
Răzvrătirea de la Stremţ	— Trócsányi Z.	1 (106)	26-27, 37
Dacia Antiqua, una din „fiicele" lui Martin Opitz	— Ursu I.	5 (110)	41-42
Gîndul şi gătirea lui Şerban Vodă	— Vlad M.D.	11 (116)	33-37
În amintirea lui D. Cantemir	—	6 (111)	32
Mihai Viteazul despre el însuşi	—	8 (113)	14-16

		Nr.	Pag.
Revista turcă **Hayat Tarih Mecmuasi** despre Vlad Ţepeş	—	9 (114)	33

MODERNĂ

		Nr.	Pag.
„S-a ridicat un crăiuţ cu numele Todoraş..."	— Andriţoiu M., — Cerghedean M.	3 (108)	3-5
Tudor Vladimirescu în conştiinţa naţională	— Antip C.	3 (108)	2-3
Constituţia americană şi ecourile ei în ţările române	— Berindei D.	7 (112)	50-51
Călătoriile lui Avram Iancu la Viena	— Bodea I.G.	6 (111)	18-21, 24
Timişoara, mai 1906. Tabăra muncitorească din centrul oraşului	— Breier T.	11 (116)	23-24
O lume cu care românii aveau de mult contacte	— Cândea V.	9 (114)	40-43
Aceleaşi idealuri umanitare	— Ceauşescu I.	7 (112)	48-50
Simion Mehedinţeanu — un destoinic luptător pentru libertate	— Ceauşescu I.	12 (117)	15-19
1859-1866: documente privind Unirea principatelor	— Copoiu N.	1 (106)	7-12
		2 (107)	10-13
		3 (108)	9-12
		4 (109)	12-14, 19
		5 (110)	13-15
		6 (111)	9-15
		7 (112)	12-17
		8 (113)	25-29
		9 (114)	26-32
		10 (115)	23-25
		11 (116)	3-9
		12 (117)	8-14
Însemnări (1914-1916)	— Duca I.G.	7 (112)	24-27
		8 (113)	33-35
		9 (114)	47-51, 61
Alexandru Cociu comunardul	— Dumitriu M.	3 (108)	33
Fraţii Bacalbaşa	— Felea I.	2 (107)	20-23
În România Gherea a devenit marxist	— Felea I.	4 (109)	10
O singură ţară — un singur domnitor	— Stan A.	1 (106)	13-14
„Despre el se vorbeşte cu multă laudă"... [T. Vladimirescu]	— Kolangian Suren	3 (108)	5-6
Familia Puşcariu: cărturari din tată în fiu	— Micu E., — Petraru St.	10 (115)	39-42
Tainele unei cărţi	— Moldovan Fl.	6 (111)	21
1893: greva muncitorilor brutari din Galaţi	— Nicolaescu N.	10 (115)	18-19
Cînd au debutat socialiştii români în confruntările electorale?	— Niculae V.	2 (107)	19, 37
Demersul lui N. Bălcescu la Londra	— Nestorescu-Bălceşti H.	7 (112)	18-20
Spiru Haret — un ctitor de şcoală românească	— Orăscu S.	2 (107)	28-30
Momente din lupta poporului român pentru formarea statului naţional unitar	— Pascu St.	2 (107)	2-9
Acum 105 ani, la Putna	— Popa A.	8 (113)	30-31
Rassegna storica del Risorgimento despre revoluţia de la 1821	— Popişteanu Cr.	3 (108)	7-8, 12
Palatul de la Cotroceni	— Potra G.	4 (109)	37-38
Scrisorile lui Moise Grozea de pe front (1877)	— Puşcariu S.	11 (116)	29-32
„Un viitor 24 ianuarie" — studenţii în lupta pentru unitate naţională	— Rădulescu-Zoner Ş.	5 (110)	58-61
Tudor Vladimirescu în presa italiană a epocii	— Şimandan V.	3 (108)	8, 12
Serdarul Toma Brătianu în atenţia poliţiei habsburgice	— Şimandan V.	12 (117)	18-19
Podul de la Cernavodă şi constructorul lui	— Ştefan I.M.	1 (106)	60-62
Cronici în piatră ale Independenţei	— Tucă Fl.	5 (110)	31-32
		6 (111)	25
		7 (112)	31-32
		8 (113)	43
		9 (114)	35
		10 (115)	43
		11 (116)	28
		12 (117)	33
Memoria regimentelor	— Ursu I.	9 (114)	36-39, 43
		10 (115)	44-47

CONTEMPORANĂ

		Nr.	Pag.
Nicolae Ceauşescu: Ţelul suprem al partidului — servirea devotată a intereselor poporului, ale patriei	—	5 (110)	2-6
Nicolae Ceauşescu: Milenii de istorie	—	8 (113)	2-3
Mesajul adresat de tovarăşul Nicolae Ceauşescu Institutului de studii istorice şi social-politice cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înfiinţare	—	6 (111)	2-4
Mesajul preşedintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceauşescu, adresat participanţilor la cel de-al doilea Congres internaţional de tracologie	—	10 (115)	2
Nicolae Ceauşescu, **Scritti scelti**, vol. VI	—	11 (116)	2
C. Brâncuşi: „Îmi era dor să revăd cîmpiile noastre"	— Brezianu B.	2 (107)	14-15
Republici strămoşeşti la români	— Cândea V.	12 (117)	2-4
1930: Dezbateri în Parlamentul României	— Dandara L.	10 (115)	29-32
Urgenţe pe hîrtie	— Diaconu I.	9 (114)	25
File din lupta antifasciştilor români. Dosarul P.I./644	— Dogaru M.	3 (108)	13-14, 16

		Nr.	Pag.
Itinerar istoric. Case și locuri memorabile	— Dogaru M., — Pintean T.	4 (109)	7-9
Amintiri	— Giurescu C.C.	6 (111)	16-17
Comisarul Ioan Șulea	— Grozavu M.	3 (108)	15-16
Simțămîntul responsabilității istorice	— Ignat P.	1 (106)	2-6
Mehedinți 1936: Frontul popular antifascist în acțiune	— Ivanovici D.	2 (107)	17-18
Dramaticul parcurs al unui memoriu	— Katona Béla	6 (111)	38
Nu puteam rămîne impasibili!	— Marina M.	6 (111)	39-41
Liga Howard în apărarea antifasciștilor români	— Matichescu O.	7 (112)	21-23
Oameni de omenie în vremuri de neomenie	— Mircu M.	6 (111)	33-36
File din cronica războiului antihitlerist. Avionul curier a decolat la timp	— Oroveanu M.I.	5 (110)	17-18
Trepte ale afirmării istorice	— Nichita P.	5 (110)	10-12
„Una din datele cruciale" (presa elvețiană despre 23 August 1944)	— Popescu D.	8 (113)	10-12
Omul — marele erou al istoriei	— Popișteanu Cr.	7 (112)	2-4
L'Osservatore Romano: „Trupele române au eliberat Capitala"	— Popișteanu Cr.	8 (113)	9-10
Pînă la orice sacrificiu în interesul poporului român (I, II)	— Simion A.	7 (112); 8 (113)	8-11, 36; 4-8
Din cronica luptei antifasciștilor români. Drumul spre libertate	— Spălățelu I.	6 (111)	22-24
O scrisoare inedită a lui C. Dobrogeanu-Gherea	— Tălângescu M., — Toacă I.	4 (109)	11
Presa turcă despre 23 August 1944	— Türkkaja Ataöv	8 (113)	13
Un nesecat tezaur de experiență politică, revoluționară	— Zaharia Gh.	5 (110)	7-9
Al doilea Congres internațional de tracologie — un moment de înaltă semnificație științifică	—	9 (114); 10 (115)	2-3; 2-4
Dezvelirea unui bust al lui N. Iorga	—	7 (112)	39

ISTORIE UNIVERSALĂ

VECHE

Satul pe stîlpi și casa-fortăreață	— Anastasiu E.	12 (117)	55-57
Răzbunarea lui Ala Reiks	— Brion M.	8 (113)	38-42
Mohenjo-Daro, vestigiile unei civilizații străvechi	— Brion M.	12 (117)	43-46
Viața cotidiană la traci	— Danov H.M.	9 (114)	11-14
O carte sculptată despre o rezistență eroică	— Derjavin N.S.	6 (111)	49
Nero incendiatorul Romei?	— Dragomirescu I.	6 (111)	56-57
Șeherezada și istoria	— Gall M.	3 (108)	52-56
Începuturi de civilizație în sud-estul Europei	— Garašanin M., — Nestor I.	9 (114)	16-17
Cîntecul nibelungilor între fabulația legendară și adevărul istoric	— Berndt H.	10 (115)	33-35
„Îți stau la îndemînă, acolo, cititor..."	— Lehötz A.	9 (114)	55
Milenarele contururi Nazca	— Mc Intyre Loren	4 (109)	25-27
Armurile trace: artă autohtonă cu ecouri îndepărtate	— Ognenova-Marinova L.	8 (113)	47-49
Din Urartu în Danemarca prin Tracia	— Powell T.G.E.	9 (114)	14-15
Oracolul din Delfi	— Riverain J.	5 (110)	28-30, 31
Din străvechi cronici chineze. Emblema de jad	— Sima Qian	10 (115)	21
În căutarea străvechei capitale Ninive	— Terry White A.	10 (115)	58-30
Alexandria — metropola dintre două mări	— Tomescu E.	9 (114)	52-55
Bimilenarul Pantheon din Roma	— Tudor D.	8 (108)	30-31
Vînătorul de cerbi de la Șu-Ku-Tian	— Vu-Iu-Kang	10 (115)	20,25
Mari personalități ale lumii trace. Făuritorii statului Odris	— Vulpe R.	8 (113)	48-52

MEDIE

Cristina, înțeleapta și enigmatica regină a Suediei	— Almaș D.	8 (108)	22-25
Pacea din Westfalia	— Antip C.	4 (109)	51-55
Skanderbeg în Europa	— Bițoku K.	11 (118)	49-51
Martin Luther și „cele 95 propoziții ale sale"	— Blond G.	2 (107)	51-55, 60
Scurtă incursiune în lumea mongolă	— Boldur A.	1 (106)	45-48
1241. Voievodatele române își afirmă independența	— Neagoe M.	12 (117)	36-38, 42
Sfîrșitul flotei de argint	— Koslinski N.	9 (114)	29-31
După descoperirea Braziliei	— Pombo Rocha	5 (110)	33-35
De ce mor imperiile?	— Preda E.	8 (113)	36-37
Actele de navigație	— Taftă L.	1 (106)	57-58
Ludovic cel Stăruitor și misterioasa sa moarte	— Vaily G.	10 (115)	52-54

MODERNĂ

Răscoala Șipailor	— Berciu A.	2 (107)	24-27
Sub steagul lui Emelian Pugaciov	— Buganov V.	9 (114)	44-46

		Nr.	Pag.
Aşa s-au născut Statele Unite ale Americii	— Churchill W., — Minei N.	1 (106) 2 (107) 3 (108) 4 (109) 5 (110) 6 (111)	21-25 43-47 37-41 46 50 50-53 50-54
Ezequiel Zamora, un erou venezuelean	— Georgescu P.A.	7 (112)	52-54
Explozia de pe cuirasatul „Maine"	— Koslinski N.	12 (117)	47-49
Duelul Puşkin-D'Anthès şi mărturiile urmaşilor lor	— De Launay J.	1 (106)	50-51, 56
Un mare reformator: Mehmet Ali	— Maxim M.	2 (107)	48-50
Tadeusz Kościuszko	— Moldoveanu M.	12 (117)	39-42
Nelson înaintea bătăliei de la Trafalgar	— Terraine J.	3 (108)	57-61
Crepusculul unei epoci	— Tuchman B.	8 (113)	53-56, 60
1910-1917: Mexicul în revoluţie	— Unc Gh.	4 (109)	39-41
1911-1912: război de cotropire în Libia	— Unc Gh.	11 (116)	55-58
Alexandre Dumas — revoluţionar	— Valles E.	7 (112)	55-57
1876. Revoluţia antiotomană din Bulgaria	— Velichi C.	12 (117)	34-35

CONTEMPORANĂ

Asasinarea lui Georges Mandel	— Aron R.	5 (110)	25-27
Atentatul de pe Königsallee	— Borovička V.P.	11 (116)	25-27
Vitejii lui Abd-el-Krim	— Botoran C.	3 (108)	17-19, 21
Jocul vieţii şi al morţii	— Chaban Delmas J., — Popişteanu Cr.	12 (117)	22-27
Itinerar istoric — Moscova, Kiev, Erevan	— Dragomirescu I.	11 (116)	44-46
Franţa 1936: Frontul popular preia conducerea	— Chavardès M., — Zaharescu Vl.	2 (107)	38-42
Amintirile unui ambasador la Berlin. Moartea lui Hindenburg	— Poncet A.	1 (106) 2 (107) 3 (108)	52-56 56-60 46-51
Austria 1925-1934	— Gedye G.E.R.	4 (109) 5 (110) 6 (111) 7 (112) 8 (113) 9 (114)	56-60 54-57 58-61 58-61 57-60 56-61
Misiunea „doctorului" Kersten	— Kessel J.	12 (117)	50-54
Cele două misiuni ale flotei sovietice	— Kuznețov N.G.	5 (110) 6 (111)	20-23 42-44
Champs Elysées	— Malraux A.	11 (116)	47-49
Începuturile rezistenţei antihitleriste în Belgia	— Marian P.B.	11 (116)	52-55
...La Başbakanlik Arşiv şi Topkapi Sarai	— Minei N.	4 (109)	35-36
În misiune pentru ţara mea	— Şahinşahul Iranului Mohammad Reza Pahlavi Aryamehr	10 (115)	15-17
Arnold Toynbee îşi ia rămas bun	— Popişteanu Cr.	1 (106)	34-37
În vizită la Accademia dei Lincei	— Popişteanu Cr.	4 (109)	33-34
Iranul văzut de aproape	— Popişteanu Cr.	10 (115)	14
André Malraux pe drumurile istoriei	— Popişteanu Cr.	11 (116)	46
Spania eternă	— Roman V.	7 (112)	40-41
Mihail Frunze — un strateg al revoluţiei	— Sapsai Al.	11 (116)	42-44
Drumul militarismului german spre înfrîngere	— Simonov K.	10 (115)	48-51
Ernst Thälmann — o viaţă de erou	— Trautzsch W., — Bălănică E.	4 (109)	28-32
Noiembrie 1936. Bătălia pentru Madrid	— Tuñon de Lara M.	7 (112)	41-45
Enigma statuilor pascuane	—	9 (114)	25
O tipăritură a lui Gutenberg. Galion din sec. XVI	—	4 (109)	27
Muzeul clopotelor	—	5 (110)	19
Memorial de război (1939-1945)	—	4 (109)	42-45, 50

INTERVIURILE NOASTRE

Léo Hamon: pe baricadele Rezistenţei	— Barcan M.	8 (113)	32
Robert Aron. „Dosarele" istoriei contemporane	— Marian P.B.	5 (110)	24
Patriarhul ecumenic Demetrios al Constantinopolului: şase secole de relaţii cu românii	— Minei N.	3 (108)	20-21
Prof. Jack P. Greene: războiul revoluţionar american	— Minei N.	7 (112)	46-48
Prof. Alberto S. Ghisalberti: unitatea statală — moment esenţial al istoriei noastre	— Popişteanu Cr.	2 (107)	31-32
Roberto Bonchio: istoriografie românească în Italia	— Velcu Fl.	12 (117)	20
O ştiinţă complexă în plin avînt. Dialoguri cu participanţi la cel de-al doilea Congres internaţional de tracologie	—	11 (116)	19-21

DICŢIONAR ISTORIC

Primul dicţionar românesc de neamuri şi triburi tracice		1 (106) 2 (107) 3 (108) 4 (109) 5 (110) 6 (111) 7 (112) 8 (113) 9 (114) 10 (115) 11 (116) 12 (117)	15-20 33-34 26-27 15-17 36-37 45-47 33-34 44-45 18-19 10,19 22 29, 46
Ranguri nobiliare		10 (115) 11 (116)	55-57 58-61

CONTENTS (Romanian History) **V. CÂNDEA** The Ancestral Republics at the Rumanians...2 • **C. REZACHEVICI** A 17th Century French Historian on Vlad the Impaler...5 • **N. COPOIU** 1866: Documents Regarding the Union... 8 • **I. CEAUŞESCU, V. ŞIMANDAN** 1826: Simion Mehedinţeanu's Revolt... 15 • Romanian Historiography in Italy... 20 • **A.D. PETRESCU** A 16th Century Cluj Physician Who Studied Medicine at Montpellier... 27 • **I. GAL, M. NEAGOE** An Inedited Document from Michael the Brave (1593-1601)... 28 • Thracian Populations and Tribes... 29 • **M. MARINA** Sighet, a Dacian City and a Romanian Settlement... 30

SOMMAIRE (Histoire roumaine) **V. CÂNDEA** Republiques des ancêtres chez les roumains... 2 • **C. REZACHEVICI** Un historien français du 17e siècle sur Vlad l'Empaleur... 5 • **N. COPOIU** 1866: Documents concernant l'Union... 8 • **I. CEAUŞESCU, V. ŞIMANDAN** 1826: La révolte de Simion Mehedinţeanu... 15 • Historiographie roumaine en Italie... 20 • **A. D. PETRESCU** Un médecin de Cluj, ancien étudiant à Montpellier (16e siècle)... 27 • **I. GAL, M. NEAGOE,** Un document inédit de Michel le Brave (1593-1601)... 28 • Dictionnaire de populations et tribus thraces... 29 • **M. MARINA** Sighet, cité dace et commune roumaine... 30

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **В КЫНДЯ** Старинные республики у румынов... 2 • **К. РЕЗАКЕВИЧ** Французский историк 17-ого в. о Владе Цепеше... 5 • **Н. КОПОЮ** 1866-ый г: Документы Воссоединения... 8 • **И. ЧАУШЕСКУ, В. ШИМАНДАН** 1826-ый г.: Восстание Симиона Мехединцеану... 15 • Румынская историография в Италии... 20 • **А.Д. ПЕТРЕСКУ** Доктор из Клужа, бывший студент в Монпелье (XVI в.)... 27 • **И. ГАЛ, М. НЕАГОЕ** Неизданный документ Михая Храброго (1593-1601)... 28 • Словарь фракийских племён... 29 • **М. МАРИНА** Сигет, дакийская крепость и румынское поселение... 30

INHALT (Rumänische Geschichte) **V. CÂNDEA** Vorfahrrepubliken bei den Rumänen... 2 • **C. REZACHEVICI** Ein französischer Historiker des XVII. Jahrhunderts äussert sich über Vlad Ţepeş... 5 • **N. COPOIU** 1866: Vereinigungsdokumente... 8 • **I. CEAUŞESCU, V. ŞIMANDAN** 1826: Der Aufstand Simion Mehedinţeanu's... 15 • Rumänische Historiographie in Italien... 20 • **A. D. PETRESCU** Ein Klausenburger Arzt, einstiger Student in Montpellier (XVI. Jhdt.)... 27 • **I. GAL, M. NEAGOE** Ein unbekantes Dokument von Mihai der Tapfere (1593-1601)... 28 • Wörterbuch von thrakischen Geschlechtern und Stämmen...29 • **M. MARINA** Sighet... Burg der Dakier und Ansiedlung der Rumänen... 30

SUMARIO (Historia rumana) **V. CÂNDEA** Republicas antiquas a los rumanos...2 • **C. REZACHEVICI** Un histórico rumano en siglo XVII concerniente a Vlad Ţepeş... 5 • **N. COPOIU** 1866: Documentos de la Unidad... 8 • **I. CEAUŞESCU, V. ŞIMANDAN** 1826: la revuelta de Simion Mehedinţeanu... 15 • Historiografia rumana en Italia... 20 • **A.D. PETRESCU** Un medico de Cluj, ex estudiante a Montpellier (siglo XVI)... 27 • **I. GAL, M. NEAGOE** Un documento inédito de Miquel el Valiente (1593-1601)... 28 • Diccionario de estirpes y tribus tracios... 29 • **M. MARINA** Sighet, el castillo de los dacos e instalación de los rumanos...30

ABONNEMENTS : ILEXIM — Departamentul export-import presă, Bucureşti, strada 13 decembrie, nr. 3, P.O.B. 136-137, telex : 11226

magazin istoric

Bucureşti, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poştal nr. 1, Căsuţa poştală 702, telefon 16 68 72.

REDACTORI : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Dragomirescu, Ştefan Sorin Gorovei, Ioan Lăcustă, Vasile Şimandan, Marian Ştefan, Ioana Ursu, Domnica Zavoicinschi
SECRETAR RESPONSABIL DE REDACŢIE : **Valeriu Buduru**
PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu
TEHNOREDACTOR : Anton Tănase
CORECTURA : Constanţa Avram, Ana-Maria Şerbănescu

Apare lunar, se găseşte de vînzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali, difuzorii din întreprinderi, instituţii şi de la sate. Preţul unui număr 5 lei, abonamentul pe 6 luni — 30 lei, pe un an — 60 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii" — Bucureşti

42 427

Ung. Fumar
Ex Cachet
Ex Chelut
EXTR: CARDUI BENED:
SYR: VAPOR: RE:
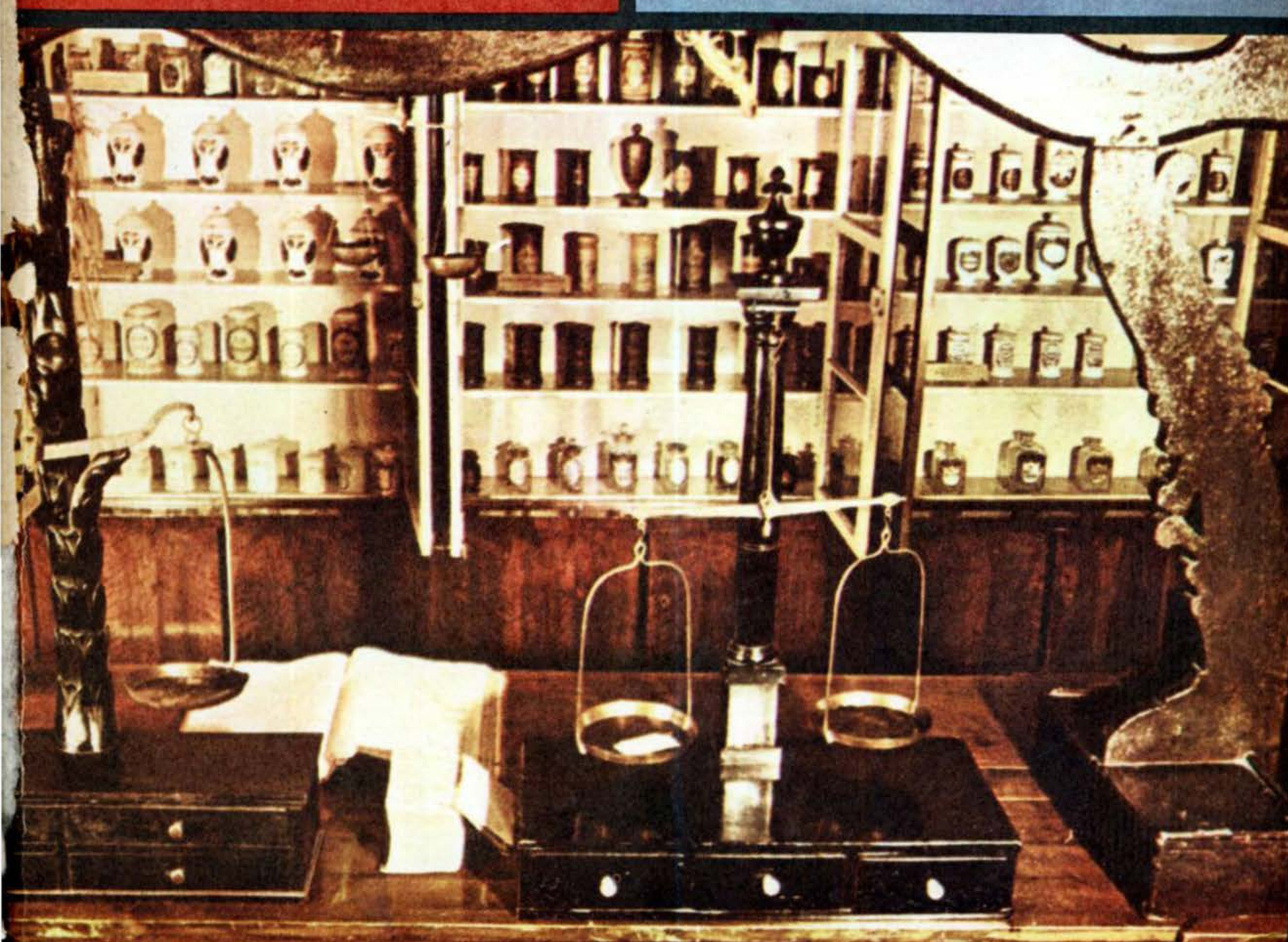
EXTR: CHELID: MAJOR
UNG: FUSCUM